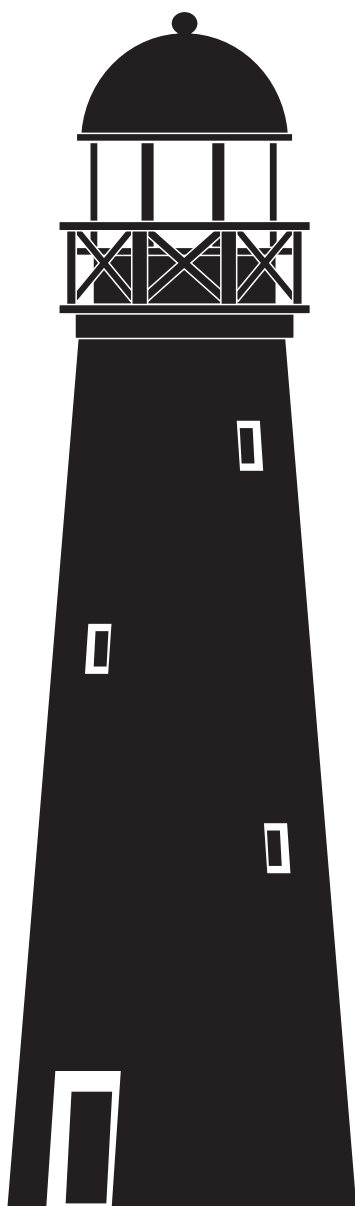

Де навчатися професіоналам?

Академія бізнесу «Ернст енд Янг» вперше в Україні презентує

CFA® (Chartered Financial Analyst®)*

Chartered Financial Analyst (CFA®) – одна з найпрестижніших міжнародних кваліфікацій. Сертифікація проводиться CFA Institute®.

CFA Institute® – всесвітня організація, яка присвоює кваліфікацію CFA®, впливає на інвестиційну сферу шляхом впровадження високих професійних стандартів етики для встановлення професійної переваги на ринках капіталу.

CFA Institute має представництва у багатьох країнах світу, зокрема у Гонконгу (Китай), Лондоні (Великобританія); штаб-квартира CFA Institute знаходиться у Шарлоттсвіллі, (штат Вірджинія, США).

Сьогодні кваліфікація CFA® є реально визнаним у всьому світі професійним стандартом серед практиків інвестиційного бізнесу.

Презентація та пробний тренінг відбудуться
20 грудня 2007 року

Реєстрація обов'язкова

Контакти для реєстрації:

Київ
(044) 490-3000/34
academy@ua.ey.com

Донецьк
(062) 340-4770
academy.donetsk@ua.ey.com

*СФА (Сертифікований фінансовий аналітик)

ERNST & YOUNG
Quality In Everything We Do

Вісник Національного банку України

1 1/2007

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року № 11 (141) ♦ Листопад 2007

Здано до друку 31.10.2007 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КІРЕЄВ О.І. (голова),	КРЮЧКОВА І.В.,	РИЧАКІВСЬКА В.І.,
БУРЯК С.В.,	ЛАНДИНА Т.В.,	САВЛУК М.І.,
БАЖАЛ Ю.М.,	МАТВІЄНКО В.П.,	САВЧЕНКО А.С.,
ГАЙДАР Є.Т.,	МЕЛЬНИЧУК М.О.,	СЕНИЦЬ П.М.,
ГАЛЬ В.М.,	МИЩЕНКО В.І.,	СМОВЖЕНКО Т.С.,
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,	МОРОЗ А.М.,	ФЕДОСОВ В.М.,
ГЕЄЦЬ В.М.,	ОСАДЕЦЬ С.С.,	ХОФФМАНН Лутц,
ГРЕБЕНІК Н.І.,	ПАЛАМАРЧУК А.Б.,	ШЕВЦОВА О.Й.,
ГРУШКО В.І.,	ПАСІЧНИК В.В.,	ШЛАПАК О.В.,
ДОМБРОВСЬКИЙ Марек,	ПАТРИКАЦЬ Л.М.,	ШУМИЛО І.А.,
ІЛАРІОНОВ А.М.,	ПЕТРИК О.І.,	ЮЩЕНКО В.А.,
КРАВЕЦЬ В.М.,	ПОДОЛІВ І.В.,	ЯРЕМЕНКО С.О.,
КРОТЮК В.Л.,	РАЄВСЬКИЙ К.Є.,	ЯЦЕНЮК А.П.

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор
Заступник головного редактора
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник НБУ"
Редактор з питань валютного регулювання та міжнародних банківських зв'язків
Відповідальний секретар
Головний художник
Літературний редактор
Дизайнери:

Коректор
Оператор
Реклама і розповсюдження:

Фото:

Черговий редактор

ПАТРИКАЦЬ Л.М.
КРОХМАЛЮК Д.І.
ПАПУША А.В.

БАКУН О.В.
ЛІПІНСЬКА С.М.
КОЗИЦЬКА С.Г.
КУХАРЧУК М.В.
ПЛАТОНОВА Н.Г.,
ХАРУК О.В.
СІЛЬВЕРСТОВА А.І.
ЛИТВИНОВА Н.В.
ГРЕБІШКОВ В.І.,
ГРИЦЕНКО М.Р.
БОЙЧУК М.І.,
МІЛЕВСЬКИЙ Л.А.,
НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.,
ПАТРИКАЦЬ Л.М.
БАКУН О.В.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
тел./факс: (044) 524-96-25
тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 525-38-25
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http: //www.bank.gov.ua

Журнал зареєстровано Держкомвидавом України 09.06.1994 р., свідоцтво KB № 691

Засновник і видавець: Національний банк України.
Адреса: вул. Інститутська, 9, Київ-8, 01008, Україна

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

Публікації в журналі Вищою атестаційною комісією України визнано фаховими
Видається у комплекті з додатком "Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності"

Передплатний індекс 74132

Дизайн: Редакція періодичних видань НБУ

Надруковано з готового оригінал-макета відділом видавничого обслуговування
Господарсько-експлуатаційного управління НБУ

Адреса друкарні:

просп. Науки, 9, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8. Друк. офсетний. Фіз. друк. арк. 8.0

Умовн. друк. арк. 9.0. Обл.-вид. арк. 9.7

Тираж 2000 прим.

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на "Вісник Національного банку України" обов'язкове. Редакція може публікувати матеріали в порядку обговорення, не поділяючи думку автора. Відповідальність за точність викладених фактів несе автор, а за зміст рекламних матеріалів — рекламодавець.

© Вісник Національного банку України, 2007

ЗМІСТ

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

П.Сенищ, В.Ричаківська Реформа, що за значущістю не поступається грошовій	3
Г.Жигайло Відстрочені податки: елементи фінансової звітності	26
Л.Снігурська Проблемні питання визнання банками процентного доходу за фінансовими інструментами	54

ВАЛЮТНО-КУРСОВА ПОЛІТИКА

А.Гриценко, Т.Унковська Механізм валютної трансмісії: інституційно-поведінковий підхід	8
---	---

НУМІЗМАТИКА І БОНІСТИКА

Про введення в обіг ювілейної монети "Петро Григоренко"	12
---	----

БАНКИ УКРАЇНИ

О.Дяденко Науковий доробок — у розвиток банківської системи	13
О.Штейн Суть та особливості стратегії банку на ринку банківських послуг	44
У банку "Хрещатик" — власний процесинговий центр	64
Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у вересні 2007 р.	64
Динаміка фінансового стану банків України на 1 жовтня 2007 року	66
Основні показники діяльності банків України на 1 жовтня 2007 року	70

МАКРОЕКОНОМІКА

В.Корнєєв Конкурентоспроможність банків України в умовах лібералізації ринків фінансових послуг	14
Р.Лисенко, С.Ніколайчук, А.Сомик Монетарний трансмісійний механізм в Україні. Стаття 2. Аналіз дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики	18
М.Білань Дослідження впливу зниження податкових ставок на бюджетні надходження за допомогою імітаційного моделювання	48
Основні макроекономічні показники розвитку України у вересні 2001—2007 років	65

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

Розширення співпраці у сфері банківського нагляду	17
Інформаційні технології в аспекті аудиту	25
С.Ліпінська Міжнародні стандарти — гарантія якості	25

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

М.Крупка, О.Скаско Тенденції та проблеми формування ринку кредитних послуг в Україні	31
О.Шитко Особливості структури фінансових активів. Досвід США, ЄС та України	34
Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у вересні 2007 року	71

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за вересень 2007 року)	41
Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за вересень 2007 року)	42

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

Н.Кузьма Новий проект діє	47
Л.Патрікац, М.Бойчук Економічна наука: слово — молоді	52
Співпраця почалася з конференції	69

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

А.Журков Національна система масових електронних платежів: огляд розвитку у третьому кварталі 2007 року	61
--	----

ФОНДОВИЙ РИНОК

Ринок державних цінних паперів України у вересні 2007 року	68
--	----

Підсумки/

Реформа, що за значущістю не поступається грошовій

Незабаром банківська система України відзначатиме подію, яка мала надзвичайно великий вплив не лише на діяльність банків, а й на інші сфери економічного життя, — 10 років із часу впровадження Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО). За своєю масштабістю, обсягами проведеної роботи, глибиною змін в економічній інформації реформа бухгалтерського обліку стала однією з найважливіших і найскладніших реформ у банківській сфері. У цій статті, якою започатковуємо цикл публікацій, присвячених десятиріччю зазначеної реформи, автори аналізують основні етапи впровадження в Україні МСБО.

ПЕРЕДУМОВИ РЕФОРМИ

Утворення незалежної держави обумовило формування нових економічних відносин, що базуються на ринкових засадах. Становлення вільного ринку відбувалося в умовах жорсткої ломки планово-командної системи господарювання. Ці зміни не могли не вплинути на критерії формування економічної інформації, яка характеризує всі економічні процеси. Із кардинальними змінами в суспільно-економічному житті країни реформування обліку стало об'єктивно необхідним і неминучим. Перед бухгалтерською наукою і практикою постали закономірні в таких ситуаціях питання: що, коли, як саме слід реформувати?

Становлення державності і перехід до ринкових відносин обумовили значні перетворення в грошово-кредитній політиці. Оскільки фінансові відносини пронизують абсолютно всі сфери економіки, то цілком зрозуміло, що саме банківська сфера найгостріше потребувала відповідних перетворень. Їх було розпочато зі створення в Україні класичної дворівневої банківської системи, яка, перебуваючи у нерозривній взаємодії з усіма сферами економіки, крок за кроком пройшла всі етапи свого становлення.

Серед основних із них:

- ◆ формування нової нормативної бази та принципів регулювання банківської діяльності;
- ◆ створення електронної платіжної системи;
- ◆ впровадження нових фінансових інструментів;
- ◆ розробка нових інструментів ре-

гулювання грошового ринку;

- ◆ заснування електронного депозитарію цінних паперів;
- ◆ проведення грошової реформи та запровадження національної валюти;
- ◆ поступова інтеграція у світову фінансову систему тощо.

Реалізація цих завдань потребувала адекватного інформаційного забезпечення. Таким чином, реформування обліку і звітності стало нагальною проблемою уже на початку дев'яностих років.

ПІДГОТОВКА ДО РЕФОРМИ

Відправною точкою реформи бухгалтерського обліку в Україні став Указ Президента України від 23.05.1992 р. "Про перехід України до загальноприйнятої у міжнародній практиці системи обліку та статистики". З метою його виконання було розроблено Концепцію побудови національної статистики України, деталізацію виконання якої викладено в Державній програмі переходу України на міжнародну систему обліку і статистики та затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 04.05.1993 р. № 326. Державною програмою передбачалися завдання, які охоплювали всі ланки обліку в народному господарстві.

Зважаючи на їх масштабність, Кабінет Міністрів України своєю постановою від 08.06.1995 р. № 403 вніс низку змін і доповнень до програми. Зокрема було враховано найгостріші проблеми початкового етапу реформи.

Створення нової системи економічної інформації, яка б надавала можливість об'єктивно оцінювати

Павло Сенищ

Заступник Голови Національного банку України. Кандидат економічних наук

Віра Ричаківська

Головний бухгалтер — директор департаменту бухгалтерського обліку Національного банку України. Кандидат економічних наук

стан і потенціал як народного господарства в цілому, так і кожного підприємства зокрема, було одним із основних факторів багатогранного процесу державотворення в Україні на початку дев'яностих років минулого століття.

У контексті згаданих вище документів Національним банком України як активним учасником відповідних процесів було розроблено власні програми реформування обліку і звітності. Першим документом, що започатковував реформу, був наказ від 03.08.1992 р. № 46 "Про організацію роботи по переходу банків України на міжнародну систему бухгалтерського обліку і статистики". Наступного року цей наказ було відмінено, натомість прийнято наказ від 13.08.1993 р. № 82 "Про організацію роботи по переходу України на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і статистики", яким детальніше і повніше окреслено заходи, спрямовані на виконання програми реформування обліку, і визначено часові рамки їх запровадження — 1995 рік.

Однак слід визнати, що і в цьому документі не вдалося повною мірою врахувати масштабність завдань, їх новизну і вплив на всі сфери банківської діяльності, тож виконання програми опинилося під загрозою зриву. Це стало предметом для обговорення на одному із засідань Правління НБУ. Його постановою від 17.11.1995 р. № 285 було прийнято рішення про докорінне поліпшення стану справ та залучення до участі в програмі Першого українського міжнародного банку, очолюваного тоді І.О.Юшком. Нагадаємо, що ПУМБ був першим в Україні банком, створеним за участю іноземного капіталу. Сам його статус зумовлював необхідність іншої звітної інформації, для забезпечення якої банком використовувалися передові міжнародні інформаційні технології. Природно, відразу ж виник конфлікт між різними системами звітної інформації. На той час у такій ситуації могло спрацювати "золоте" бюрократичне гасло: "Не дозволяю!" Однак до нього не вдавався тодішній Голова Правління НБУ В.А.Ющенко, лейтмотивом роботи якого завжди було інше правило, яке можна сформулювати коротко: все передове, нове має бути ще в кращому варіанті впроваджене в банківській системі України. Тож було прийнято рішення про окремий порядок надання звітності зазначеним банком, на базі якої відпрацьовувалися нові принци-

пи контролю та нагляду за комерційними банками.

В цей же час реорганізовано департамент бухгалтерського обліку і створено в його складі управління методології та реформування бухгалтерського обліку та звітності, основним завданням якого стало забезпечення організаційних і методологічних заходів програми.

У результаті копії роботи з вивчення Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, практики роботи іноземних банків, консультацій з провідними спеціалістами із міжнародних організацій та з урахуванням певних функцій центрального та комерційних банків Правлінням НБУ було розроблено і затверджено дві програми:

- ◆ реформування бухгалтерського обліку і звітності Національного банку України на 1996—1997 роки (постанова від 17.10.1996 р. № 272);

- ◆ реформування бухгалтерського обліку і звітності комерційних банків України (постанова від 29.11.1996 р. № 315).

СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА

Як свідчить практика, лише чітка економічна мета повинна визначати стратегію і тактику реформування бухгалтерського обліку. При цьому домінантою має бути реальна економіка, а не "велика політика". І природно, приймати остаточні рішення (після консультацій з науковцями та експертами) повинні спеціалісти. Саме така робоча атмосфера панувала в Національному банку.

Для координації дій щодо реалізації зазначених вище програм створили дві робочі групи. Відповідальним за реалізацію проекту було призначено заступника Голови Правління НБУ О.І.Кіреєва.

До складу робочої групи з питань реформування бухгалтерського обліку в НБУ увійшли П.М.Сениш, В.Л.Кропук, А.С.Савченко, Л.В.Воронова, О.М.Кандибка, А.І.Степаненко, Н.В.Дорофєєва, Н.І.Гребеник, В.І.Ричаківська, Т.А.Важєєвська, С.Л.Цокол, Т.Г.Гримова, Г.І.Жигайло, О.Л.Пекач, Н.М.Піддубна.

Робоча група з реформування бухгалтерського обліку в комерційних банках була сформована за широкої участі висококваліфікованих працівників банків і вчених. Вона працювала у такому складі:

- від НБУ — П.М.Сениш, А.І.Степаненко, А.С.Савченко, Л.В.Воронова, В.В.Пасічник, В.І.Ричаківська,

М.І.Часник, Л.В.Письменна, С.Л.Цокол, Ю.Л.Бендерський, К.Є.Раєвський, С.І.Ілляшенко, Н.М.Піддубна;

- від АУБ — М.І.Власюк, Н.З.Данелюк;

- від банків — О.Ф.Нечай, І.В.Лешова (Промінвестбанк України), Т.А.Куценко, В.С.Семенюк, В.А.Надбережний, Н.П.Шульга, З.С.Черняк, А.В.Головач, В.В.Гумінівський (банк "Україна"), Л.І.Манзенко, О.А.Кондратець, І.А.Чорна, Л.М.Бабійчук (Укрсоцбанк), В.Б.Кириленко, М.І.Кисіль (Ощадбанк України), Т.А.Долінченко (Державний експортно-імпортний банк), М.І.Шидер (АТ "Укрінбанк"), О.М.Мошкалова, Г.Н.Іванова, В.А.Кравець (Перший український міжнародний банк), Є.С.Чемерис (АТ "Креді Ліоне Україна"), Ю.С.Селезньов (АКБ "Електрон-банк"), О.М.Лук'яненко, М.С.Кравченко (АБ "Ажіо"), І.П.Волошук, Т.А.Лисенко, В.В.Зошук, І.М.Штейн (Акціонерний поштовопенсійний банк "Аваль"), Л.І.Городненко, С.Б.Дудко, О.Є.Трубаков (АКБ "Приватбанк"), І.А.Березенський, Л.Г.Дородова, Н.С.Безсмертна, М.В.Кудрицька, Є.Ю.Селіванов (АКБ "Юнекс"), К.М.Панова (АКБ "ВА-Банк"), Л.М.Залуцька, О.О.Кіргетов (АКБ "Реал-банк");

- від Київського державного економічного університету — Т.В.Кривов'яз.

Роботи провадилися за підтримки Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Британського фонду НОУ-ХАУ, Агентства з міжнародного розвитку США, TACIS та Центрального банку Нідерландів. Активна співпраця з консультантами цих організацій — Ремі Дюфло, Майклом Деміком, Гарі Хемскерком, Пітером Брігсом, Тімом Ніколсом — стала хорошою підтримкою, особливо на початкових етапах реформи, коли ми ще не мали достатніх знань, повного розуміння економічної суті МСБО та глибини необхідних перетворень.

Стратегією було визначено кілька етапів реформи. На першому з них:

- ◆ проведено інвентаризацію наявних форм звітності;

- ◆ переглянуто існуючу нормативно-правову базу на відповідність МСБО;

- ◆ визначено основні сегменти нормативної бази, які потребують першочергової заміни та окреслено перелік необхідних інструкцій;

- ◆ розроблено проекти планів рахунків бухгалтерського обліку опе-

рацій НБУ та комерційних банків, які було адаптовано до вимог МСБО та потреб банків;

- ♦ створено нову систему аналітичного обліку, що стало справжньою революцією в банківській практиці та надало можливість задовольняти потреби в економічній інформації будь-яких користувачів (як внутрібанківських, так і зовнішніх);

- ♦ проведено міжнародну експертизу підготовлених до затвердження Правлінням НБУ проектів;

- ♦ погоджено наявні проекти з Міністерством фінансів України та іншими міністерствами і відомствами.

Уже 17.06.1997 р. Постановою Правління НБУ № 191 “Про заходи щодо реалізації програми реформування бухгалтерського обліку та фінансової звітності Національного банку України та комерційних банків України” було затверджено попередні плани рахунків бухгалтерського обліку операцій НБУ та банків, а також їх описи. Цією ж постановою затверджено Методичні вказівки про ведення параметрів аналітичного обліку. Ці матеріали стали базою для тестувань системи.

Програму другого етапу реформи було визначено постановами Правління НБУ від 21.07.1997 р. № 237 “Про реформування бухгалтерського обліку та звітності комерційних банків” і від 14.08.1997 р. № 274 “Про реформування бухгалтерського обліку та звітності Національного банку України” й сконцентровано на конкретних підготовчих заходах комерційних банків та НБУ. Цими ж постановами затверджено Типові перехідні таблиці обліку операцій за новими планами рахунків, що забезпечувало безперервність потоку інформації та зіставлення даних.

У рамках реалізації заходів другого етапу розроблено нормативні документи, що регламентують порядок обліку основних фінансових інструментів, які суттєво впливають на баланс банку. Зокрема Правлінням НБУ затверджено:

- ♦ “Правила бухгалтерського обліку банками України обмінних операцій в іноземній валюті та банківських металах” (постанова від 21.07.1997 р. № 238);

- ♦ “Порядок роботи з портфелями фінансових інструментів у вільно конвертованій валюті у Національному банку України” (постанова від 09.09.1997 р. № 297);

- ♦ “Порядок роботи з короткостроковими депозитами у вільно конвертованій валюті у Національному банку

України” (постанова від 09.09.1997 р. № 297);

- ♦ “Правила бухгалтерського обліку процентних доходів і витрат банків” (постанова від 19.09.1997 р. № 316);

- ♦ “Правила бухгалтерського обліку основних засобів та нематеріальних активів” (постанова від 05.12.1977 р. № 415);

- ♦ “Правила бухгалтерського обліку операцій із цінними паперами” (постанова від 12.12.1997 р. № 436).

Розроблено та надіслано банкам для надання пропозицій:

- ♦ Правила обліку кредитних та депозитних операцій;

- ♦ Рекомендації щодо ведення податкового обліку.

Для того, щоб упровадження МСБО здійснювалося поступово і “м’яко”, у червні 1997 р. було прийнято тактичне рішення — розпочати застосування найважливіших нових принципів обліку ще до впровадження нового Плану рахунків. Як засвідчила практика, такий крок виправдав себе. Всі інструктивні матеріали щодо нової методології обліку були розроблені на базі номерів рахунків діючого на той час Плану рахунків, що дало змогу банкам ще в другому півріччі 1997 р. застосувати нові принципи обліку доходів і витрат, фінансових інструментів у національній та іноземній валюті, основних засобів тощо. Це значно полегшило перехід на новий План рахунків.

НОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Перед учасниками проекту постало двоєдине завдання — реформувати бухгалтерський облік і звітність. Наголосимо — не фінансову, не статистичну, не податкову, а саме бухгалтерську звітність. Це означало, що необхідно змоделювати нову систему економічної інформації, яка б забезпечувала потреби всіх користувачів: внутрішніх (менеджмент, власників банків), зовнішніх (інвесторів, Національний банк, фіскальну, статистичну та інші сфери). Тому синхронно з департаментом бухгалтерського обліку велику роботу проводили спеціалісти економічного департаменту (керівник Л.В.Воронова), емісійно-кредитного департаменту (Н.І.Гребенник), департаменту валютного регулювання (С.О.Яременко), фінансового департаменту (О.М.Кандибка), департаменту інформатизації (А.С.Сав-

ченко), служб банківського нагляду та інших структурних підрозділів.

У рамках реформи великий проект було реалізовано економічною службою НБУ. Її фахівці забезпечили формування двох із чотирьох існуючих в ринкових умовах систем даних: грошово-кредитної та банківської статистики; статистики зовнішнього сектору — платіжного балансу та зовнішнього боргу. Крім того, спеціалісти служби забезпечили узагальнення та супроводження всієї звітності НБУ.

Оскільки формування звітності здійснюється за даними бухгалтерського обліку, то, зрозуміло, вся система підлягала кардинальним змінам — як за економічною суттю, так і за формами. Протягом року кожний структурний підрозділ НБУ опрацьовував необхідну йому інформацію в новому форматі, узгоджував її з працівниками департаменту і лише після цього передавав відповідні форми для включення їх до зведених Правил організації фінансової та статистичної звітності банків. Зважаючи на необхідність одночасних експериментальних випробувань на пілотних банках нових планів рахунків та можливості формування звітності на їх базі, Правління НБУ своєю постановою затвердило попередній варіант правил. І тільки після доопрацювання отриманої в результаті випробувань інформації окремою постановою Правління НБУ від 12.12.1997 р. № 436 було затверджено “Правила організації фінансової та статистичної звітності банків України”. В зазначеному документі сконцентровано всю інформацію, необхідну відповідним службам НБУ, а також порядок її формування і надання.

Реалізувати задумане вдалося завдяки впровадженню нової системи збору та обробки даних — за економічними показниками. З того часу інформація надається банківськими установами не у вигляді готових форм, як раніше, а як набір економічних показників, із яких необхідні форми створюються безпосередньо в НБУ залежно від конкретних цілей. Саме нова облікова “інфраструктура” (План рахунків, структура аналітичних рахунків та необмежена кількість параметрів) надала можливість формувати будь-які економічні показники та групувати їх за певними ознаками у відповідних формах.

На цій базі було створено сучасну інформаційну систему для потреб банківського регулювання і нагляду,

управління монетарними процесами, грошовими потоками тощо.

Такий підхід до організації звітної інформації забезпечив банківській системі України “м’який” перехід до нової системи оподаткування, запровадження якої збіглося з реформою бухгалтерського обліку в банках.

Реалізація такого масштабного проекту стала б неможливою без адекватного технічного забезпечення. Перед службою інформаційних технологій було поставлено надзвичайно складне завдання — водночас (за станом на 01.01.1998 р.) забезпечити адекватними програмними рішеннями всі підсистеми, що обслуговують бухгалтерський облік, систему фінансової та статистичної звітності й забезпечують розрахунки в державі. Це обумовлювало необхідність зміни відповідних засобів захисту. А найскладнішим і найвідповідальнішим був процес адаптації та синхронізації вимог НБУ з інформаційними системами банків в умовах, коли кожен із них самостійно формував свою підсистему, впроваджував ті програмні продукти, які найбільше відповідали б його потребам. Українські банки вже на той час забезпечували найшвидші у світі розрахунки та формування щоденного балансу по всій системі. “Конфлікт” різних інформаційних систем загрожував не лише зривом усього банківського інформаційного поля, а й, що набагато складніше і відповідальніше, — колапсом розрахунків у державі. Ситуація ускладнювалася тим, що одночасно реалізовувалися ще два проекти. Перший — запровадження (згідно з постановою Правління НБУ від 21.11.1997 р. № 388) нової технології надання звітності, що базується на економічних показниках, які у вигляді спеціальних файлів надсилаються до НБУ. Другий — запровадження (на підставі постанови Правління НБУ від 02.06.1997 р. № 172) централізованої автоматизованої банківської системи НБУ. Незважаючи на складнощі з часом в основному вдалося гармонізувати співпрацю інформаційних і бухгалтерських служб Національного та комерційних банків, що стало одним із вирішальних факторів успішного проведення реформи.

ПРОЦЕС ПЕРЕХОДУ

Інтенсивна методологічна робота протягом 1997 р. надавала підстави для прийняття відповідального

рішення щодо запровадження МСБО в банківській системі. Але без апробації нової облікової системи, готовності інформаційної системи та вивчення нової методології практиками прийняття такого рішення було б передчасним. Тому одним зі стратегічних заходів передбачалося апробація нових облікових інструментів на практиці.

На початку було визначено групу банків, яка увійшла у пілотний проект. До НБУ надійшло 38 заяв від комерційних банків, 15 із яких тендерним комітетом були вибрані як пілотні. Це, зокрема:

- ◆ у м. Києві: ВАБанк, ОЛ-банк, “Славутич”, “Форум”, “Ажіо”, “Демос”, Полікомбанк;

- ◆ у Дніпропетровській області: “Кредит-Дніпро”;

- ◆ у Донецькій області: Донгорбанк;

- ◆ у Львівській області: Електронбанк, Західноукраїнський банк;

- ◆ в Одеській області: Морський транспортний банк, КБ “Об’єднаний”, “Південний”;

- ◆ у Харківській області: “Грант”.

Групі пілотних банків сприяли два проекти — USAID і TACIS. Роль цих програм обмежувалася наданням безпосередньої допомоги пілотним банкам для забезпечення їх переходу на новий План рахунків та розуміння суті нових облікових інструментів. При цьому коментарі про відповідність проектів інструкцій вимогам МСБО регулярно доводилися до фахівців НБУ, що сприяло поліпшенню якості нормативних документів.

Не менш важливим компонентом реформи були освітні заходи. Тому із самого початку технічну допомогу іноземних радників було скеровано саме в це русло. Протягом 1997 р. було здійснено три освітні програми. Перша — для регіональних банків і регіональних філій київських банків за підтримки USAID. Друга (за підтримки TACIS) охоплювала чотири найбільші банки — Промінвестбанк, Укресімбанк, Укрсоцбанк та АКБ “Україна”. Третя проводилася за сприяння Британського фонду НОУ-ХАУ для решти комерційних банків київського регіону. Крім цього, за регіональною програмою TACIS було успішно проведено серію відкритих семінарів з практичного використання МСБО на базі пілотних банків. Водночас велику роз’яснювальну роботу виконали фахівці НБУ. Протягом 1997 р. співробітники департаменту бухгалтерського обліку взяли участь у 75 загальних та

спеціалізованих семінарах, що проходили в усіх регіонах України. Курс навчання був проведений для фахівців комерційних банків, Національного банку і коледжів НБУ.

Прийняття кінцевого рішення передували два тестування, участь у яких брали всі банки. В процесі цих заходів працівники банківських установ протягом вихідних днів дублювали в нових підсистемах операції, що були здійснені напередодні. Тільки так — у реальних умовах — можна було випробовувати систему та вносити в неї необхідні корективи. Водночас ці тестування стали своєрідними екзаменами для кожного банку, за результатами яких можна було судити про його готовність до переходу на новий порядок обліку і звітності. Лише після аналізу результатів тестувань Правління НБУ своєю постановою від 21.11.1997 р. № 388 затвердило остаточні варіанти Плану рахунків бухгалтерського обліку НБУ та комерційних банків відповідно та інструкції про їх застосування. Цією ж постановою затверджено ще низку важливих документів, зокрема Типові перехідні таблиці перенесення залишків за новими планами рахунків та Перелік звітних файлів і форм звітності, що формуються з них. Як уже зазначалося, в остаточному варіанті Правила організації фінансової та статистичної звітності було прийнято 12.12.1997 р. Таким чином, наша країна впритул наблизилася до прийняття дуже відповідального, справді історичного рішення — про час і порядок переходу всієї банківської спільноти на нову систему обліку і звітності.

Проаналізувавши стан нормативно-правової бази та результати тестувань, Правління Національного банку підтвердило готовність банківської системи до роботи в нових умовах, що і було відображено в Постанові від 24.12.1997 р. № 452 “Про Порядок переходу на новий План рахунків бухгалтерського обліку, форми фінансової і статистичної звітності та режим роботи в перехідний період”.

Дата переходу — 1 січня — була об’єктивною, оскільки для банків є дуже важливим поняття “звітний рік” і порівнянність звітних даних, які акумулюють у собі величезні обсяги інформації. Крім того, відчувався пік готовності банків до переходу на МСБО, і нехтувати цими настроями було б необачно.

Святування Нового 1998 р. збіглося з вихідними днями, що надало

можливість банкам весь цей час майже в цілодобовому режимі здійснювати технологічні процедури перенесення даних зі старих облікових систем у нові, випробовувати інтерфейси між різними програмами тощо.

Всі учасники цієї важливої справи, мабуть, довго пам'ятатимуть момент, коли в системі електронних платежів було здійснено перший платіж, проведено першу операцію в оновленому операційному дні банку та сформовано перший баланс. Радість від досягнутого позитивного результату стала гармонійним доповненням тих святкових днів.

РЕЗУЛЬТАТИ РЕФОРМИ

Отже, банківська система України розпочала впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) з 1 січня 1998 р. Цим започатковано реформування бухгалтерського обліку та системи звітності в банківському секторі. Слід чітко усвідомити, що перехід на міжнародні стандарти — це набагато більше, ніж просто зміна правил відображення економічної інформації в бухгалтерському обліку. Цей процес пов'язаний із загальним переосмисленням організаційних, процедурних та інших аспектів діяльності банківських установ. Адже міжнародні стандарти — це лише певне загальне зведення правил, трактування яких значною мірою відрізняється у країнах з перехідною економікою. Як засвідчила практика, найбільша небезпека криється у спробах механічного перенесення вимог міжнародних стандартів у ту чи іншу економіку. Впровадженню певних облікових норм має передувати глибоке розуміння їх економічної суті.

У процесі реформування обліку та звітності наша економічна наука і практика зіткнулася з деякими новими для нас проблемами. Перша з них пов'язана з тим, що нова система обліку ґрунтується на застосуванні основних її принципів, а не на механічному виконанні інструкцій. Навіть за відсутності інструктивних матеріалів грамотне застосування концептуальних основ міжнародних стандартів надає можливість повноцінно здійснювати облік, але для цього виконавцям потрібно мати певний досвід роботи в нових умовах. По-друге, нова система передбачає застосування професійного судження — інструменту, якого так довго очікувала економічна практика, але

який так важко імплантується в реальність. Причина тому — набутий роками та вкорінений у підсвідомість страх бухгалтера приймати або рекомендувати рішення, не передбачені конкретними інструкціями, навіть у випадках, коли виникає безглузда ситуація. А ще застосування професійного судження обумовлює наявність відповідних сучасних професійних знань у галузі бухгалтерського обліку, економіки, фінансів, податків, права, інформатики тощо.

Успішне вирішення цих проблем є наріжним каменем, на якому будеться нова філософія обліку, що обумовлює глибоке розуміння ринкових процесів, уміння їх правильно моделювати засобами бухгалтерського обліку і, головне, яка спонукає мислити масштабно, перспективно, незалежно. Тому найважливішими результатами реформування бухгалтерського обліку як однієї з найважливіших складових економічної системи є саме процес переосмислення економічних процесів задля правильного їх інтерпретування і розкриття суспільству.

Проаналізувавши основні етапи проведеної в Україні реформи бухгалтерського обліку та звітності, виокремимо такі головні її аспекти:

1. Соціальний:

- ♦ реформування бухгалтерського обліку як системи моделювання економічних подій, спрямоване на глибоке розуміння їх суті, а отже, — і на прийняття виважених економічних рішень;

- ♦ проведена реформа стала важливим чинником професійного зростання працівників сфери бухгалтерського обліку та звітності, їх творчого підходу до справи;

2. Економічний.

- У ході реформи забезпечено передумови для:

- ♦ створення інформаційної інфраструктури, необхідної для ефективного управління банком;

- ♦ формування фінансової звітності, зрозумілої та доступної для зовнішнього користувача;

- ♦ сприяння залученню іноземних інвестицій (завдяки відкритості і зрозумілості звітності, що розкриває фінансовий стан та результати діяльності банківських установ);

- ♦ становлення та активізації фінансових ринків, впровадження нових фінансових інструментів в Україні;

- ♦ створення регуляторного інструментарію для нагляду за банками;

- ♦ формування системи обліку, яка

органічно поєднує в собі три облікові підсистеми: бухгалтерську, управлінську та податкову;

- ♦ розвитку внутрішнього банківського контролю та створення системи управління ризиками;

3. Технологічний.

Реформування бухгалтерського обліку та звітності сприяло:

- ♦ активному, конкурентному розвитку інформаційних технологій;

- ♦ впровадженню програмних продуктів, орієнтованих на забезпечення обліку широкого спектра фінансових інструментів;

- ♦ створенню як облікових, так і складних аналітичних підсистем;

- ♦ запровадженню нового Плану рахунків бухгалтерського обліку;

- ♦ створенню принципово нової аналітичної системи у банках;

- ♦ запровадженню нової системи звітності тощо.

Детальніше розкриття результатів реформи — тема окремого дослідження. Але не викликає сумніву одне: впроваджуючи її, ми працювали на майбутнє. Організуючу і домінуючу роль у проведенні реформи відіграли служби бухгалтерського обліку Національного банку та комерційних банків. У рамках журнальної статті неможливо назвати всіх учасників проекту, але не можна не згадати команду однодумців-новаторів, до складу якої входили: П.М.Сениш, В.М.Кравець, О.І.Кіреєв, В.О.Бондар, В.Л.Кроцюк, В.І.Ричаківська, А.С.Савченко, Н.І.Гребеник, Л.В.Воронова, О.М.Кандибка, В.В.Пасічник, Н.В.Дорофєєва, Т.А.Важеєвська, Г.І.Жигайло, О.П.Ястремська, О.Л.Пекач, О.М.Кошева, Ю.Л.Бендерський, Г.В.Савчук, Т.Г.Гримова, Р.Л.Каган (Національний банк України); О.М.Мошкалова (Перший український міжнародний банк), Є.С.Чемерис (АТ “Креді Ліоне Україна”), І.П.Волошук, В.В.Зощук, А.А.Тарнавська (Акціонерний поштово-пенсійний банк “Аваль”), Т.А.Долінченко (Державний експортно-імпортерський банк), В.С.Семенюк (банк “Україна”), М.І.Шидер (АТ “Укрінбанк”), М.І.Кисіль (Ощадбанк України), І.А.Чорна (Укрсоцбанк), Ю.С.Селезньов (АКБ “Електронбанк”), К.М.Панова (АКБ “ВА-Банк”).

Сьогодення ставить нові вимоги та нові завдання, на які треба вчасно реагувати. Адже сучасні фінансові ринки — це мобільність, глобальність, інтелект, що потребує нових підходів і знань.

Дослідження/

Механізм валютної трансмісії: інституційно-поведінковий підхід

**Андрій
Гриценко**

Заступник керівника Апарату Ради Національного банку України — керівник експертно-аналітичного центру з питань грошово-кредитної політики. Доктор економічних наук, професор

**Тетяна
Унковська**

Головний консультант експертно-аналітичного центру з питань грошово-кредитної політики Ради Національного банку України. Доктор економічних наук

Питання валютно-курсової сфери зачіпають економічні інтереси та політичні амбіції різних інституційних груп, впливають на фінансовий стан підприємств, банків, бюджетної сфери й населення, значною мірою визначають настрої інвесторів і динаміку потоків капіталу. Такий масштаб та глибина дії валютного курсу, з одного боку, посилює мотивацію різних сил до впливу на формування валютно-курсової політики на свою користь, а з другого — зумовлює високу відповідальність Національного банку України за підтримання фінансової стабільності і проведення виваженої валютно-курсової політики на базі чіткого бачення наслідків рішень, що приймаються, для економіки в цілому.

В експертно-аналітичному центрі з питань грошово-кредитної політики Ради НБУ проводяться дослідження зазначених проблем. Подальший розвиток ідей, висунутих у статті, дасть змогу розробити модельний та методичний комплекси, які сприятимуть прийняттю центральними банками оптимальних рішень у сфері валютного регулювання економіки в умовах глобалізації та вірогідних екзогенних шоків.

Відкрита економіка України значною мірою залежить від зовнішніх умов: змін кон'юнктури на експортних ринках, цін на імпорتنі енергоносії, транскордонних потоків капіталу та наростаючих процесів глобалізації. Збільшується присутність нерезидентів на національних ринках і в банківській системі, доволі швидко накопичується корпоративний зовнішній борг, який, з одного боку, сприяє підвищенню інвестиційних можливостей, а з другого — веде до загострення фінансових ризиків. Розвивається валютна лібералізація, яка може стимулювати економічне зростання і водночас суттєво підвищити рівень уразливості економіки екзогенними шоками та вірогідність інфікування глобальними кризовими процесами.

За цих умов особливої гостроти набуває проблема оптимальної поведінки Національного банку в сфері валютно-курсової політики, оскільки валютний курс суттєво впливає на ціни у відкритій економіці і є одним із коридорів впливу зовнішнього світу на внутрішні економічні процеси. Аналогічно тому, як певна речовина під впливом агресивного середовища може різко змінити свої якості й зруйнуватися, відкрита економіка в умовах глобалізації за неадекватних регулюючих дій на національному рівні може опинитися в полоні деструктивних кризових процесів та дійти до занепаду. За таких складних обставин прийняття рішень у валютній сфері має ґрунтуватися на глибокому роз-

умінні механізмів впливу змін валютного курсу на економіку. Національний банк України проводить виважену валютно-курсову політику, спрямовану на забезпечення фінансової стабільності, і водночас поглиблює дослідження, спрямовані на прогнозування можливого розвитку ланцюга різноманітних взаємопов'язаних процесів, які запускаються при здійсненні тих чи інших дій у сфері валютного регулювання.

У світовій економічній науці, а також у практиці розвинутих країн і міжнародних фінансових організацій накопичено значний досвід валютного регулювання, який, утім, не допоміг уникнути руйнівних валютних та фінансових криз у багатьох країнах. Цим проблемам присвячено величезну кількість публікацій, численні праці всесвітньо відомих учених різних наукових шкіл і напрямів. У дослідженнях Р.Манделла, М.Флемінга, Дж.Сакса, Р.Дорнбуша, С.Фішера, Дж.Френкеля, М.Фелдштейна, П.Кругмана, Б.Бернанке, К.Рогоффа, М.Обстфельда та інших [3—5, 7—13, 20—23] розроблено фундаментальні принципи та практичні підходи до формування оптимального монетарного і валютного регулювання в умовах різних валютних режимів та стратегій реагування на екзогенні шоки. У працях Дж.Стігліца розвивається нова парадигма монетарної економіки, яка дає змогу включити до наукового аналізу складні інституційні питання та проблеми раціонування кредиту [31]. Проте всі ці роботи здебільшого спря-

мовані на дослідження розвинутих економік, тоді як специфічним монетарним та валютним проблемам країн із ринками, що формуються, присвячено недостатньо уваги.

У працях П.Кругмана, М.Монтеса, В.Попова [20—23, 33] та інших авторів розвиваються ідеї, які систематизують світовий досвід валютних криз і дають змогу виділити принципово різні їх типи та поглибити розуміння їх природи. Проте і в цих працях, і в останніх дослідженнях МВФ, Світового банку, ЄЦБ, а також таких дослідницьких організацій, як CEPR (Centre of Economic Policy Research), NBER (National Bureau of Economic Research of USA), у працях учених Інституту економіки та прогнозування НАНУ, Інституту економіки РАН наголошується на важливості і невирішеності проблем оптимізації монетарного та валютного регулювання у країнах із ринками, що формуються, в умовах глобалізації. Бракує адекватної сучасним умовам системної методології, модельного та методичного інструментарію, щоб забезпечити прийняття обґрунтованих рішень центральними банками цих країн із ключових стратегічних питань:

- вибору оптимального режиму валютного курсу (фіксованого, гнучкого або певного проміжного) та ефективної стратегії переходу до нового режиму;
- оптимального вибору якірної валюти або кошика валют у разі фіксації курсу;
- визначення оптимальних кількісних орієнтирів для рівня валютного курсу.

Вирішення цих питань пов'язане з високим рівнем невизначеності та ризику — внаслідок того, що між регулюючими діями у валютній сфері та їх макроекономічними результатами лежать складні за своєю структурою трансмісійні процеси, які приводять економіку до нового стану. У вітчизняній і зарубіжній науковій літературі серйозну увагу приділяють дослідженню монетарної трансмісії, проте трансмісійні механізми, дія яких розгортається при змінах у сфері валютного регулювання, вивчені недостатньо глибоко. Дослідження у цій сфері проводяться в основному в економічно розвинутих країнах і мають дещо однобокий характер. Більшість публікацій присвячено статистичним дослідженням *ефекту проходження (path-thru effect)*, який відображає вплив змін валютного курсу на внутрішні ціни. Нове покоління досліджень (NOEM — New Open Economy Models), яке виникло після епохи моделі Манделла—Флемінга і базується на ідеях М.Обстфельда і К.Ро-

гоффа (1995, 1996), дещо поглиблює бачення трансмісійних процесів завдяки ширшому розумінню функцій переваги домогосподарств, міжнародного розподілу ризиків та існування номінальних жорсткостей (цін виробників і заробітної плати). На сучасному етапі ці дослідження розвиваються у напрямі подальшого послаблення обмежень, які містяться у вихідних передумовах базової моделі, та вивчення ефекту проходження за допомогою VAR-методу на матеріалах різних країн.

У сучасних працях Енгеля (Engel (1999), Голдберга, Кнеттера та Кемпа (Goldberg, Knetter, Campa (2002), Адольфсона (Adolfson (2002), Моначеллі (Monacelli (2005), Уелза (Welz (2005), Еджімана, Періеса і Моена (Adjemian, Paries, Moen (2007) [14—16, 18, 19, 24—29] та інших авторів зроблено ще один крок уперед у розумінні *трансмісії валютного курсу (exchange rate transmission)* на основі досліджень феномену неповного ефекту проходження на базі модифікованого підходу DSGE (Dynamic Stochastic General Equilibrium) Models з урахуванням жорсткості цін. Однак усі наведені підходи ґрунтуються на попередній методологічній основі, яка не дозволяє використовувати їх для країн із ринками, що формуються.

Проблеми застосування західних розробок для дослідження валютної трансмісії в економіці України мають два аспекти — прикладний і фундаментальний.

Проблеми прикладного характеру пов'язані з тим, що на існуючій статистичній базі економіки України доволі складно побудувати модель DSGE — динамічну стохастичну модель загальної рівноваги. Для ідентифікації параметрів моделі потрібні достатньо довгі часові ряди, що відображають економічні процеси без якісних зрушень.

Складнішими для розуміння є проблеми, які мають фундаментальний методологічний характер. Їх не позбавлена не лише вітчизняна економічна наука, а й світова. Йдеться про те, що трансмісійний механізм валютного курсу у сучасній науці розглядається надто спрощено і схематично — як доволі простий за структурою канал валютного курсу в загальному механізмі монетарної трансмісії. При цьому за рамками досліджень залишаються важливі інституційні і поведінкові аспекти проблем валютного регулювання, які по суті є вирішальними. Саме вони здебільшого визначають мікроекономічні та макроекономічні ефекти, які виникають унаслідок дій центрального бан-

ку в сфері валютного регулювання. У зв'язку з цим популярні на Заході рівноважні моделі відображають реальні процеси в економічно розвинутих країнах занадто спрощено, а для країн із ринковими інститутами, що формуються, вони є ще менш адекватними.

Наслідком такого стану справ є недостатньо глибоке розуміння багатокапальної нелінійної природи валютної трансмісії, яка додатково ускладнюється особливостями перехідної економіки. Це, в свою чергу, призводить до значного поширення помилкових суджень у валютно-курсовій сфері. Одним із прикладів такого спрощеного розуміння є теза про існування лінійного прямого зв'язку “ревалюація національної валюти — зниження інфляції”. У реальності зв'язок між змінами валютного курсу та ціновою динамікою має складніший та нелінійний характер. Еластичності певних параметрів реального та фінансового секторів до змін валютного курсу, а отже, й ефект проходження, залежно від інституційно-поведінкових особливостей та структури економіки, можуть мати від'ємний знак. **У цьому випадку ревалюація національної валюти не стримує інфляцію, а навпаки, провокує її зростання.** Мало того, на фоні певних екзогенних шоків та несприятливих макроекономічних характеристик (від'ємне сальдо торговельного балансу і накопичені зовнішні корпоративні борги) невчасна і різка ревалюація може призвести до суттєвого падіння експорту, темпів економічного зростання, скорочення припливу капіталу (“suddenly stop capital inflows”) і, зрештою, — до фінансової і валютної кризи. Такі “аномальні” з позиції класичної теорії загальної рівноваги явища примушують замислитися про необхідність розвитку методологічних основ теорії валютної трансмісії з тим, щоб вони давали змогу включити до розгляду інституційно-поведінкові аспекти і, таким чином, глибше дослідити природу впливу валютного курсу на економічні процеси.

З цієї метою необхідно розширити концептуальний апарат досліджень валютної сфери і розглядати поняття валютної трансмісії в ширшому трактуванні.

Під **механізмом валютної трансмісії** розумітимемо механізм передачі імпульсів, які породжуються діями у сфері валютного регулювання або спонтанними змінами валютного курсу, в фінансовий та реальний сектори економіки, і в кінцевому результаті позначаються на темпах економічного зростання та інфляції.

Каналами валютної трансмісії називатимемо шляхи, якими розповсюджуються ланцюгова реакція економічних імпульсів, що виникли внаслідок змін у валютній сфері.

Тобто канал валютної трансмісії описується послідовністю безпосередньо пов'язаних між собою економічних параметрів, що характеризують стан певної області економічної системи, на яку поширюється вплив змін валютного курсу.

На наш погляд, доцільно систематизувати канали за такими класифікаційними ознаками:

1. За сутністю економічних процесів, які відбуваються за певним каналом і відповідно — за змістовим складом змінних, які цей канал утворюють;

2. За структурою каналу: деякі канали є лінійним ланцюгом взаємопов'язаних змінних, а деякі — мережевою структурою, яка відображає багатоканальну дію певного параметра на інфляцію та економічне зростання.

Канали першого типу назвемо *лінійними*, другого типу — *мережевими каналами трансмісійного механізму*. Прикладом мережевого каналу є розповсюдження коливань валютного курсу в економічній системі і його багатоканальна дія на інфляцію та економічне зростання. У цьому випадку кінцевим результатом впливу валютного курсу на інфляцію є сукупний синергетичний ефект від дії всіх лінійних каналів, що утворюють багатоканальний механізм валютної трансмісії;

3. За силою зв'язків, які формують канал. Сила впливу зміни одного параметра на інший відображається через рівень його еластичності. Якщо певна економічна змінна пов'язана з валютним курсом через лінійний трансмісійний канал, то її еластичність відносно курсових коливань є суперпозицією еластичностей, які характеризують усі проміжні ланки даного каналу.

Якщо ж економічна змінна пов'язана з валютним курсом через мережевий трансмісійний канал, то її еластичність відносно коливань валютного курсу є результатом синергетичного ефекту дії лінійних каналів, що складають мережу, — як у ситуації зв'язку валютного курсу та інфляції. Таким чином, щоб дійти висновку про результуючий вплив змін валютного курсу на інфляцію, необхідно досліджувати всю систему лінійних каналів, що створюють мережу, та їх сукупний синергетичний ефект;

4. За наявністю зворотних зв'язків у структурі каналу. Якщо трансмісійний канал містить зворотні зв'язки, тобто має місце зворотна дія певної резуль-

туючої змінної на валютний курс або іншу попередню змінну, називатимемо такий канал *трансмісійним каналом зі зворотним зв'язком*.

Вивчення трансмісійних каналів зі зворотним зв'язком — найскладніша частина досліджень валютно-курсової сфери, оскільки зворотні зв'язки породжують нелінійності й ефекти нестійкості у функціонуванні механізму валютної трансмісії. Розвиток таких нестійких процесів разом із синергетичними мережевими ефектами за певних умов може викликати різкі порушення динамічної рівноваги у валютно-курсовій сфері і внаслідок цього — валютні кризи. Природа валютної кризи, таким чином, залежатиме від:

— специфічної структури механізму валютної трансмісії у даній країні на певному етапі;

— особливостей тих трансмісійних каналів, якими розвиваються нерівноважні процеси;

— природи стартового імпульсу, що є джерелом розвитку нерівноважних процесів, які в підсумку призводять до валютної кризи.

Запропонований підхід дає змогу поглибити сучасне розуміння природи валютних криз, представлене у працях П.Кругмана, М.Монтеса, В.Попова та інших авторів, і на системному фундаменті розвинути типологію криз та передкризових станів. Це, в свою чергу, дасть змогу підвищити їх прогнозованість та рівень адекватності заходів щодо запобігання валютних криз або мінімізації їх руйнівних наслідків.

Реалізація даного підходу до дослідження механізму валютної трансмісії передбачає розгляд впливу змін валютного курсу на інституційні суб'єкти економіки, їх поведінкові реакції та всіх суттєвих взаємозв'язків, які при цьому виникають та чинять вплив на економічні процеси. Такий методологічний напрям дослідження доцільно назвати *інституційно-поведінковим підходом до вивчення механізму валютної трансмісії*.

Практична реалізація підходу передбачає виділення у структурі сукупності інституційних суб'єктів, на які впливають можливі зміни валютного курсу, таких груп:

1. Домогосподарства (Д);
2. Підприємства-експортери (ФЕ);
3. Підприємства-імпортери (ФІ);
4. Підприємства внутрішнього сектору економіки (ФВ);
5. Банки (Б);
6. Центральний банк (ЦБ);
7. Уряд і урядові структури (У).

Аби дослідити вплив змін валютного

курсу на фінансовий стан і поведінку відповідних інституційних суб'єктів, уведемо поняття *трансмісійного модуля*.

Під *трансмісійним модулем інституційного суб'єкта* розумітимемо ту фінансову або поведінкову характеристику суб'єкта, на яку зміна валютного курсу чинить безпосередній вплив.

Залежно від цілей і глибини дослідження трансмісійні модулі можна розглядати на різному рівні деталізації (на схемі представлено всю сукупність трансмісійних модулів інституційних суб'єктів, що відповідає даному етапу дослідження механізму валютної трансмісії).

Сукупність трансмісійних модулів створює *інституційно-поведінковий простір дії валютної трансмісії*.

При цьому кількість каналів N на першому етапі валютної трансмісії визначається кількістю інституційних суб'єктів та кількістю трансмісійних модулів:

$$N = \sum_{i=1}^n k_i,$$

де N — кількість каналів на першому етапі валютної трансмісії;

k_i — кількість трансмісійних модулів i -го інституційного суб'єкта.

Функціональне призначення трансмісійних модулів має кілька важливих аспектів:

1) трансмісійні модулі інституційних суб'єктів є структуроутворюючою основою їх мотивації та економічної поведінки при змінах валютного курсу, що дає змогу дослідити поведінкові реакції ринкових агентів на дії центрального банку в сфері валютного регулювання;

2) інтегрована картина стану і динаміки трансмісійних модулів відображає найважливіші аспекти стану і динаміки економіки в цілому з акцентом на структурні та інституційні складові;

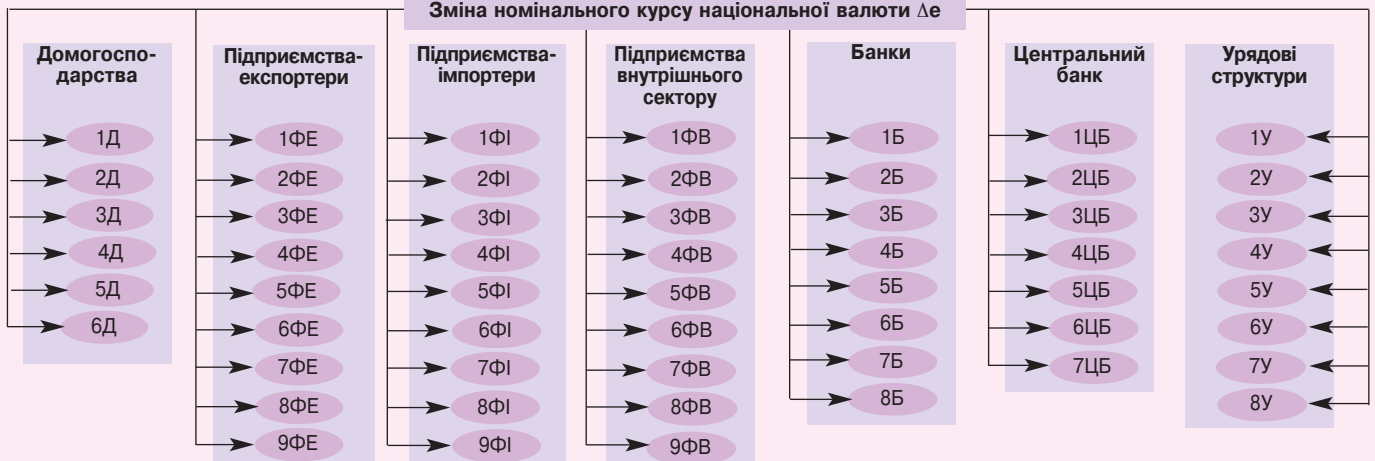
3) вплив змін валютного курсу на стан трансмісійних модулів відображає картину першого етапу дії валютної трансмісії, яка має мережеву багатоканальну природу (див. схему).

Запропонований підхід дає змогу продовжити дослідження трансмісійного механізму і працювати над розробкою схеми валютної трансмісії на наступних етапах з урахуванням ключових інституційних і поведінкових факторів, специфічних для України, синергетичних ефектів і зворотних зв'язків.

Запропонований інституційно-поведінковий підхід до дослідження валютної трансмісії, а також попередні розробки авторів у сфері моделювання впливу змін валютного курсу на економіку та грошову стабільність [30—

Перший етап дії механізму валютної трансмісії

Зміна номінального курсу національної валюти Δe

Блок з каналами 1Д—6Д описує канали валютної трансмісії, що працюють через зміну фінансового стану і відповідне реагування домогосподарств:

1Д — гривнева вартість доларових заощаджень (депозити в банках, запаси готівки); 2Д — гривнева вартість цінних паперів, нерухомості; 3Д — гривнева вартість валютних кредитів та витрат на їх обслуговування; 4Д — здатність отримувати нові кредити; 5Д — очікування змін валютного курсу; 6Д — ефект переключення між споживанням вітчизняних та імпортованих товарів.

Блок з каналами 1ФЕ—8ФЕ описує канали валютної трансмісії, що працюють через зміну фінансового стану і відповідне реагування підприємств експортного сектору економіки:

1ФЕ — гривнева вартість доларових заощаджень (валютні депозити в банках, запаси готівки, валютні поточні рахунки); 2ФЕ — гривнева вартість цінних паперів, нерухомості; 3ФЕ — гривнева вартість валютного боргу та витрат на його обслуговування, рівень фінансового левериджу підприємства; 4ФЕ — здатність отримувати нові кредити; 5ФЕ — очікування змін валютного курсу; 6ФЕ — експортна виручка підприємства-експортера; 7ФЕ — витрати на закупівлю імпортованих товарів проміжного споживання (сировина, газ тощо); 8ФЕ — інвестиції в імпортоване обладнання та технології; 9ФЕ — коливання частки ринку збуту за рахунок цінових зрушень унаслідок змін валютного курсу.

Блок з каналами 1ФІ—9ФІ описує канали валютної трансмісії, що працюють через зміну фінансового стану і відповідне реагування підприємств-імпортерів:

1ФІ — гривнева вартість доларових заощаджень (валютні депозити в банках, запаси готівки, валютні по-

точні рахунки); 2ФІ — гривнева вартість цінних паперів, нерухомості; 3ФІ — гривнева вартість валютного боргу та витрат на його обслуговування, рівень фінансового левериджу підприємства; 4ФІ — здатність отримувати нові кредити; 5ФІ — очікування змін валютного курсу; 6ФІ — виручка підприємства-імпортера; 7ФІ — витрати на закупівлю імпорту; 8ФІ — інвестиції в імпортоване обладнання та технології; 9ФІ — зміна обсягів збуту внаслідок ефекту переключення споживачів між купівлею вітчизняних та імпортованих товарів.

Блок з каналами 1ФВ—9ФВ описує канали валютної трансмісії, що працюють через зміну фінансового стану і відповідне реагування підприємств внутрішнього сектору економіки:

1ФВ — гривнева вартість доларових заощаджень (валютні депозити в банках, запаси готівки, валютні поточні рахунки); 2ФВ — гривнева вартість цінних паперів, нерухомості; 3ФВ — гривнева вартість валютного боргу та витрат на його обслуговування, рівень фінансового левериджу підприємства; 4ФВ — здатність отримувати нові кредити; 5ФВ — очікування змін валютного курсу; 6ФВ — виручка підприємства внутрішнього сектору; 7ФВ — витрати на закупівлю імпортованих товарів проміжного споживання (сировина, газ тощо); 8ФВ — інвестиційні витрати на імпортоване обладнання та технології; 9ФВ — зміна обсягів збуту внаслідок ефекту переключення споживачів між купівлею вітчизняних та імпортованих товарів.

Блок з каналами 1Б—8Б описує канали валютної трансмісії, що працюють через зміну фінансового стану комерційних банків та їх поведінку:

1Б — гривнева вартість валютних резервів комерційних банків; 2Б — гривнева вартість цінних паперів, нерухомості; 3Б — гривнева вартість валютного боргу та ви-

трат на його обслуговування, рівень фінансового левериджу банків; 4Б — здатність отримувати нові кредити; 5Б — канал очікування змін валютного курсу; 6Б — гривнева вартість виданих валютних кредитів та доходів за цими кредитами; 7Б — гривнева вартість доларових депозитів та витрат на їх обслуговування; 8Б — інвестиційні витрати в імпортоване обладнання та технології.

Блок з каналами 1ЦБ—7ЦБ описує канали валютної трансмісії, що працюють через зміну балансу центрального банку та його дії:

1ЦБ — гривнева вартість валютних резервів центрального банку; 2ЦБ — гривнева вартість виданих валютних кредитів комерційним банкам та відсоткових платежів за цими кредитами; 3ЦБ — гривнева вартість зовнішнього боргу та витрат на його обслуговування; 4ЦБ — здатність отримувати нові зовнішні кредити; 5ЦБ — очікування поведінки ринкових агентів у відповідь на зміну валютного курсу; 6ЦБ — політика проведення валютних інтервенцій; 7ЦБ — гривнева вартість валютних депозитів комерційних банків та витрат на їх обслуговування.

Блок з каналами 1У—8У описує канали валютної трансмісії, що працюють через зміну бюджетного сектору та дії уряду:

1У — гривнева вартість валютних заощаджень урядових організацій; 2У — гривнева вартість цінних паперів, нерухомості; 3У — гривнева вартість зовнішнього боргу уряду та витрат на його обслуговування; 4У — здатність уряду отримувати нові кредити; 5У — очікування змін валютного курсу; 6У — податкові надходження до бюджету; 7У — вартість витрат на імпортовані товари; 8У — державні інвестиції в імпортоване обладнання та технології.

32, 34—36] дають змогу розробити комплекс взаємопов'язаних імітаційних моделей трансмісійного механізму для країн із перехідною економікою на новій методологічній основі. Цей комплекс може стати підґрунтям прогнозування передкризових станів у економіці на базі системи сигналів раннього попередження, а також оптимізації прийняття рішень центральним банком у валютно-курсовій сфері. □

Література

1. Adolfson M. Monetary policy with incomplete exchange rate pass-through // *Sveriges Riksbank Working Paper* № 127. — 2002.
2. Adolfson M., Lasse'en S., Lind'e J. and Villani M. Bayesian Estimation of an open economy DSGE Model with incomplete pass-through // *Sveriges Riksbank Working Paper* № 179. — 2005; Dornbush Rudiger. Financial Opening: Policy Lessons for Korea / Edited with Y.C.Park. — Ko-

rea Institute of Finance, International Center For Economics Growth, 1995.

3. Bernanke Ben. *Essays on the Great Depression*. — Princeton University Press, 2005.

4. Bernanke Ben, Laubach Thomas, Mishkin Frederic, and Posen Adam. *Inflation Targeting: Lessons from the International Experience*. — Princeton University Press, 2005.

5. Bernanke Ben and Blinder Alan. The Federal Funds Rate and the Channels of Monetary Transmission // *Economic Review* 82. — 1992. — № 4. — P. 901—921.

6. Campa J.M. and Goldberg L.S. Exchange rate pass-through into import prices // *Review of Economics and Statistics*. — 2002.

7. Dornbush R. *Keys to Prosperity: Free Markets Sound Money and a Bit of Luck*. — MIT Press. — 2000.

8. Dornbush R. "Financial Crises, Exchange Rate Arrangements and the IMF" in

The Paradoxes of Unintended Consequences, in Honor of George Soros / Edited by Lord Dahrendorf, Yehuda Elkana, Aryeh Neier, William Newton-Smith and Isvan Rev. — Central European University Press, 2000.

9. Dornbush R. "Emerging Market Crises: Origins and Remedies" in *Reforming the International Monetary and Financial System* / P.B. Kenen and A.K. Swoboda, editors. — International Monetary Fund, 2000.

10. Dornbush R. "Curing a Monetary Overhang: Historical Lessons" in *Money, Capital Mobility and Trade: Essays in Honor of Robert Mundell*, G.A. Calvo, R. Dornbush and M. Obstfeld, editors. — Cambridge: The MIT Press, 2001.

11. Dornbush. R. "Fewer Monies, Better Monies" in *Discussion on Exchange Rates and the Choice of Monetary-Policy Regimes* // *The American Economic Review*. — 2001. — May. — P. 238—242.

12. Cavallo Eduardo A., Frankel Jeffrey

A. Does Openness to Trade Make Countries Less Vulnerable to Sudden Stops? Using gravity to Establish Causality // NBER WP № 10957.

13. Frankel Jeffrey A. Slow Pass through Around the World: A New Import for developing Countries. with David Parsley and Shang-Jin Wei // NBER WP № 11199. — March 2005.

14. Engel C.M. On the Foreign Exchange Risk Premium in Sticky-Price General Equilibrium Models // NBER Working Paper Series, — № 7067 — 1999.

15. Engel C.M. Local-Currency Pricing and the Choice of Exchange-Rate Regime // European Economic Review. — 2000. — August. — Vol. 44. — P. 1449—1472.

16. Engel C. M. Accounting for u.s. real exchange rate changes // Journal of Political Economy. — 1999. — № 107. — P. 507—538.

17. Fleming J. Marcus. Domestic Financial Policies under Fixed and under Floating Exchange. — 1962.

18. Goldberg P. K. and Knetter M. M. Goods prices and exchange rates. what have we learned? // Journal of Economic Literature. — 1997. — № 35. — P. 1243—1272.

19. Justiniano A. and Preston B. Small open economy DSGE models: specification, estimation and model fit // Manuscript IMF. — 2004.

20. Krugman Paul R. "Pricing to Market When the Exchange Rate Changes," in Real-Financial Linkages Among Open Economies / Ed. by Sven W. Arndt and J. David Richardson. — Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1987.

21. Krugman Paul R. "Has the Adjust-

ment Process Worked?" in International Adjustment and Financing: The Lessons from 1985—1991 / Ed. by C. Fred Bergsten. — Washington: Institute for International Economics, 1991.

22. Krugman Paul R. "What Do We Need to Know about the International Monetary System?" in Understanding Interdependence: The Macroeconomics of the Open Economy, ed. by Peter B. Kenen. — Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1995.

23. Lane Philip R. The New Open Economy Macroeconomics: A Survey // Journal of International Economics. — 2001. — August. — Vol. 54 — P. 235—266.

24. Monacelli T. Monetary policy in a low pass-through environment // Journal of Money Credit and Banking. — 2005.

25. Obstfeld Maurice. International Macroeconomics: beyond the Mundell-Fleming Model, "International Finance" in The New Palgrave: A Dictionary of Economics / Ed. by John Eatwell, Murray Milgate, and Peter Newman. — New York: Stockton Press. — 1987.

26. Obstfeld Maurice. "The Adjustment Mechanism" in A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform, ed. by Michael David Bordo and Barry Eichengreen. — Chicago, Illinois: University of Chicago Press, 1993.

27. Obstfeld Maurice. New Directions for Stochastic Open Economy Models // Journal of International Economics. — 2000. — February. — Vol. 50. — P. 117—153.

28. Obstfeld M. and Rogoff K. Exchange rate dynamics redux // Journal of Political Economy. — 1995.

cal Economy. — 1995.

29. Welz Peter. Transmission of Exchange-rate Variations in an Estimated, Small Open-Economy Model. — 2005.

30. Гриценко А.А. Развитие форм обмена, стоимости и денег. — Институт економіки та прогнозування НАНУ. Київ: Изд-во "Основа", 2005.

31. Гриценко А.А., Кричевська Т.А. Формирование информационно-поведенческой парадигмы монетарной политики // Экономическая теория. — 2007. — № 2. — С. 46—69.

32. Гриценко А.А., Кричевська Т.А. Середньострокова монетарна стратегія: зарубіжний досвід та основні засади формування в Україні // Ін-т економіки та прогнозування. — К., 2006. — 144 с.

33. Монтес М.Ф., Попов В.В. Азиатский вирус или "голландская болезнь". Теория и история валютных кризисов в России и других странах. — М.: "Дело", 2000.

34. Унковская Т.Е. Трансмиссионный механизм монетарной политики в контексте экономического роста // Економіка і прогнозування. — К., 2004. — № 2.

35. Унковська Т. Моделювання впливу змін обмінного курсу національної валюти на підприємства експортного, імпортного та внутрішнього секторів економіки // Вісник НБУ. — 2005. — № 6. — С. 12—16.

36. Унковська Т., Данилова К. Моделювання впливу валютних та цінових шоків на формування експорту. Ефект гістерезису // Вісник НБУ. — 2006. — № 8. — С. 59—63.

Монети України

Про введення в обіг ювілейної монети "Петро Григоренко"

Національний банк України, продовжуючи серію "Видатні особистості України", 15 жовтня 2007 року ввів в обіг ювілейну монету номіналом 2 гривні, присвячену Петру Григоренку (1907—1987) — громадсько-політичному діячеві, військовому теоретику, відомому правозахиснику. Петро Григоренко — один із засновників Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод, виступав за повернення кримських татар на історичну батьківщину, за право України й інших народів СРСР на незалежність.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса монети — 12,8 г, діаметр — 31,0 мм, тираж — 35 000 штук. Гурт монети — рифлений.

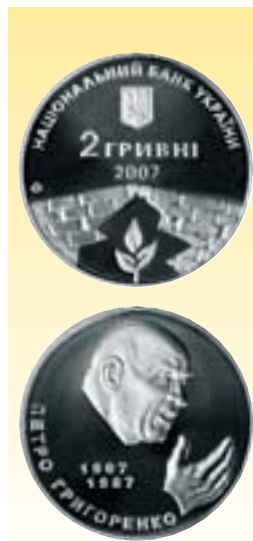
На аверсі на дзеркальному тлі угорі півколом розміщено напис — **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, під яким — малий Державний герб

України, номінал — **2 ГРИВНІ / 2007**, унизу зображено символічну композицію — паросток пробиває цегляну стіну. На монеті також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі зображено портрет Петра Григоренка під час промови, під яким — роки життя **1907 / 1987**, ліворуч півколом — напис: **ПЕТРО ГРИГОРЕНКО**.

Художники: Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук. Скульптори: Володимир Дем'яненко, Володимир Атаманчук.

Ювілейна монета номіналом 2 гривні "Петро Григоренко" є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Науковий доробок — у розвиток банківської системи

В умовах становлення економіки України, її інтеграції у світове та європейське співтовариство одним з основних завдань сучасної економічної науки є зміцнення теоретичного підґрунтя для ефективного розвитку банківської системи. 11 жовтня 2007 року в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана цієї проблемою переймалися провідні вчені України та країн СНД, керівники провідних вітчизняних банків, молоді науковці — учасники міжнародної науково-практичної конференції “Забезпечення сталого розвитку банківської діяльності”.

Міжнародна науково-практична конференція, організована Міністерством освіти і науки України та Київським національним економічним університетом імені Вадима Гетьмана, проводилась на базі кредитно-економічного факультету КНЕУ. Це порівняно нова структурна одиниця університету, який минулого року святкував 100-ліття з дня заснування, — факультет створено у 2003 році. На його чотирьох кафедрах працюють майже 100 викладачів, з яких 18 — доктори наук, професори, 38 — доценти, кандидати наук.

Із вітальним словом до учасників і гостей конференції звернулися представники КНЕУ. Проректор з наукової роботи, доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАНУ **Володимир Савчук** наголосив, що університет завжди приділяв і приділятиме увагу науковій діяльності молоді; уже впродовж восьми років навчальний заклад видає збірники наукових праць своїх студентів. Декан кредитно-економічного факультету, доктор економічних наук, професор **Михайло Діба** подякував організаторам і спонсорам конференції — БАТ “Ерсте-банк”, ТОВ “Кредитінфо Україна”, ТОВ “Енергія” — та окреслив основні напрями дискусії.

У рамках конференції було обговорено нагальні і болючі питання банківської діяльності, сучасні світові тенденції, зокрема: шляхи підвищення капіталізації банків; ключові напрями реструктуризації банківської системи; механізми залучення іноземного капіталу в банківську систему; розширення інвестиційної діяльності банків; сучасні методи та інструменти управління банківськими ризиками; основні засади та перспективи розвитку фінансового інжинірингу в діяльності банку.

Завідувач кафедри банківської справи КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, доктор економічних наук **Анатолій Мороз** виступив із доповіддю “Валютна політика в Україні

та необхідність її зміни”. Він зосередився на проблемі великої частки іноземної валюти в сукупній грошовій масі: “Останніми роками частка іноземної валюти у загальній грошовій масі зростає — на середину 2007 року понад 40% грошового агрегату М3 становила іноземна валюта. Це небезпечне явище. В більшості країн рівень іноземної валюти в її загальному обсязі не перевищує 15%”. Поліпшення ситуації, що склалася, А.М.Мороз вбачає у зміні валютної політики — слід забезпечити більшу гнучкість обмінного курсу. Це можна зробити без різкої зміни існуючої системи шляхом поступового розширення меж обмінного коридору: “Спочатку він може бути в межах 4.95 — 5.15 за офіційного курсу 5.05 гривні за долар США.”

У доповіді “Банки України — гегемон розвитку економіки держави” радник голови правління Приватбанку, кандидат економічних наук **Віктор Лисицький** акцентував увагу слухачів на тому, що навіть за бурхливого зростання монетарних показників усе ще дуже мало громадян України користується банківськими послугами. Причина такого стану речей, на думку доповідача, полягає у недосконалії регуляторній та бюджетній політиці, що фактично стримує розширення участі банків у розвитку економіки. В.І.Лисицький запропонував таке вирішення проблеми: “Банки України повинні викликати владу на діалог з метою досягнення суттєвого поліпшення умов використання накопиченого потенціалу задля прискорення зростання добробуту нації”.

Інша проблема, яка хвилює багатьох науковців, — залучення іноземного капіталу в банківську систему України. Цьому питанню присвятив свою доповідь доцент кафедри банківської справи Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи НБУ, кандидат економічних наук **Олексій Другов**. Він зазначив, що світовий досвід сто-

совно впливу іноземного капіталу на розвиток банківських систем є багатограним і певною мірою суперечливим. Те, що для одних країн було беззаперечним благом у вигляді підвищення рівня інвестування економіки, привнесення нових технологій, зниження рівня процентних ставок за кредитами та підвищення якості рівня обслуговування, для інших у певні моменти історії закінчувалося фактичною втратою економічного суверенітету, зниженням рівня економічної безпеки та фінансово-економічними кризами. Тому процес залучення іноземного капіталу в банківську систему України потребує управління з боку держави. Оптимальним, переконаним доповідач, є такий варіант управління, коли приплив іноземного капіталу регулюється не безпосередньо, а через механізм відбору потенційних претендентів на участь в українському ринку банківських послуг. Тоді іноземні інвестори довірятимуть країні, і ми зможемо переймати зарубіжний досвід ведення банківського бізнесу та залучати дешевші фінансові ресурси з-за кордону. Важливо також сприяти розбудові інфраструктури банківського ринку шляхом розвитку контрольованих українськими інвесторами регіональних та спеціалізованих банківських установ, які матимуть змогу розвиватися, навіть будучи неспроможними вести повноцінну конкурентну боротьбу на всеукраїнському універсальному ринку банківських послуг.

Серед доповідачів було багато гостей з інших вищих навчальних закладів: Севастопольського національного технічного університету, Одеського державного економічного університету, Університету банківської справи НБУ тощо. На конференції мали нагоду продовжити давні дискусії начальник Головного управління НБУ по м. Києву та Київській області, кандидат економічних наук **Анатолій Степаненко**, виконавчий директор НБУ, кандидат економічних наук **Олександр Кіреєв**, завідувачі кафедрами КНЕУ, доктори економічних наук, професори **Людімила Примостка**, **Михайло Савлук**, інші відомі теоретики і практики вітчизняного банківництва.

Підсумок роботи наукового форуму підбив **Михайло Діба**: “Доповіді були актуальними, професійними, корисними з теоретичної і практичної точок зору. Наукові розробки, спрямовані на виявлення недоліків у банківській системі України та пошук шляхів їх розв’язання, обов’язково врахуємо у навчальному процесі”.

Олена Дяденко,

студентка Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Конкуренція/

**Володимир
Корнієв**

Заступник завідуючого відділом досліджень розвитку та регулювання фінансових ринків Державної установи "Інститут економіки та прогнозування НАН України".
Доктор економічних наук, професор

У статті розглянуто проблематику питань оцінки конкурентоспроможності вітчизняних банків та інших структур в умовах лібералізації ринків фінансових послуг. Обґрунтовано необхідність патерналістської підтримки конкурентоспроможності банків України і введення запобіжних рестрикцій присутності іноземного капіталу у фінансовій системі держави.

Конкурентоспроможність банків України в умовах лібералізації ринків фінансових послуг

Подальший розвиток банківської системи України пов'язується з лібералізацією ринку фінансових послуг, яка поглиблюється і є загальноновизнаною світовою тенденцією. За таких умов можливі сценарії розвитку передбачають більш-менш унормовану присутність іноземного капіталу як наслідок поширення інтеграційних процесів.

Зазначені обставини обумовлюються і необхідністю виконання низки умов у процесі підготовки України до вступу в СОТ, що передбачає відкриття внутрішніх ринків для діяльності міжнародних фінансових структур. Згідно з рекомендаціями Базельського комітету (Базеля II) у банківській сфері вдосконалюється оцінка необхідного рівня капіталу банків залежно від характеру їх діяльності та ризиків. Відповідним чином конкуренція на внутрішньому ринку фінансових послуг посилиться й у майбутньому — з розширенням доступу фінансових установ-нерезидентів вона обіцяє стати ще жорсткішою. Певне коло питань фактично екстраполюється в площину режиму імпорту фінансових послуг і технологій їх надання в одному з трьох варіантів: безперешкодному, дозованому чи в комбінаційному у поєднанні двох попередніх.

Незважаючи на численні розробки в рамках проблематики фінансової лібералізації, багато які питання, що стосуються конкурентоспроможності вітчизняних фінансових структур в умовах експансії іноземного капіталу, залишаються відкритими. Це обумовлює актуальність даної статті і значною мірою визначає її спрямованість щодо обґрунтування варіантів вирішення відповідних завдань.

Дилема щодо перспектив структурно-функціонального розвитку ринку фінансових послуг у частині його лібералізації багатогранна і стосується таких проблем:

- яким з точки зору стійкого економічного розвитку повинно бути співвідношення між вітчизняними й іноземними фінансовими інститутами;
- наскільки виправдані пільги і преференції іноземним структурам порівняно з вітчизняними;
- який позитивний і негативний вплив може мати і має експансія іноземного капіталу на структурно-функціональний розвиток ринку фінансових послуг у найближчій перспективі і якими очікуються довгострокові тенденції;
- чи можливе зближення стратегічних економічних інтересів вітчизняних та іноземних фінансових установ на ринку фінансових послуг.

Питання співвідношення вітчизняних і зарубіжних учасників фінансового ринку повсюдно є предметом гострих дискусій. Відправна їх точка не викликає сумніву: залучення іноземного капіталу і фінансових технологій необхідне для розширення можливостей фінансового маневрування при обмеженості внутрішніх ресурсів, що дає змогу реструктуризувати економіку країни-реципієнта. Узгоджені думки щодо визнання доцільності залучення іноземних ресурсів стають суперечливими, коли мова заходить про зустрічні умови їх надходження та використання. Суперечності між економічними інтересами резидентів і нерезидентів трансформуються в проблему економічної, у тому числі фінансової безпеки.

Після фіксації у Законі України "Про режим іноземного інвестування" (стаття 7) [1] національного, тобто рівноправного режиму економічної діяльності резидентів і нерезидентів, питання щодо надання останнім заохочувальних пільг можна вважати вирішеним. Важливішим є забезпечення системної стабільності й передбачуваності умов функціонування нерезидентських структур, ніж пропозиції вибіркової преференції.

Уніфікація умов надання і користування фінансовими послугами як

протидія лібералізації ринків притаманна багатьом країнам. Так, у рамках загальної стратегії консолідації фінансових ринків країн — членів Євросоюзу розроблено спеціальний план дій у сфері фінансових послуг (Financial services action plan — FSAP), яким передбачено прийняття законодавчих актів для усунення бар'єрів на шляху надання транскордонних фінансових послуг у зоні ЄС. На нові країни поширюються регламенти і директиви, розроблені і впроваджені насамперед у країнах формату ЄС-15. План FSAP є частиною економічної політики ЄС, що кореспондується з елементами грошово-кредитної політики [2, с. 125].

Імплицитно елементи тенденції лібералізації охоплюють і фінансовий ринок України. Однак офіційна статистика щодо присутності іноземного капіталу в секторах фінансового ринку України та обслуговування клієнтів іноземними структурами все ще є вибірковою і стосується переважно характеристики кількості нерезидентських економічних одиниць та їх часток у показниках функціонування вітчизняних установ. Тому оцінити позиції нерезидентів у конкретних сегментах доволі проблематично з причини інформаційної обмеженості. Але й аналіз кількісної та відносної динаміки діяльності банків із частками іноземної власності дає можливість оцінити його вплив на трансформацію вітчизняного ринку фінансових послуг, оскільки оцінка капіталу дає змогу передбачити і пов'язану наступну оцінку змін у структурі банківських зобов'язань та активів.

За офіційними даними Національного банку України, за станом на 01.08.2007 р. в Україні було зареєстровано 42 банки з іноземним капіталом (24,2 % від загальної кількості діючих), із них 17 (9,8 % від загальної кількості діючих) — зі 100-відсотковим іноземним капіталом [3]. Лише за останні два з половиною роки (порівняно з початком 2005 року) кількість банків з іноземним капіталом у банківській системі України зросла у 2,2 раза, а зі 100-відсотковим — у 2,4 раза. Тобто за такої динаміки банки з іноземним капіталом орієнтуються не тільки на поступальне, а й на інтенсивне зміцнення своїх ринкових позицій.

Зауважимо, що збільшення кількості банків з іноземним капіталом передувало експансії нерезидентів і на інші сегменти вітчизняного фінансового ринку, зокрема — на страховий ринок. В окремих випадках ці про-

цеси відбуваються поєднано, підтвердженням чому є такі приклади. У вітчизняному фінансовому секторі протягом останніх двох років найбільш “знаковими” угодами злиття і поглинання (де нерезиденти придбали контрольний, а інколи й 100-відсотковий пакет власності), які змінили перерозподіл конкурентних позицій банків та страхових компаній, були:

- у банківській сфері: купівля:

а) австрійською групою Raiffeisen International — АППБ “Аваль”; б) французьким BNP Paribas — АКБ “Укрсиббанк”; в) угорським OTP Bank — Райффайзенбанк Україна; г) шведською SEB Group — АКБ “Ажіо”; г) російським Внешторгбанком — АКБ “Мрія”; д) грецьким Eurobank Ergasias — АКБ “Універсальний” тощо. Інформація про укладену угоду у вересні 2007 року між німецьким Commerzbank та вітчизняним АКБ “Форум” щодо продажу 60% акцій останнього з додатковим опціоном придбання через три роки ще 25% акцій банку [4] підтверджує тезу про зростаючу інвестиційну привабливість вітчизняного банківського капіталу. За експертними оцінками, слід очікувати на прихід ще майже десяти іноземних структур у банківський сектор України [5];

- у сфері страхування: придбання:

а) російською СК “РОСНО” українських компаній “Геліос” і “Геліос-лайф”; б) міжнародною корпорацією “ТВІН-СигмаБлейзер” вітчизняної СК “Цессія”; в) нідерландсько-бельгійським холдингом “Fortis” компанії “Еталон-життя”; г) австрійським холдингом “Generalli” компанії “Гарант-авто” і “Гарант-лайф”; г) австрійською UNICA Group Austria української СК “Кредо-Классик”. Вітчизняна страхова компанія “Просто страхування” спільно з російськими партнерами (“СИ — Страховые инвестиции” та “Ресо-Интер”) створили компанію зі страхування життя “Просто страху-

вання. Життя і пенсія”. Серед інших відомих міжнародних страхових груп, які мають інвестиційний інтерес в Україні, вирізняються російські “Ингосстрах”, “Росгосстрах”, “Ресо-Гарантия”; австрійські “Grawe” і “Wiener Stadtische”; “AIG” (США); “PZU” (Польща) та інші.

Прикметно, що у випадках придбання нерезидентами вітчизняних страхових компаній під “іноземне крило” переходять і клієнти страховиків, які обслуговуються в різних банках. І навпаки, купівля банків означає також спробу “перетягування” їх клієнтів, а через останніх — і вихід на інші структури, з якими ці ж клієнти мають різні сервісні угоди. Тобто йдеться про поширення опосередкованого і наскрізного охоплення нерезидентами клієнтів доволі широкого кола вітчизняних фінансових структур. Для нерезидентів інтерес становлять не лише великі, а й порівняно невеликі фінансові установи, а також ті, що мають розгалужену регіональну мережу філій. Так, наприклад, у 2006 році чеська фінансова група “PPF” придбала вітчизняні банки Агробанк та “Приватінвест”, а також компанію у сфері споживчого кредитування “Просто кредит”. На страховому ринку група “PPF” представлена структурою “Home Creit Grup”.

Унаслідок низки різних конкурентних обставин іноземним фінансовим установам розвивати свій бізнес в Україні і простіше, і складніше водночас; відповідні переваги та проблеми конкурентного характеру мають також вітчизняні фінансові структури (див. таблицю 1).

Іноземні фінансові установи при купівлі частки (акцій) вітчизняних структур часто вирішують щонайменше два питання. По-перше, “закриття” відсутньої до цього ланки у вже діючому бізнесовому ланцюгу (прикладом є придбання групою Raiffeisen International АППБ “Аваль”). По-дру-

Конкурентні переваги та проблеми іноземних і вітчизняних фінансових установ

Іноземні фінансові установи		Вітчизняні фінансові установи	
Переваги	Проблеми	Переваги	Проблеми
1. Розширення спектра послуг із низькою їх ціною за рахунок дії ефекту масштабу	1. Недостатня обізнаність з особливостями обслуговування клієнтів у країні перебування	1. Простіша система прийняття рішень та просування послуг	1. Загроза втрати автономності і корпоративного контролю
2. Доступ до порівняно дешевих фінансових ресурсів	2. Прийняття системних і ситуативних ризиків у країні перебування	2. Наявність розвинутої мережі філій та регіонального представництва	2. Загроза банкрутства фінансових установ, особливо малих і середніх
3. Іміджеві чинники, знання міжнародного бізнесу, кращі кредитні рейтинги	3. Необхідність пошуку і навчання кадрів відповідно до нових вимог	3. Знання особливостей місцевого ринку	3. Недостатня капіталізація й обмеженість ресурсів для розвитку бізнесу

ге, купівля частки як “вхідного білета” для появи на конкретному ринку, — це характерно для порівняно невеликих за вартістю угод (наприклад, придбання скандинавською групою SEB банку “Ажіо” та купівля австрійським банком Erste Bank банку “Престиж”). Обидва зазначені міркування щодо придбання іноземцями вітчизняних фінансових установ (частками чи повністю) на перших порах орієнтуються на обслуговування цільових клієнтів-нерезидентів, а вже потім вирішують проблеми конкуренції з іншими структурами на ринку “нового розміщення”.

Найгостріша конкуренція між вітчизняними та іноземними банківськими установами розгортається у секторі обслуговування домогосподарств, зокрема на споживчому та іпотечному ринках. Рітейл поступово перетворюється в основне поле розгортання діяльності банків з іноземним капіталом. І не тільки тому, що населення в основній масі стикається з поки що “ненав’язливим” фінансовим сервісом, а й тому що пересічному громадянину здебільшого байдуже, де обслуговуватися, — головним чинником вибору є якість і ціна послуг, а не резидентність фінансової установи.

Населення і юридичні особи як клієнти отримають завдяки більшій присутності іноземних фінансових установ і ширший спектр послуг. Безумовним позитивом слід вважати розширення можливості доступу до міжнародних ринків капіталу та зростання іноземних інвестицій у фінансовий сектор. “Чим більша частка іноземних банків, тим нижча прибутковість і вищі резерви для покриття сумнівних боргів... національних банків”, — зазначається у відповідній частині аналітичного огляду співробітників Світового банку “Фінанси без кордонів” [6, с. 189].

Проте на іншому полюсі поряд із загрозою втрати бізнесової автономності з одночасними коливаннями ліквідності фінансових структур можливе збільшення впливу фінансових ресурсів за межі вітчизняної економіки. Наслідком активного споживання “іноземних” фінансових послуг може бути також інтенсивніше використання іноземної валюти у розрахунках і відповідне посилення ризиків мінливості валютних курсів та процентних ставок на ринку країни-реципієнта. Відкриті ринки швидко стануть міжнародними, а відтак — практично не контрольованими національними регулятивни-

ми органами.

Проблема конкурентоспроможності для вітчизняних фінансових установ загострюється у разі відкриття нерезидентами саме філій своїх материнських структур. Таким чином експансію забезпечується регіональна фінансова інфраструктура в інтересах нерезидентів. Філії, як відомо, не є юридичними особами, і їх діяльність контролюється різною мірою регуляторами як країни походження, так і країни перебування. Проте вплив вітчизняних регуляторів на ліквідність філій компаній-нерезидентів за допомогою інструментів резервування та інших важелів має постійно посилюватися.

Вітчизняні фінансові установи стикаються з необхідністю вирішення питання адекватності порівнянної оцінки вартості бізнесу для протилежних сторін у корпоративних угодах злиття і поглинання за участю нерезидентів. В умовах, коли вітчизняні фінансові установи поки що не мають належного досвіду розміщення своїх акцій на відкритих ринках — міжнародних біржах (це так звані процедури IPO — аббревіатура від англійського Initial Public Offering — публічне розміщення акцій на міжнародних ринках), поглинання і захоплення їх іноземними конкурентами за порівняно низькими цінами залишається реальною загрозою*. Тому вбачається прямий взаємозв’язок між підвищенням вартості (капіталізацією) вітчизняних фінансових структур та забезпеченням їх конкурентоспроможності. Це зрозуміло, адже висококонкурентний бізнес завжди коштує дорого, і — навпаки.

Процес купівлі вітчизняних банків та небанківських фінансових установ розвивається в межах постійно поновлюваних нормативно-правових важелів його рестрикційного регулювання. Водночас слід зазначити, що основою забезпечення належної конкурентоспроможності вітчизняних

фінансових установ є підвищення рівня їх капіталізації**. Особливістю оцінки капіталізації вітчизняних банків та небанківських фінансових установ є практична відсутність (чи суттєва обмеженість) вторинного фондового ринку їх фінансових активів, тобто така капіталізація є номінальною (такою, що задається адміністративно законодавчими та нормативними актами) чи визначається розрахунково в установленому порядку як вартість чистих активів.

Формулювання пропозицій щодо підвищення капіталізації фінансових установ полягає у вирішенні двох проблем. По-перше: де знайти ресурси для підвищення капіталізації фінансового сектору? І по-друге: що потрібно зробити для зростання рівня капіталізації установ фінансового сектору?

Вирішення обох проблем полягає у підтримці та використанні двох ресурсів. Це, зокрема: 1) власні фінансові можливості інституційних одиниць; 2) ресурси екзогенного походження.

• *Власні фінансові можливості* (внутрісистемні важелі) підвищення капіталізації вбачаються такими:

— капіталізація прибутку фінансових установ; окремий захід — обмеження дивідендних виплат у поточному періоді та впровадження кумулятивних схем дивідендної політики;

— перманентне підвищення вимог до мінімального розміру статутного капіталу.

• *Використання ресурсів капіталізації екзогенного походження* можливе шляхом:

— активізації і збільшення ємності організованого вторинного ринку фінансових активів — у першу чергу вторинного ринку акцій;

— вирішення проблеми детінізації економіки, що проявляється в легалізації фінансової діяльності учасників ринку, розширеному використанні суб’єктами домогосподарств фінансових послуг та продуктів банків і небанківських структур;

— консолідації капіталу з використанням процедур злиття та поглинання компаній на ринку; об’єднання банківського, небанківського і промислового капіталу; створення холдингів та фінансово-промислових груп.

Одним із напрямів виврівнювання конкурентоспроможності іноземних та вітчизняних банків є підтримка позицій вітчизняних державних банків. Це доцільно з тієї точки зору, що саме державні банки мають ті ж переваги, що й іноземні, — наприклад, у ча-

* Проте продаж кількох вітчизняних банків з коефіцієнтом понад 3 (кратність перевищення ціни продажу над їх балансовою вартістю) свідчить, що покупці готові купувати фінансові активи в Україні дорого.

** Щодо уточнення понятійної сутності терміна “капіталізація”, то у даному матеріалі під капіталізацією розуміється номінальна чи/або надлишкова вартість фінансових активів, розміщених на ринку. Іншими словами, це узагальнена ринкова оцінка вартості активів, що визначається (чи може бути визначеною) в процесі їх купівлі-продажу. Капіталізація виростає з вартості (початкової або номінальної), приростає доданою вартістю і фіксується в кінцевому значенні як капіталізована, — тобто нарощена вартість тих чи інших попередньо авансованих активів.

стині формування власних пасивів (можливість залучати порівняно дешеві депозити та кредитуватись із зовнішніх джерел на поліпшених умовах унаслідок, як правило, вищого рейтингу банку-позичальника). Тому, незважаючи на те, що другий рівень вітчизняної банківської системи сформований переважно на приватних засадах універсального типу, розвиток саме державних банків значною мірою визначатиме рівень конкурентоспроможності фінансового сектору в цілому.

Патерналістська політика підтримки національних ринків не так уже й рідко зустрічається у світі, — наприклад, у США та Японії частки іноземного банківського капіталу не перевищують 5%. Іноземним банкам належить приблизно 3% активів банківської системи Китаю [7, с. 60]. До вступу КНР в СОТ у 2002 році жорстко обмежувались можливості іноземних фінансових інститутів конкурувати на китайському ринку і тільки згодом — протягом п'ятирічного періоду — встановлюється єдиний режим регулювання для всіх банків [8, с. 5].

Статистично, за оцінками Світового банку, "... у країнах з високим рівнем доходів та з доходами нижче середнього на кожні п'ять банків припадає в середньому більш як один іноземний банк, а частка іноземних установ, як правило, становить менше 10% від обсягу місцевих банківських активів" [6, с. 188]. Протилежні приклади Польщі, Угорщини та окремих країн Латинської Америки зі значним домінуванням іноземного капіталу у їхніх національних банківських системах ставлять під сумнів змістовну адекватність вживаного у таких випадках терміна "національний".

Отже, в динамічних умовах сьогодення необхідною є зважена патерналістська підтримка функціонування вітчизняних банків і розробка стратегічного плану дотримання економічної безпеки розвитку вітчизняної банківської системи. Повною мірою це екстраполюється також на інші ринки: страховий, пенсійного забезпечення, де спостерігається посилення інтересу іноземного капіталу. Розширення спектра легітимних і

якісних фінансових послуг, що надаються вітчизняними банками та іншими фінансовими установами, є водночас забезпеченням належного рівня їх конкурентоспроможності.

Література

1. Закон України "Про режим іноземного інвестування" // www.rada.gov.ua.
2. Буторина О. Зона євро на пути к новой конфигурации / В кн.: "Расширение Европейского Союза и Россия". — М.: Издательский дом "Деловая Россия", 2006. — С. 103—144.
3. www.bank.gov.ua.
4. www.ufs.com.ua від 18.09.2007 р.
5. www.ufs.com.ua від 06.06.2007 р.
6. Финансирование роста: выбор методов в изменчивом мире. Научный доклад о политике Всемирного банка / Пер. с англ. — М.: Изд-во "Весь мир", 2002. — 256 с.
7. Авраменко Ю. Совместные формы в международной банковской деятельности // Экономист. — 2006. — № 4. — С. 58—65.
8. Саркисянц Г. Иностранные банки в России: тенденции и проблемы // Бизнес и банки. — 2006. — № 19 — 20.

Хроніка/

Розширення співпраці у сфері банківського нагляду

25 жовтня 2007 року в Києві Національний банк України і Комісія з банківського нагляду Республіки Польща підписали Меморандум щодо співробітництва у сфері банківського нагляду. Від НБУ у підписанні документа брав участь виконавчий директор — директор Дирекції з банківського регулювання та нагляду Олександр Кіреєв, від Комісії з банківського нагляду Республіки Польща — Станіслав Клуза.

Меморандум про співпрацю підписують Станіслав Клуза (ліворуч) та Олександр Кіреєв.

Документ регламентує співпрацю НБУ і Комісії з банківського нагляду Республіки Польща у сфері нагляду за закордонними філіями (відділеннями) та дочірніми підприємствами кредитних установ, процес взаємного обміну інформацією щодо загального стану банківських систем та окремих банківських установ, змін, які вносяться до національного банківського законодавства, чинних норм і вимог банківського нагляду. Ним також передбачені можливості щодо надання інформації, необхідної для здійснення консолідованого нагляду, проведення виїзних перевірок дочірніх установ іноземних банків та процедура організації таких перевірок. Важливим положенням документа є зобов'язання сторін стосовно збереження конфіденційності інформації, яка становить банківську таємницю, та її використання виключно в наглядових цілях.

Аналогічні двосторонні документи про співпрацю у сфері банківського нагляду підписано Національним банком України із центральними банками та органами фінансового нагляду Кіпру, Білорусі, Вірменії, Латвії, Киргизстану, Литви та Китаю.

Фото Владислава Негребецького.

Дослідження

Монетарний трансмісійний механізм в Україні

Стаття 2. Аналіз дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики*

У черговій статті із серії публікацій, присвячених дослідженню трансмісійного механізму грошово-кредитної політики, автори знайомлять з результатами емпіричного аналізу функціонування монетарного трансмісійного механізму в Україні та визначають особливості його каналів.

Монетарний трансмісійний механізм з позиції структурної побудови є сукупністю каналів (ланцюгів макроекономічних змінних), якими передаються сигнали змін у використанні інструментів грошово-кредитної політики центрального банку на макроекономічні показники розвитку економіки країни. У попередній публікації ми обґрунтували наявність у структурі вітчизняного трансмісійного механізму грошово-кредитної політики чотирьох каналів [1]:

— процентного, який характеризує вплив центрального банку на економіку через зміни у процентній політиці;

— кредитного (вузький канал банківського кредитування), який відображає вплив грошово-кредитної політики на сукупний попит і пропозицію через зміну обсягів банківського кредитування;

— валютного курсу (в складі каналу вартості активів), через який грошово-кредитна політика впливає на сукупний попит і пропозицію з використанням такого інструменту, як курс національної валюти;

— очікувань економічних суб'єктів, який характеризує вплив змін у грошово-кредитній політиці на очікування економічних агентів щодо майбутніх цін та макроекономічної ситуації, і відповідно, — на їхні рішення щодо споживання, інвестицій та виробництва.

Для аналізу дії монетарного трансмісійного механізму в Україні були побудовані векторно-авторегресійні моделі (VAR), які дали змогу виявити та кількісно оцінити причинно-наслідкові зв'язки між змінними в

каналах трансмісійного механізму, а також з'ясувати особливості дії цих каналів.

У 1990-х роках методологію VAR почали широко використовувати для оцінювання ефектів монетарної політики на ВВП та ціни, тобто монетарного трансмісійного механізму. Підхід отримав визнання після опублікування праць Сімса [2] і став важливим інструментарієм емпіричної макроекономіки. Його популярність зумовлена, з одного боку, тим, що економісти впродовж 1970-х років не змогли дійти згоди щодо правильної структури економіки, а з другого, — критикою Лукаса [3], яка призвела до відмови від використання макроекономічних моделей великої розмірності як інструментів прогнозування.

Згодом атеоретичний підхід традиційних моделей VAR став об'єктом гострої критики економістів і спричинився до появи моделей SVAR, за якими замість випадкового методу накладання обмежень, що використовується у традиційних моделях VAR, оцінюють структурні параметри за допомогою встановлення одночасних структурних обмежень на основі економічної теорії. У нашій роботі використовується рекурсивна форма встановлення обмежень (декомпозиція за Холецким), що потребує лише визначення правильного порядку одночасного впливу ендогенних змінних.

Як зазначалося в попередній публікації [1], у процесі дії механізму монетарної трансмісії вплив змін в інструментах грошово-кредитної політики передається спочатку в фінансовий сектор економіки (перший етап), а в подальшому — в реальний сектор (другий етап). В даній статті висвітлено результати емпіричного

дослідження передавальних каналів, яке проводилося в рамках першого етапу дії монетарного трансмісійного механізму в Україні за період із 2000 по 2006 рік.

Процентний канал. Відбір даних для моделі та визначення обмежень для аналізу дії цього каналу ґрунтувався на необхідності дослідження і кількісного виміру впливу інструментів процентної політики центрального банку на короткострокові ставки грошово-кредитного ринку і в подальшому — на процентні ставки комерційних банків за депозитами та кредитами. Відповідно до цілей аналізу дії процентного каналу використовувалися два набори змінних. По-перше — офіційні процентні ставки, які встановлює Національний банк України, а по-друге — ставки грошово-кредитного ринку і ставки комерційних банків для реального сектору економіки, що відображають результат впливу змін у процентній політиці центрального банку на вартість фінансових ресурсів:

$$Y_t^1 = \begin{bmatrix} i_{1,t} \\ i_{2,t} \\ i_{3,t} \\ i_{4,t} \\ i_{5,t} \end{bmatrix} \quad E_t^1 = \begin{bmatrix} e_{1,t} \\ e_{2,t} \\ e_{3,t} \\ e_{4,t} \\ e_{5,t} \end{bmatrix},$$

де $(i_{1,t})$ — облікова ставка НБУ;

$(i_{2,t})$ — середньозважена процентна ставка за всіма інструментами рефінансування НБУ;

$(i_{3,t})$ — процентна ставка за міжбанківськими кредитами овернайт;

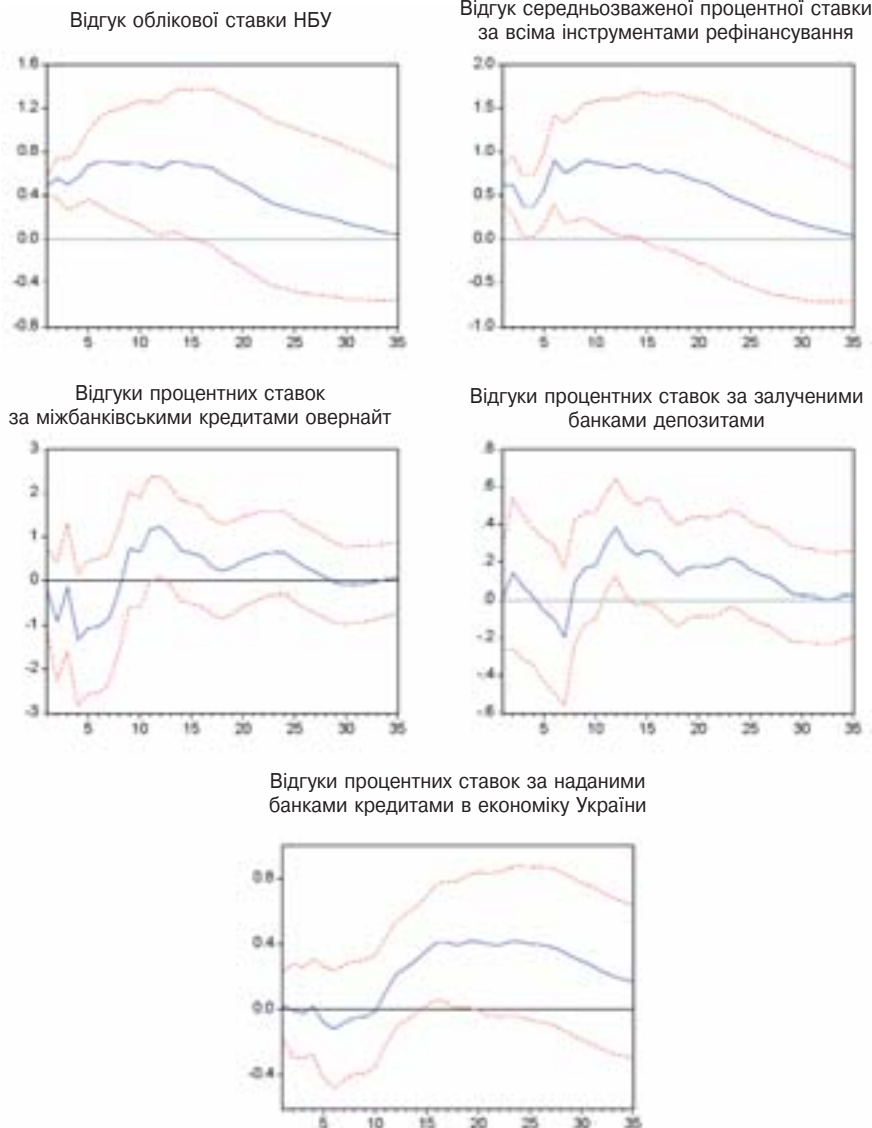
$(i_{4,t})$ — процентна ставка за залученими банками депозитами в національній валюті;

$(i_{5,t})$ — процентна ставка за наданими банками кредитами в економіку України в національній валюті.

Відповідно до закономірностей впливу основної процентної ставки центрального банку на інші офіційні став-

*Статтю 1 опубліковано в шостому числі журналу "Вісник Національного банку України" за 2007 рік.

Графік 1. Відгуки процентних ставок на шок облікової ставки НБУ на 1 стандартне відхилення

ки і в подальшому — на процентні ставки на грошово-кредитному ринку в процесі моделювання ми використали таку логічну послідовність змінних для кількісної оцінки причинно-наслідкових зв'язків у процентному каналі трансмісійного механізму:

$$(i_{1,t}) \rightarrow (i_{2,t}) \rightarrow (i_{3,t}) \rightarrow (i_{4,t}) \rightarrow (i_{5,t}).$$

Результати моделювання доводять, що посилення монетарної політики, яке виражається у підвищенні облікової ставки НБУ на 0.5 процентного пункту (див. графік 1), призводить до одночасного зростання середньозваженої ставки за всіма інструментами рефінансування НБУ (як за напрямом, так і кількісно), що й закономірно, оскільки облікова ставка Національного банку є орієнтиром для встановлення інших офіційних процентних ставок НБУ.

За результатами моделювання також з'ясовано, що процентні ставки за кредитами овернайт на міжбанківському ринку не реагують на зміну

облікової ставки НБУ. Крім того, встановлено відсутність одночасного впливу зміни (шоку) середньозваженої ставки за всіма інструментами рефінансування НБУ на процентні ставки грошово-кредитного ринку і ставки комерційних банків, включені до складу моделі каналу. Це свідчить про обмежені можливості центрального банку щодо впливу на короткострокові процентні ставки на міжбанківському ринку шляхом зміни офіційних ставок і відповідно про наявність деформацій у процентному каналі монетарного трансмісійного механізму. Наслідком цього є волатильність короткострокових ставок на міжбанківському кредитному ринку як результат низької ефективності процентного каналу на першому етапі дії механізму монетарної трансмісії в Україні.

Важливим результатом аналізу реакції грошово-кредитного ринку на шок зростання облікової ставки НБУ був висновок про те, що банківська система використовує факт зміни значення офіційної облікової ставки для коригування процентних ставок за кредитними та депозитними операціями в національній валюті у напрямі їх підвищення. Причому процентні ставки за депозитами зростають менше і впродовж коротшого часу, ніж процентні ставки за кредитами банків.

Установлено, що збільшення процентної ставки за міжбанківськими кредитами овернайт призводить до одночасного зростання процентних ставок за залученими банками депозитами і наданими кредитами у національній валюті відповідно на 0.1 та 0.11 п.п. (див. графік 2). Шок процентної ставки за міжбанківськими кредитами овернайт відображає насамперед наслідки ситуації, пов'язаної з проблемами ліквідності, які виника-

Графік 2. Відгуки процентних ставок на шок ставки за кредитами овернайт на міжбанківському ринку на 1 стандартне відхилення

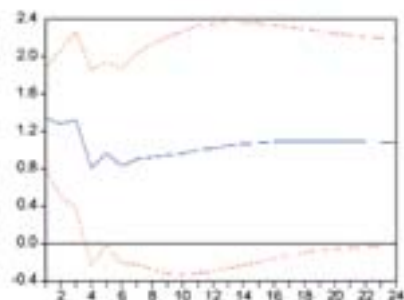
Графік 3. Відгуки процентних ставок на шок процентної ставки за банківськими депозитами в національній валюті на 1 стандартне відхилення

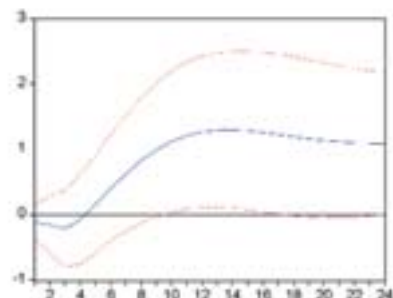
ють у банківській системі та супроводжуються зростанням вартості фінансових ресурсів, у тому числі залучених депозитів і наданих кредитів.

Графік 4. Відгуки змінних на шок грошової бази на 1 стандартне відхилення

Відгуки сезонно згладженого значення логарифму зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб

Відгуки сезонно згладженого значення логарифму вимог банків за кредитами, наданими в економіку України

Особливостями шоку процентної ставки за банківськими депозитами в національній валюті є його значущий вплив на офіційні процентні ставки НБУ і відсутність зв'язку з процентними ставками за наданими банками кредитами (див. графік 3). Це можна пояснити характером політики НБУ в останні роки, спрямованої на сприяння макроекономічному зростанню шляхом підтримання стабільного обмінного курсу. Однак за такого режиму НБУ мав замало можливостей, щоб із випередженням впливати на макроекономічний розвиток, і змушений був більше пристосовуватися до макроекономічних обставин. Відповідно ставка за депозитами швидше реагувала на зміни, що відбувалися зокрема в інфляційних процесах, після чого ставки Національного банку коригувалися відповідно до нових умов. Щодо відсутності взаємозв'язку між процентними ставками за залученими депозитами і наданими кредитами, то, на нашу думку, це можна пояснити передусім значним впливом альтернативних джерел поповнення ресурсів банків (іноземних кредитів та інших недепозитних джерел кредитних ресурсів).

Серед особливостей дії процентного каналу вітчизняного трансмісійного механізму зазначимо також відсутність

зворотного впливу процентних ставок за кредитами банків у національній валюті на інші процентні ставки (за міжбанківськими кредитами овернайт, депозитні ставки та офіційні ставки НБУ), що, на нашу думку, є одним із наслідків надлишкової ліквідності банківської системи України.

Кредитний канал. Дослідження кредитного каналу в рамках першого етапу дії механізму монетарної трансмісії полягало в ідентифікації впливу інструментів грошово-кредитної політики центрального банку на зростання обсягу кредитів банків у економіку країни. Модель дії кредитного каналу трансмісійного механізму включає такі змінні:

$$U_t^1 = \begin{bmatrix} I_{t,base}^m \\ I_{t,der}^d \\ I_{t,kred}^k \end{bmatrix} \quad E_t^1 = \begin{bmatrix} e_{t,base}^m \\ e_{t,der}^d \\ e_{t,kred}^k \end{bmatrix},$$

де $I_{t,base}^m$ — сезонно згладжене значення логарифму грошової бази (на кінець періоду, млн. грн.); $I_{t,der}^d$ — сезонно згладжене значення логарифму зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб в національній валюті (на кінець періоду, млн. грн.); $I_{t,kred}^k$ — сезонно згладжене значення логарифму вимог банків за кредитами, наданими в економіку України в національній валюті (на кінець періоду, млн. грн.).

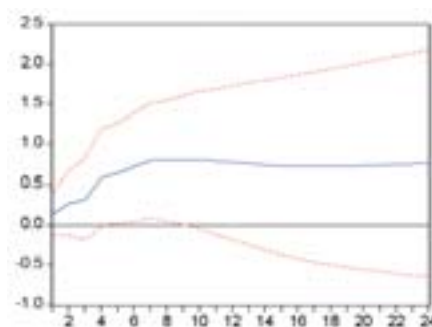
Для ідентифікації структурних шоків використано таку послідовність змінних:

$$I_{t,base}^m \rightarrow I_{t,der}^d \rightarrow I_{t,kred}^k.$$

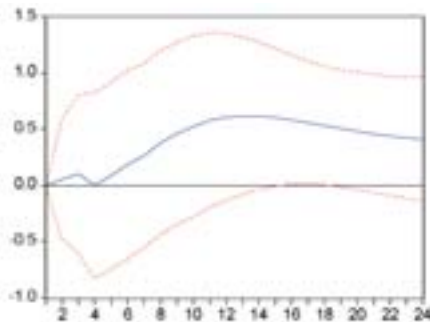
Розглянемо наслідки експансійного шоку монетарної політики, який полягає у збільшенні пропозиції грошей (див. графік 4).

Початкове зростання грошової бази на 2.6% унаслідок дії депозитного мультиплікатора призводить до одномоментного зростання обсягів депозитів банків на 1.3% та на 1% у довго-

Графік 5. Відгук сезонно згладженого значення логарифму вимог банків за кредитами, наданими в економіку України, на шок обсягів депозитів на 1 стандартне відхилення

Графік 6. Відгук сезонно згладженого значення логарифму грошової бази на шок обсягів кредитів на 1 стандартне відхилення

строковому періоді (впродовж двох років). Накопичення банками достатнього рівня ліквідності та збільшення обсягів ресурсів спричиняється до розширення пропозиції кредитів, статистично значуще значення якої спостерігається через 9 місяців після експансійного монетарного шоку і дорівнює приблизно 1%.

Порівняно зі змінами в грошово-кредитній політиці шок депозитів, викликаний іншими причинами (зокрема змінами у схильності економічних агентів до заощаджень), спричиняє менше зростання обсягів наданих кредитів, статистично значущого через чотири місяці після шоку обсягів депозитів (див. графік 5). Еластичність зростання кредитів до зміни депозитів становить 0.6–0.7%.

Шок збільшення обсягів кредитів на 1.1% призводить до зростання грошової бази на 0.5% лише через 12–18 місяців (див. графік 6). Наявність зворотного зв'язку між зростаючою потребою в кредитуванні економіки та збільшенням грошової бази економічно обґрунтоване положеннями економічної теорії, оскільки цент-

ральний банк таким чином реагує на додатковий попит на гроші та кредитні ресурси, викликаний можливим зростанням сукупного попиту.

За результатами моделювання дії кредитного каналу виявлено також статистично незначущі наслідки зворотного впливу шоку зростання обсягів банківських кредитів на обсяги депозитів банків. Це свідчить про наявність у розпорядженні банків інших джерел кредитних ресурсів — недепозитного характеру.

Канал валютного курсу є сукупністю макроекономічних змінних, які відображають вплив грошово-кредитної політики на сукупний попит і пропозицію через зміну курсу національної валюти.

Перш ніж перейти до висвітлення результатів моделювання дії каналу валютного курсу, зупинимось на особливостях реалізації грошово-кредитної політики в Україні, які значною мірою зумовлюють специфіку вітчизняного трансмісійного механізму і насамперед його валютного каналу. Офіційно визначеною у чинному законодавстві ціллю грошово-кредитної політики є стабільність національної грошової одиниці, складовими якої є внутрішня (цінова) та зовнішня (курсова) стабільність. Причому, відповідно до статті 1 Закону України “Про Національний банк України”, цінова стабільність є утриманням системи цін на певному рівні шляхом підтримання стабільного курсу грошової одиниці України [4].

Фактично в Україні впродовж останніх років діє режим прив'язки обмінного курсу гривні щодо долара США. Використання такого режиму обмінного курсу на практиці потребує постійної присутності та втручання

в процес торгів на міжбанківському валютному ринку Національного банку, який для нівелювання значних коливань курсу гривні щодо іноземних валют здійснює валютні інтервенції — купівлю чи продаж іноземної валюти.

За діючого валютного режиму валютні інтервенції НБУ стали головним інструментом грошово-кредитної політики, а операції на валютному ринку — основним каналом емісії національної валюти в Україні, через який Національний банк у 2005 і 2006 роках випустив у обіг відповідно 81.7 і 62.6% платіжних засобів (див. схему).

Оскільки за існуючого режиму монетарної політики сальдо валютних інтервенцій є основною складовою і чинником змін у розмірі золотовалютних резервів країни, використаємо в процесі моделювання дії валютного каналу механізму монетарної трансмісії показник золотовалютних резервів як індикатор корекції Національним банком України ринкового тиску на обмінний курс та джерела емісії грошей.

Модель матиме вигляд:

$$U_t^1 = \begin{bmatrix} l_{of_kurs} \\ rezerv_t \\ m_base_t \end{bmatrix} \quad E_t^1 = \begin{bmatrix} e_{of_kurs} \\ e_{rezerv} \\ e_{m_base} \end{bmatrix},$$

де l_{of_kurs} — значення логарифму офіційного обмінного курсу гривні щодо долара США;

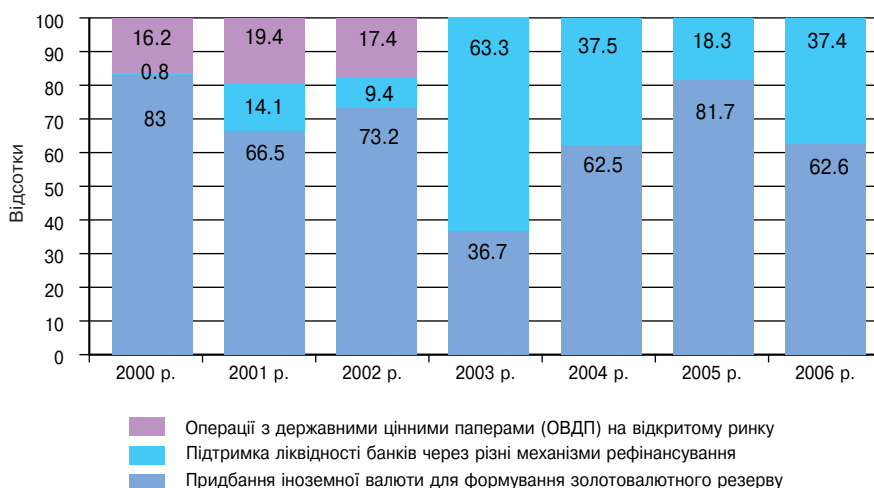
$rezerv_t$ — значення логарифму золотовалютних резервів НБУ (на кінець періоду, млн. грн.); m_base_t — сезонно згладжене значення логарифму грошової бази (на кінець періоду, млн. грн.).

Для ідентифікації структурних шоків використано таку логічну послідовність змінних:

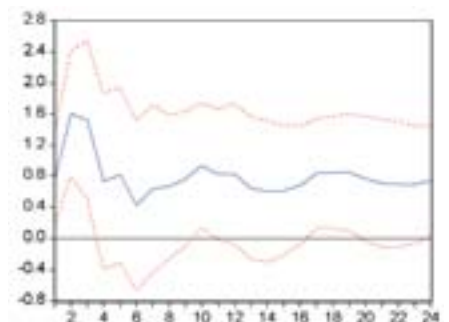
$$l_{of_kurs} \rightarrow l_{rezerv} \rightarrow l_{m_base}$$

Очікуваним результатом моделювання дії валютного каналу трансмісійного механізму є виявлений стати-

Схема. Структура введених в обіг платіжних засобів Національного банку України в 2000–2006 рр.

Графік 7. Відгук сезонно згладженого значення логарифму грошової бази на шок обсягу золотовалютних резервів на 1 стандартне відхилення

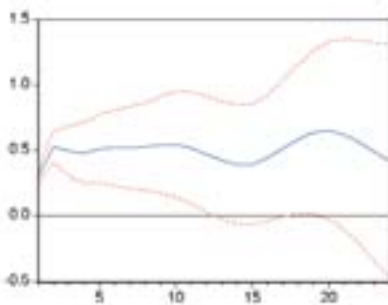

Узагальнення особливостей дії каналів трансмісійного механізму в Україні за результатами моделювання

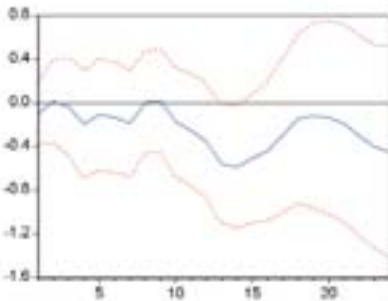
Фактор впливу	Напрямок зміни	Результативний показник	Кількісне значення	Економічна інтерпретація особливостей дії каналу
Процентний канал				
Облікова ставка НБУ	Збільшення на 1 п.п.	Середньозважена ставка за всіма інструментами рефінансування НБУ	Одночасне збільшення на 1.1 п.п.; збільшення до 2 п.п. протягом 3—12 місяців	Свідчить про фактичну прив'язку при встановленні офіційних ставок за всіма інструментами рефінансування до облікової ставки НБУ
		Процентна ставка за міжбанківськими кредитами овернайт	Збільшення на 2.2 п.п. через 11—13 місяців	Відсутність одночасної реакції на шок облікової ставки НБУ свідчить про деформацію процентного каналу та обмежені можливості Національного банку щодо впливу на ринкові короткострокові процентні ставки
		Процентна ставка за залученими банками депозитами в національній валюті	Збільшення на 0.7 п.п. протягом 11—13 місяців	Підвищення облікової ставки НБУ є підставою для підвищення депозитних і кредитних ставок банків. Причому процентні ставки за депозитами підвищуються у меншому розмірі та швидше, ніж процентні ставки за кредитами банків
		Процентна ставка за наданими кредитами в національній валюті	Збільшення на 0.8 п.п. протягом 15—18 місяців	
Середньозважені ставки за всіма інструментами рефінансування НБУ	Збільшення на 1 п.п.	Середньозважена процентна ставка за міжбанківськими кредитами овернайт	Зменшення на 2.38 п.п. через два місяці	Відсутність одночасної реакції свідчить про недостатній рівень впливу процентної політики НБУ на ринкові короткострокові ставки
		Процентна ставка за наданими кредитами в національній валюті	Збільшення на 0.31 п.п.	Свідчить про те, що банки, встановлюючи процентні ставки за кредитами, орієнтуються на офіційні ставки центрального банку. З іншого боку, короткостроковий та незначний ефект впливу зумовлений тим, що кредити рефінансування не є основним джерелом кредитних ресурсів банків
Процентна ставка за міжбанківськими кредитами овернайт	Збільшення на 1 п.п.	Процентна ставка за наданими кредитами в національній валюті	Збільшення на 0.1 п.п.; ефект триває протягом перших семи місяців	Відображення перенесення на ставки для реального сектору економіки стану ліквідності міжбанківського грошового ринку
		Процентна ставка за залученими банками депозитами в національній валюті	Збільшення на 0.11 п.п.; збільшення на 0.08 п.п. через 5 місяців	
Процентна ставка за залученими банками депозитами в національній валюті	Збільшення на 1 п.п.	Облікова ставка НБУ	Збільшення на 0.6 п.п. через 5—7 місяців	Характеризує адаптацію грошово-кредитної політики НБУ до змін макроекономічного середовища
		Середньозважена процентна ставка за всіма інструментами рефінансування НБУ	Збільшення на 0.6 п.п. через 5—7 місяців	
Процентна ставка за наданими кредитами в національній валюті	Збільшення на 1 п.п.		Вплив на інші ставки відсутній	Відсутність зворотного впливу на інші процентні ставки є наслідком надлишкової ліквідності в банківській системі України
Кредитний канал				
Грошова база	Збільшення на 1%	Обсяги залучених банками депозитів	Одночасне збільшення на 0.5%; триває протягом перших трьох місяців	Результат дії депозитного мультиплікатора
		Обсяги наданих кредитів	Збільшення на 1% через дев'ять місяців	Результат накопичення банками достатнього рівня ліквідності та розширення номінальних грошових доходів суб'єктів господарювання
Обсяги залучених банками депозитів	Збільшення на 1%	Обсяги наданих банками кредитів у економіку країни	Збільшення на 0.4 % через чотири місяці	Свідчить про важливість для банків інших, крім залучених депозитів, фінансових ресурсів (зокрема валютних запозичень за кордоном)
Обсяги наданих банками кредитів у економіку країни	Збільшення на 1%	Грошова база	Збільшення на 0.5 % через 12—18 місяців	Є результатом того, що Національний банк задовольнив додатковий попит на гроші, зумовлений зростанням сукупного та кредитного попиту
Валютний канал				
Офіційний обмінний курс гривні щодо долара США	Збільшення на 1% (девальвація)	Обсяг грошової бази	Зменшення на 5% протягом 8—10 місяців; збільшення на 8.33% протягом 18—20 місяців	Зростання обсягів реалізації виручки експортерів у іноземній валюті на вітчизняному валютному ринку. Збільшення пропозиції гривні внаслідок розвитку інфляційних процесів
Обсяг золотовалютних резервів НБУ (млн. грн.)	Збільшення на 1%	Обсяг грошової бази	Збільшення на 0.23% протягом перших трьох місяців	Купівля валюти для золотовалютного резерву супроводжується емісією національної валюти
Обсяг грошової бази (млн. грн.)	Збільшення на 1%	Офіційний обмінний курс гривні щодо долара США	Ревальвація на 0.1% протягом перших трьох місяців	Тиск у бік зміцнення гривні, який проявляється через проведення валютних інтервенцій і збільшення грошової бази
Канал очікувань				
Офіційний курс гривні щодо долара США	Збільшення на 1% (девальвація)	Процентне співвідношення офіційного обмінного курсу та безготівкових міжбанківських обмінних курсів гривні щодо долара США	Зменшення на 0.033% протягом 4—8 місяців	Свідчить про очікування суб'єктів економіки стосовно подальшої девальвації обмінного курсу гривні щодо долара США
Процентне співвідношення офіційного обмінного курсу та безготівкових міжбанківських обмінних курсів гривні щодо долара США	Збільшення на 0.001%	Офіційний курс гривні щодо долара США	Одночасне зменшення на 0.1% триває два місяці	Відображає зворотну реакцію НБУ на очікування ринку

Графік 8. Відгуки змінних на шок офіційного обмінного курсу гривні щодо долара США на 1 стандартне відхилення

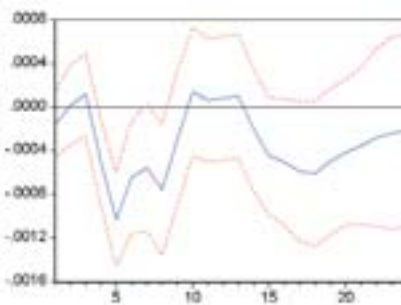
Відгук логарифма офіційного обмінного курсу гривні щодо долара США

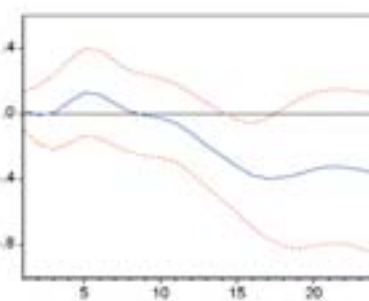
Відгуки питомої ваги депозитів у іноземній валюті в загальних обсягах залучених банками депозитів

Відгуки процентної різниці між офіційним обмінним курсом НБУ та безготівковим обмінним курсом (купівлі) гривні щодо долара США

Відгуки питомої ваги наданих банками кредитів у іноземній валюті в загальних обсягах наданих банками кредитів

стично значущий ефект шоку зростання обсягів золотовалютних резервів (близько 5%), який призводить до збільшення грошової бази майже на 1.5% протягом перших трьох місяців (див. графік 7).

Одержаний результат відповідає сучасним реаліям: валютні інтервенції Національного банку України (купівля валюти до золотовалютного резерву), проведені з метою підтримання стабільності курсу гривні щодо долара США, супроводжуються випуском платіжних засобів (емісією) національної валюти та зростанням пропозиції грошей.

Іншим важливим результатом емпіричного аналізу дії каналу валютного курсу є виявлений зв'язок між зростанням (шоком) грошової бази на 2% та посиленням (ревальвациєю) офіційного обмінного курсу гривні з лагом три місяці майже на 0.2%. Такий причинно-наслідковий зв'язок є, як уже зазначалося, наслідком сучасної політики прив'язки курсу гривні до долара США, що спричиняє подальший тиск на гривню у напрямі її ревальвациї через зростання попиту на національну валюту.

Канал очікувань економічних суб'єктів. З метою виявлення впливу політики Національного банку України на очікування економічних суб'єктів, які

за діючого режиму грошово-кредитної політики головним чином пов'язані з динамікою обмінного курсу гривні щодо долара США, використано три показники:

1. Процентну різницю між офіційним курсом гривні щодо долара США та курсом купівлі на безготівковому міжбанківському ринку. Цей показник характеризує, якою мірою оцінка безпосередніх учасників валютного ринку майбутньої динаміки курсу відрізняється від поточної ситуації;

2. Частку обсягу депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі депозитів населення та в суб'єктів господарювання у банках. Цей показник характеризує, якою мірою фізичні та юридичні особи віддають перевагу вкладам у іноземній валюті, ґрунтуючись на своїх очікуваннях майбутньої курсової різниці;

3. Частку обсягу кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі кредитів банків у економіку країни, що характеризує очікування банків-кредиторів із позиції очікувань курсових змін.

Отже, модель дії каналу очікувань матиме вигляд:

$$W_t = \begin{bmatrix} S_t^{of} \\ S_t^{of_bezgot} \\ dep_t \\ kred_t \end{bmatrix} \quad E_t = \begin{bmatrix} e_t^{of} \\ e_t^{of_bezgot} \\ e_t^{dep} \\ e_t^{kred} \end{bmatrix},$$

де (S_t^{of}) — логарифм офіційного обмінного курсу гривні щодо долара США;

$(S_t^{of_bezgot})$ — процентна різниця між офіційним обмінним курсом НБУ та безготівковим обмінним курсом (купівлі) гривні щодо долара США;

dep_t — частка депозитів в іноземній валюті в загальних обсягах залучених банками депозитів;

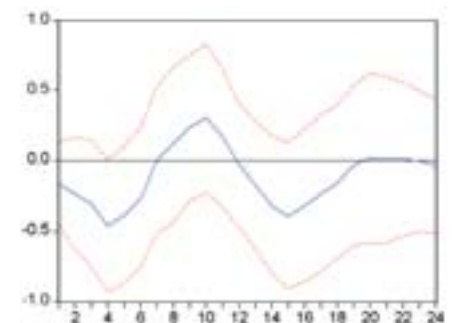
$kred_t$ — частка наданих банками кредитів в іноземній валюті в загальних обсягах наданих банками кредитів.

Для ідентифікації структурних шоків використано таку логічну послідовність змінних:

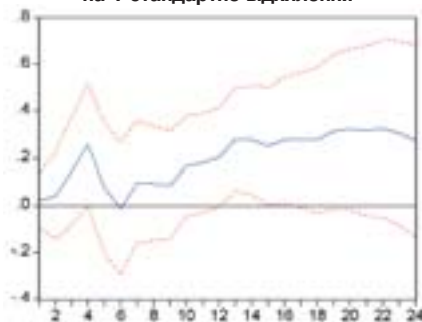
$$(S_t^{of}) \rightarrow (S_t^{of_bezgot}) \rightarrow dep_t \rightarrow kred_t.$$

Розглянемо ситуацію зниження офіційного обмінного курсу гривні щодо долара США, що виражається у його девальвациї на 0.3% (див. графік 8). Аналіз отриманих результатів дає змогу дійти висновку: внаслідок низької волатильності офіційного обмінного курсу зміна його значення суттєво впливає на поведінку учасників валютного ринку, які будуть схильні до очікувань можливої подальшої девальвациї обмінного курсу протягом чотирьох місяців, починаючи з четвертого періоду. Несподіваним результатом моделювання дії каналу очікувань є те, що девальвация обмінного курсу гривні щодо долара США призводить до значущого зниження частки депозитів і кредитів банків у іноземній валюті лише через 1—1.5 року після шоку обмінного курсу. Це можна пояснити тим, що в Україні іноземна валюта виконує функції засобу заощадження. За таких умов суб'єкти господарювання погоджуються на певні збитки (через нижчі процентні ставки закладами в іноземній валюті), однак рівень неприйняття валютних ризиків залишається дуже високим, що змушує економічних суб'єктів не втрачати довіри до

Графік 9. Відгуки частки депозитів у іноземній валюті в загальних обсягах залучених банками депозитів на шок міжкурсових різниць на 1 стандартне відхилення

Графік 10. Відгуки частки наданих банками кредитів у іноземній валюті в загальних обсягах наданих банками кредитів в економіку України на шок частки депозитів в іноземній валюті на 1 стандартне відхилення

іноземної валюти навіть за нинішніх умов об'єктивного тиску в бік ревальвації гривні. Водночас реакція показника частки кредитів у іноземній валюті виявилась очікуваною, хоча доволі тривалий лаг також свідчить про повільне пристосування суб'єктів господарювання до змін в очікуваннях обмінного курсу гривні щодо долара США.

Шок зростання процентної різниці офіційного та безготівкового обмінних курсів, який ми інтерпретуємо як шок очікувань ревальвації курсу гривні щодо долара США, призводить до відпливу з банків депозитів у іноземній валюті (див. графік 9). Цей ефект спостерігається тільки в четвертому періоді, тобто йдеться лише про розірвання короткострокових депозитних договорів.

Шок зростання частки депозитів фізичних осіб і суб'єктів господарювання у банках в іноземній валюті призводить до зростання частки банківських кредитів у економіку країни в іноземній валюті (див. графік 10), що відповідає практичним реаліям фінансової доларизації, одним із проявів якої є доларизація кредитів і депозитів банків. Доволі цікавими є також дискретність і значення періодів цього зростання (4 і 13—15 місяців після шоку): терміни збільшення обсягів кредитів свідчать про розриви у строках залучених депозитних ресурсів і наданих кредитів, тобто про наявність структурних ризиків у банківській системі України.

Шок зростання частки кредитів у іноземній валюті в кредитному портфелі не має статистично значущого впливу на інші показники, які ідентифікують дію каналу очікувань, тобто їх можна розглядати як екзогенні відносно нього. На нашу думку, відсутність зворотного зв'язку є резуль-

татом політики підтримки прив'язки валютного курсу гривні до долара США та свідчить про наявність у банків інших (крім депозитів) джерел поповнення ресурсів у іноземній валюті. Загалом надання суб'єктами господарювання переваги кредитам в іноземній валюті зумовлене, по-перше, стабільністю офіційного обмінного курсу гривні щодо долара США, по-друге — низькими ставками за кредитами в іноземній валюті порівняно з вартістю кредитів у національній валюті, по-третє — сучасною політикою банків, спрямованою на переключення валютних ризиків на позичальника шляхом видачі кредитів у іноземній валюті.

За результатами моделювання першого етапу дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в Україні узагальнено та кількісно визначено причинно-наслідкові зв'язки між змінними у каналах трансмісійного механізму (див. таблицю 1).

Проведене дослідження монетарного трансмісійного механізму в Україні дало змогу дійти таких висновків.

1. Основним каналом механізму монетарної трансмісії є канал валютного курсу, а основним інструментом і джерелом зростання пропозиції грошей — валютні інтервенції. Результати моделювання засвідчили: збільшення пропозиції грошей (що зокрема відображає зростання попиту на гроші та посилення тиску на ревальвацію гривні) є випереджаючим індикатором майбутньої ревальвації офіційного обмінного курсу гривні.

2. Процентний канал не відіграє значної ролі в монетарному трансмісійному механізмі. Вплив облікової ставки НБУ поряд з іншими офіційними процентними ставками на процентні ставки за міжбанківськими кредитами обертає є статистично незначущим, що свідчить про недостатню дієвість процентної політики в регулюванні грошово-кредитного ринку, а відповідно й обмежені можливості впливу центрального банку на сукупний попит та інфляцію. Емпірично доведено, що процентні ставки на міжбанківському ринку за кредитами обертає слугують орієнтиром для банків під час коригування процентних ставок за кредитними та депозитними операціями в національній валюті.

3. Стосовно дії кредитного каналу механізму монетарної трансмісії виявлено прямий зв'язок між зростанням грошової бази, обсягами залучених депозитів і наданих кредитів. При

цьому зворотні зв'язки між зростанням обсягів банківських кредитів та обсягами залучених депозитів є статистично незначущими, що свідчить про наявність у банків інших (недепозитних) важливих джерел фінансових ресурсів в іноземній валюті.

4. Формування очікувань економічних суб'єктів стосовно майбутньої динаміки обмінного курсу гривні щодо долара США ґрунтується насамперед на змінах офіційного курсу гривні, встановлюваного НБУ.

Очевидно й те, що зазначені особливості каналів монетарного трансмісійного механізму зумовлені поточним режимом грошово-кредитної політики Національного банку України, який ґрунтується на прив'язці обмінного курсу гривні щодо долара США, і свідчать про необхідність змін у грошово-кредитній політиці з метою посилення ефективності управління макроекономічними процесами в країні за допомогою монетарних інструментів. Це зумовлює потребу в розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо напрямів удосконалення вітчизняного механізму монетарної трансмісії з урахуванням позитивних аспектів світового досвіду.

Роман Лисенко,

начальник відділу досліджень грошово-кредитної політики та міжнародних валютно-кредитних відносин Центру наукових досліджень Національного банку України.

Сергій Ніколайчук,

головний економіст департаменту економічного аналізу та прогнозування Національного банку України.

Анжеліка Сомик,

заступник начальника відділу досліджень грошово-кредитної політики та міжнародних валютно-кредитних відносин Центру наукових досліджень Національного банку України. Кандидат економічних наук.

Література

1. Міщенко В., Сомик А. Монетарний трансмісійний механізм в Україні. Стаття 1. Теоретичні засади трансмісійного механізму грошово-кредитної політики // Вісник Національного банку України. — 2007. — № 6. — С. 24—27.
2. Sims C. Macroeconomics and Reality // *Econometrica*. — 1980. — № 48(1). — Р. 1—48.
3. Lucas R. Expectations and the Neutrality of Money // *Journal of Economic Theory*. — 1972. — № 4. — Р. 103—124.
4. Закон України від 20.05.1999 р. «Про Національний банк України» № 679-ХІV (зі змінами і доповненнями).

Вчаться банкіри/

Інформаційні технології в аспекті аудиту

У жовтні 2007 року в Навчальному центрі Національного банку України відбувся семінар на тему “Питання проведення аудиту інформаційних технологій у банківській системі України”. В ньому взяли участь понад сто працівників вітчизняних банківських установ.

Мета семінару — обговорення питань, пов’язаних із методологією та практикою проведення внутрішнього аудиту інформаційних технологій (ІТ) у банківській сфері відповідно до міжнародних стандартів управління, контролю й аудиту інформаційних технологій CobiT, ITIL, ISO 27001, ISO 20000, PCI DSS. На заняттях

розглядалися типові проблеми, які виникають у ході аудиту ІТ в банках України. Одна з них — брак законодавчих та нормативних документів, що регулюють проведення аудиту ІТ в Україні.

Обговорювалися також питання щодо участі вітчизняних фахівців-аудиторів у створенні й роботі українського відділення ISACA — міжнародної організації, яка об’єднує спеціалістів з аудиту та управління ІТ. Зазначимо, що сьогодні аудит інформаційних технологій проводиться у 71% українських банків. Однак міжнародні стандарти аудиту (CobiT, серія стандартів ISO) застосовують лише 35% вітчизняних

банківських установ. Окремі підрозділи з аудиту ІТ діють у 16% банків.

Доповідачами на семінарі були провідні фахівці Національного банку України, Інституту внутрішніх аудиторів України, аудиторської компанії PricewaterhouseCoopers, компанії “Інком” та “БМС Консалтинг”.

Інтерес до тематики семінару свідчить про велику зацікавленість комерційних банків у впровадженні та вдосконаленні аудиту інформаційних технологій, поліпшенні якості управління ІТ, зменшенні ризиків, пов’язаних із ними, зокрема ризиків інформаційної безпеки. □

Снівпраця/

Міжнародні стандарти — гарантія якості

8–10 жовтня 2007 року в Навчальному центрі Національного банку України для представників центральних банків Азербайджану, Білорусі, Болгарії, Боснії і Герцеговини, Вірменії, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Молдови, Росії, Сербії, Таджикистану, Хорватії та Національного банку України проведено семінар на тему “Застосування міжнародних стандартів аудиту”.

На порядок денний лектори пан Роб Корнелісс та пан Ремі Янсен, аудитори департаменту внутрішнього аудиту Банку Нідерландів, винесли питання Міжнародних стандартів аудиту за системою професійної практики, гарантії якості, організації внутрішнього аудиту та розкрили умови його проведення. Особливу увагу слухачів привернули питання оцінки якості, зокрема зовнішньої та внутрішньої, — з незалежними затвердженнями та внутрішнім моніторингом.

Зацікавленість викликали також лекції, присвячені проблемі внутрішнього аудиту, мета якого — консультативна робота, спрямована на вдосконалення операційного процесу організації, що допомагає досягти цілі шляхом введення систематичного упорядкованого підходу до оцінки та підвищення ефективності управління ризиками, а також надання консультацій, контролю та управління.

Лектори порушили і теми професійної практики аудиту, зауваживши на необхідності прийняття кодексу етики, де обов’язковими є принципи і правила проведення аудиту, серед яких почесне місце посідають

чесність, об’єктивність, конфіденційність, компетентність. При цьому головними стандартами, підкреслили доповідачі, мають залишатися обов’язкові приписи (настанови), тобто атрибути, характеристики виконання і реалізація цих настанов.

До консультативної практики належать приписи, рекомендовані як обов’язкові і схвалені міжнародним аудитом внутрішнього управління, і як необов’язкові, але з гарантією якості консультативної практики.

Щоб визначити внутрішній стан чи оцінити якість планів, проводять поточний моніторинг, передбачений програмою періодичної оцінки.

Окрім міжнародних стандартів, лектори Роб Корнелісс та Ремі Янсен широко розкрили теми використання аудиту на основі оцінки ризиків для поліпшення роботи підприємств, а також розглянули концепцію ризик-менеджменту підприємства (ERM) тощо.

Представники зарубіжних банків і Національного банку України провели практичні заняття з ризик-менеджменту підприємства (ERM), які допомогли слухачам поглибити свої професійні знання.

Основна мета таких семінарів полягає у тому, щоб допомогти аудиторам правильно розібратися з проблемою, яка виникла при перевірці.

По закінченні семінару його учасники отримали відповідні сертифікати. □

Світлана Ліпінська,
“Вісник НБУ”.

Фото **Владислава**
Негребецького.

Ганна Жигайло

Заступник директора департаменту бухгалтерського обліку Національного банку України. Кандидат економічних наук

Мета автора статті — допомогти бухгалтерам та керівництву платника податків зрозуміти суть відстрочених податкових зобов'язань та важливість визнання їх у фінансовій звітності. Стаття не містить вичерпного переліку операцій, за якими належить визнавати відстрочені податки.

Відстрочені податки: елементи фінансової звітності

Банки, як і інші суб'єкти господарювання, є платниками податку на прибуток. За методикою розрахунку податок на прибуток — один із найскладніших.

Методика обчислення податку на прибуток для цілей податкової та фінансової звітностей різна. Розрахунок цього податку для сплати до бюджету (податкова звітність) ґрунтується на нормах податкового законодавства, зокрема Закону “Про оподаткування прибутку підприємств” [1]. Для розрахунку показника податку на прибуток, який визнається у фінансовій звітності, застосовують національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(с)БО 17 “Податок на прибуток”) [2] та міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (МСБО 12 “Податки на прибуток”) [3].

Що являє собою податок на прибуток для цілей податкової та фінансової звітностей?

Сума податку на прибуток, яку платник податку має сплатити до бюджету згідно з податковим законодавством, відрізняється від суми цього податку, відображеного у фінансовій звітності.

Податок на прибуток, який підлягає сплаті до бюджету, класифікується як зобов'язання. Залежно від періоду, в якому він має бути сплаченим, зобов'язання поділяються на поточні та майбутні (див. схему 1).

Зобов'язання, термін сплати за якими настав, вважаються поточними, а зобов'язання, які платник повинен сплатити до бюджету в наступному чи кількох наступних звітних періодах, — майбутніми. Майбутні податкові зобов'язання згідно зі стандартами бухгалтерського обліку розглядають як відстрочені податкові зобов'язання. Ана-

логічно майбутні податкові вимоги розцінюють як відстрочені податкові вимоги. Майбутніми є ті податкові вимоги, на суму яких зменшаться майбутні податкові зобов'язання. Платник податку сплачує до бюджету податок на прибуток у частині поточних зобов'язань, а податок на прибуток у частині майбутніх платежів відображає у фінансовій звітності як відстрочене податкове зобов'язання.

Саме розрив між нормами податкового законодавства і правилами бухгалтерського обліку потребує визнання майбутніх податкових зобов'язань (податкових вимог), які виникнуть в результаті відшкодування вартості активів чи погашення зобов'язань, включених до балансу за станом на звітну дату.

У чому причина розриву між даними фінансової та податкової звітності?

Системи фінансової та податкової звітності орієнтовані на різні цілі, тому й базуються на різних нормативних базах, а відповідно мають різні об'єкти обліку (див. схему 2).

Фінансова звітність складається для того, щоб забезпечити користувачів достовірною та прозорою інформацією про майновий та фінансовий стан суб'єкта господарювання; податкова звітність має виключно фіскальну спрямованість. Як правило, три чинники справляють суттєвий вплив на розбіжності між фінансовою та податковою звітністю (див. схему 3). Отже, серед таких чинників:

— період визнання доходів та витрат. У фінансовій звітності доходи й витрати визнаються в період, до якого вони відносяться, а в податковій — за першою з подій (дата отримання/сплати коштів або надання послуг (відправ-

Схема 1. Види податкових зобов'язань

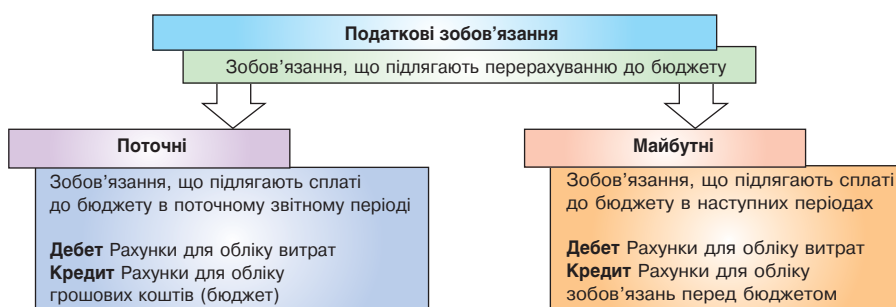
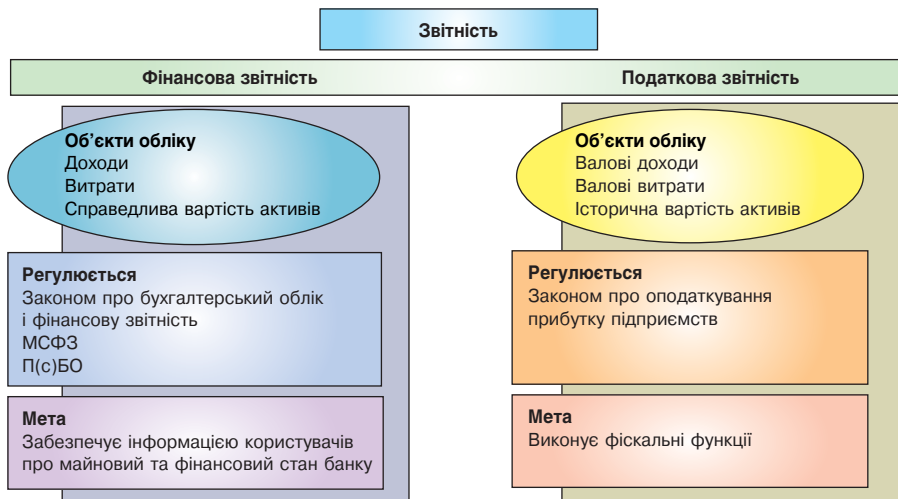

Схема 2. Розбіжності між фінансовою та податковою звітністю

лення товару);

— склад доходів та витрат, які впливають на показник прибутку. У фінансовій звітності доходи й витрати включають усі нараховані та отримані (сплачені) доходи й витрати. У податковій звітності при формуванні валових доходів та валових витрат враховуються певні податкові пільги й відповідні податкові навантаження;

— база оцінок. Розбіжність зумовлена різною методикою розрахунку вартості активів: складові балансової вартості активів у фінансовій звітності не збігаються з аналогічними показниками податкової звітності. Наприклад, резерви під знецінення активів у фінансовій звітності відображаються в повному обсязі залежно від ступеня ризику активу, а в податковій — тільки в межах 10 відсотків від загального обсягу активів згідно з податковим законодавством.

Почнемо з окремих принципів бухгалтерського обліку, які визначені українським правовим полем та стосуються порушеної теми, зокрема:

- принципу нарахування та відповідності доходів і витрат;
- принципу обачності.

Згідно з принципом нарахування та відповідності доходів і витрат вони визнаються (розкриваються у фінансовій звітності) в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів. Як базовий при формуванні фінансової звітності принцип нарахування означає, що:

- операції визнаються в міру їх здійснення, а не тоді, коли фактично отримано чи сплачено грошові кошти;
- право на отримання грошових коштів або інших фінансових ресурсів у балансовому звіті визнається як ак-

тив, а зобов'язання сплатити грошові кошти або надати послуги — як зобов'язання;

— кошти, отримані авансом, є доходами майбутніх періодів, а кошти, сплачені авансом, — витратами майбутніх періодів.

Принцип обачності передбачає використання методів оцінок, які б запобігали заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів. Враховуючи норми національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку й фінансової звітності, при визнанні активів та зобов'язань застосовують різні основи оцінки, які принципово відрізняються від оцінок активів та зобов'язань для цілей податкової звітності. Для прикладу візьмемо цінні папери. Залежно від наміру управління цінні папери визнаються у фінансовій звітності за такими вартостями, як справедлива, амортизована, собівартість, тоді як з метою оподаткування податком на прибуток — за ціною придбання (історичною собівартістю).

Це свідчить про те, що різні види звітності мають різні об'єкти обліку, а саме: фінансова — доходи та витрати, а податкова — валові доходи та валові витрати; фінансова — як правило, справедливую вартість активів, а податкова — історичну.

Безумовно, податкова і фінансова звітність оперують власними категоріями та керуються різними цілями.

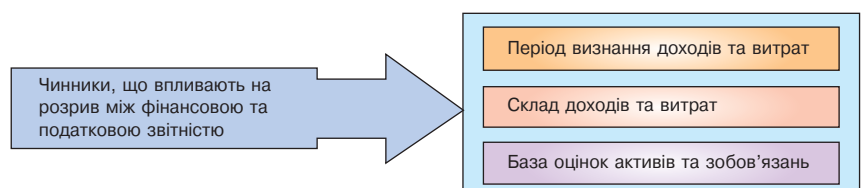
Категорії “валові доходи” і “валові витрати” не властиві фінансовій звітності, яка забезпечує комплексну оцінку реального майнового та фінансового стану платника податку поза змінами податкового законодавства. Не згадуються вони і в Законі України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [4]. Отож міжнародні стандарти бухгалтерського обліку загалом, як і вітчизняні, безпосередньо не стосуються процедури податкової звітності.

Податкова звітність є складовою інтегрованої системи бухгалтерського обліку, яка збирає, фіксує і обробляє фінансову інформацію для визначення податкових зобов'язань платника податку, застосовуючи грошові вимірники до податкоутворюючих економічних показників. Саме на підставі бухгалтерських даних (даних про операції) розраховується податок на прибуток, який підлягає сплаті до бюджету платником податку. Тобто будь-яка операція, відображена у бухгалтерському обліку, а відповідно й у фінансовій звітності, бере або не бере участь у податкоутворюючих показниках — розрахунку податку на прибуток. Для розрахунку показника прибутку з метою оподаткування окремі операції, аналогічно фінансовій звітності, повністю заносяться до податкової бази, деякі з них — частково, а частина інформації відображається шляхом відповідних податкових розрахунків. У результаті сума податку на прибуток у фінансовій звітності та для фіскальних цілей не буде ідентичною.

Що таке прибуток?

У порушеній темі доцільно розглянути суть прибутку як економічної категорії (далі — обліковий прибуток (фінансова звітність) та прибутку до оподаткування (далі — податковий прибуток (податкова звітність) [5]. Обліковий прибуток — це прибуток, що формується як різниця між підсумковою сумою доходів і витрат за даними фінансової звітності з урахуванням прибутку до оподаткування за даними декларації з податку на прибуток. Податковий прибуток — сума, яка визначається як різниця між валовими доходами та валовими витратами з відповідними коригуваннями згідно з чіткими

Схема 3. Чинники, що впливають на розбіжності між фінансовою та податковою звітністю

ми регламентаціями податкового законодавства.

Розбіжності у процедурах визнання доходів і витрат та валових доходів і валових витрат зумовили потребу визнати валові доходи та валові витрати об'єктами податкової звітності, а витрати та доходи виробництва (діяльності) — об'єктами фінансової звітності. Тобто для податкової звітності важливо, щоб сума податку на прибуток, яка заявляється в Декларації з податку на прибуток і яка підлягає сплаті до державного бюджету, була розрахована за нормами фіскального законодавства, а у фінансовій звітності акцент робиться на тому, щоб сума податку на прибуток, відображена за статтею витрат у Звіті про фінансові результати, відповідала поняттю визнаних економічних доходів, витрат і була розрахована відповідно до вимог розкриття інформації у фінансовій звітності.

Обліковий та податковий прибуток (збиток) — автономні, бо підпорядковані різним цілям, проте перехід від облікового прибутку (збитку) до податкового прибутку (збитку) можливий шляхом розрахунку тимчасових різниць. Розрізняють постійні й тимчасові різниці. Постійні різниці викликані тим, що окремі види доходів і витрат включаються до розрахунку облікового прибутку (збитку), але не враховуються при обчисленні податкового прибутку (збитку), чи, навпаки, визнаються з метою оподаткування, але не є складовою облікового прибутку. Тимчасові різниці виникають унаслідок того, що період, у якому окремі доходи або витрати включаються до складу податкового прибутку, не збігається з періодом, у якому ці статті включені для обчислення облікового прибутку.

Постійні різниці — це різниці між оподаткуванням та обліковим прибутком за певний період, які виникають в поточному періоді й не анулюються в наступних звітних періодах. Прикладами постійних різниць можуть бути нараховані дивіденди, балансова вартість невиробничих основних засобів, штрафи.

Тимчасові різниці — це різниці між балансовою вартістю активу або зобов'язання та їх податковою базою. Тимчасовими є, зокрема, різниці в часі, які виникають в одному періоді, а анулюються в одному або кількох наступних звітних періодах. Прикладами тимчасових різниць є нараховані у фінансовій звітності проценти за кредитами і депозитами за умови, що такі нарахування не збігаються з термінами їх сплати (наприклад, якщо передба-

чено сплату процентів за угодою по закінченні терміну її дії).

Оскільки постійні різниці не анулюються в наступних звітних періодах, тобто не мають більше впливу на фінансову чи податкову звітність, у статті про них далі не йдеться.

Розглянемо тимчасові різниці на прикладі операції з надання кредиту та операції із залучення депозиту. Операція з надання кредиту створює відстрочені податкові зобов'язання, а операція із залучення депозиту — відстрочені податкові вимоги.

Для спрощення прикладу в обох випадках розглядається тільки по одній операції з видачі кредиту та залучення депозиту, які охоплюють два звітних періоди (операція, яка розпочинається і завершується в одному й тому ж звітному періоді, відстрочених податкових вимог та зобов'язань не створює). За умовами прикладу проценти за кредитом та депозитом сплачуються по закінченні терміну угоди, тобто в наступному звітному періоді.

Нарахувавши (згідно з принципом нарахування) у звітному періоді (фінансова звітність) процентні доходи за наданим кредитом (див. таблицю 1), який за угодою підлягає сплаті боржником у наступних звітних періодах, платник податку в сумі нарахованих доходів визнає актив (Баланс, стаття “Нараховані доходи до отримання”, операція 2) та процентний дохід (Звіт про фінансові результати, стаття “Процентні доходи”). У податковій звітності в цьому ж звітному періоді валових доходів не виникає. Оскільки не виникає валових доходів, то не виникає й зобов'язань перед бюджетом щодо сплати податку на прибуток у цьому звітному періоді (поточних зобов'язань). Тобто має місце тимчасова різниця за нарахованими доходами, яка буде анульована при отриманні коштів від боржника. Відповідно й зобов'язання у платника податку перед бюджетом виникнуть по закінченні терміну угоди.

Керуючись принципом відповідності, у фінансовій звітності платника податку на суму тимчасової різниці необхідно визнати витрати в сумі податку на прибуток, який буде включено до Декларації з податку на прибуток у наступних звітних періодах, тобто в період отримання процентних доходів. Оскільки поточних зобов'язань перед бюджетом щодо сплати податку на прибуток не виникає, визнані витрати в сумі податку на прибуток відображаються у фінансовій звітності як відстрочені податкові зобов'язання, тобто зобов'язання перед бюджетом, але на-

ступних звітних періодів (стаття “Витрати на податок на прибуток” у Звіті про фінансові результати і стаття “Відстрочені податкові зобов'язання” в Балансі, операція 3).

Визнавши відстрочені податкові зобов'язання в сумі майбутнього податку на прибуток, платник податку таким чином відображає реальний фінансовий результат. Якщо відстрочені податкові зобов'язання не будуть визнані, фінансовий результат поточного звітного періоду виявиться завищеним. Відстрочені податкові зобов'язання будуть виконані у період отримання грошових коштів (операція 7) шляхом перерахування до бюджету (операція 8).

Дотримуючись єдиної облікової політики, платник податку аналогічно має визнавати відстрочені податкові активи (див. таблицю 2).

Нарахувавши (згідно з принципом нарахування) у звітному періоді (фінансова звітність) процентні витрати за залученням депозитом, які за угодою підлягають сплаті в наступних звітних періодах, платник податку в сумі нарахованих витрат визнає зобов'язання (стаття “Нараховані витрати до сплати” у Балансі, операція 2) та витрати (стаття “Процентні витрати” у Звіті про фінансові результати). У податковій звітності в цьому ж звітному періоді валові витрати не виникають.

Тобто має місце тимчасова різниця за нарахованими витратами, яка буде відшкодована при сплаті коштів вкладнику депозиту. Відповідно й вимоги у платника податку перед бюджетом виникнуть по закінченні терміну угоди.

Згідно з принципом відповідності у фінансовій звітності платник податку на суму тимчасової різниці зменшить витрати в сумі податку на прибуток. Оскільки поточних вимог до бюджету щодо відшкодування податку на прибуток не виникає, зменшення витрат у сумі податку на прибуток відображається у фінансовій звітності як відстрочені податкові вимоги, тобто вимоги до бюджету, але наступних звітних періодів (стаття “Відстрочені податкові активи” у Балансі та стаття “Витрати на податок на прибуток” у Звіті про фінансові результати, операція 3).

У разі невизнання відстроченого податкового активу, фінансовий результат платника податку буде заниженим. Відшкодування відстрочених податкових вимог відбудеться у період сплати грошових коштів (операції 7, 8).

Тобто *відстрочене податкове зобов'язання* — це сума податку на прибуток, що підлягає сплаті до бюджету

Таблиця 1. Визнання відстрочених податкових зобов'язань

№ операції	Баланс		Звіт про фінансові результати		Декларація з податку на прибуток	
	Активи	Зобов'язання	Витрати	Доходи	Валові витрати	Валові доходи
Поточний період						
1	Кредити клієнтів	Кошти клієнтів	—	—	—	—
2	Нараховані доходи до отримання			Процентний дохід	—	—
3		Відстрочені податкові зобов'язання	Витрати на податок на прибуток			—
Наступний період						
4	Нараховані доходи до отримання			Процентний дохід		
5		Податкові зобов'язання	Витрати на податок на прибуток			
6	Кошти клієнтів	Кредити клієнтів (погашення)	—	—	—	—
7	Кошти клієнтів	Нараховані доходи (погашення)	—	—		Отримані доходи
8	Податкові зобов'язання	Кошти клієнтів (бюджет)	—	—	—	—

Таблиця 2. Визнання відстрочених податкових активів

№ операції	Баланс		Звіт про фінансові результати		Декларація з податку на прибуток	
	Активи	Зобов'язання	Витрати	Доходи	Валові витрати	Валові доходи
Поточний період						
1	Кредити клієнтів	Депозити клієнтів	—	—	—	—
2	—	Нараховані витрати до сплати	Процентні витрати		—	—
3	Відстрочені податкові активи			Витрати на податок на прибуток		—
Наступний період						
4	—	Нараховані витрати до сплати	Процентні витрати	—	—	
5	Податкові активи			Витрати на податок на прибуток		
6	Депозити клієнтів (повернення)	Кошти клієнтів	—	—	—	—
7	Нараховані витрати (сплата)	Кошти клієнтів	—	—	Сплачені витрати	
8	Податкові зобов'язання	Податкові активи	—	—	—	—

в майбутніх звітних періодах, а відстрочений податковий актив — це сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню платнику податків в майбутніх звітних періодах.

Відстрочені податкові активи та відстрочені податкові зобов'язання є елементами балансу платника податку, безпосередньо пов'язаними з визначенням його фінансового стану. Елементами звіту про фінансові результати є визнані доходи і витрати.

Охарактеризувавши суть відстрочених податкових активів та зобов'язань, зупинимося на методі, який слід застосовувати для визнання зазначених об'єктів обліку (див. схему 4).

Попередній міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 12 “Облік податків на прибуток” давав змогу плат-

нику податків обліковувати відстрочений податок із застосуванням методу відстрочення (інакше кажучи, це метод зобов'язань за звітом про фінансові результати). Переглянутий міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 12 “Податки на прибуток” потребує застосування методу зобов'язань за балансом [3].

Метод зобов'язань за звітом про фінансові результати базувався на різницях у часі (різниця між податковим та обліковим прибутком), тоді як метод зобов'язань за балансом — на тимчасових різницях (різниця між податковою базою активу чи зобов'язання та їх балансовою вартістю). Податкова база активу чи зобов'язання є сумою, яка відноситься до цього активу чи зобов'язання з метою оподаткування.

Податкова база активу — це сума, яка з метою оподаткування буде вираховувана із суми оподаткованих економічних вигод, що надходять платнику податків, коли він відшкодує балансову вартість активу.

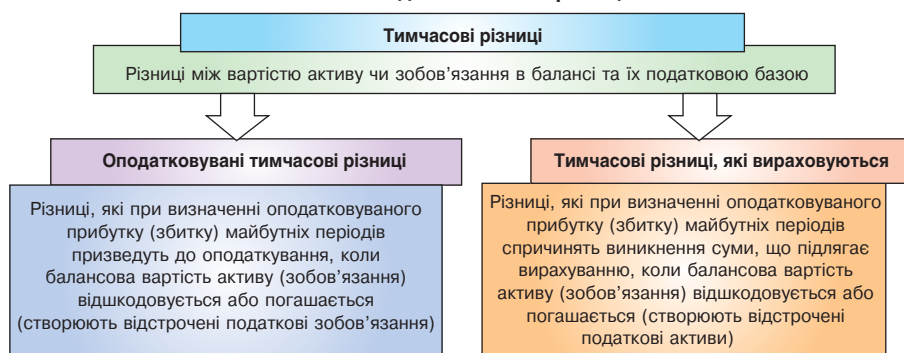
Податкова база зобов'язання — це балансова вартість зобов'язання за вирахуванням будь-яких сум, що не підлягатимуть оподаткуванню з метою оподаткування цього зобов'язання в майбутніх періодах.

Важливо розуміти, що окремі операції мають податкову базу, але не визнаються в балансі як активи та зобов'язання. Це стосується, зокрема, витрат, які визнаються як витрати при визначенні облікового прибутку в періоді, протягом якого вони були здійснені та підлягають вирахуванню при визначенні оподаткованого прибутку в наступних періодах (прикладом можуть слугувати витрати, які згідно із законодавством про оподаткування за певних умов дозволяється вирахувати з оподаткованої бази). Різниця між податковою базою таких витрат і балансовою вартістю, яка дорівнює нулю, є тимчасовою різницею; вона підлягає вирахуванню, що спричиняється до виникнення відстроченого

Схема 4. Методи визнання відстрочених податкових активів та відстрочених податкових зобов'язань

Схема 5. Види тимчасових різниць

податкового активу.

Метод зобов'язань за балансом оперує термінами “оподатковувані тимчасові різниці” й “тимчасові різниці, що підлягають вирахуванню” (див. схему 5).

Оподатковувані тимчасові різниці — це тимчасові різниці, які при визначенні суми оподаткованого прибутку (збитку) майбутніх періодів призведуть до виникнення суми, що підлягає оподаткуванню чи погашається, коли балансова вартість активу або зобов'язання відшкодовується (платник податку в наступному звітному періоді отримує реальні кошти для відшкодування вартості активу, який виник у поточному звітному періоді).

Тимчасові різниці, що підлягають вирахуванню, — це тимчасові різниці, які при визначенні суми оподаткованого прибутку (збитку) майбутніх періодів спричинять виникнення суми, що підлягає вирахуванню, коли балансова вартість активу чи зобов'язання відшкодовується або погашається.

Можна зробити висновок: оподатковувані тимчасові різниці спричиняють відстрочені податкові зобов'язання, а тимчасові різниці, що підлягають вирахуванню, — відстрочені податкові активи.

Метод зобов'язань за звітом про фінансові результати (метод відстрочення) базувався на різницях у часі

Схема 6. Вплив відстрочених податкових активів та відстрочених податкових зобов'язань на фінансові результати

Баланс		Звіт про фінансові результати	
Активи	Зобов'язання	Витрати	Доходи
Відстрочені податкові активи	Відстрочені податкові зобов'язання	Витрати на податок на прибуток	
	Капітал		
Активи	Пасиви		

(різниця між податковим та обліковим прибутком). Він надто громіздкий і, застосовуючи його, не завжди можна досягти бажаних результатів, особливо, якщо платник податку функціонує тривалий термін, а відстрочені податкові активи та відстрочені податкові зобов'язання не визнавалися.

Метод зобов'язань за балансом базується на тимчасових різницях (різниця між податковою базою активу чи зобов'язання та їх балансовою вартістю). Податкова база активу чи зобов'язання є сумою, яка відноситься до цього активу чи зобов'язання з метою оподаткування.

Відстрочені податкові зобов'язання (відстрочені податкові активи) можуть бути одночасно елементами балансового звіту і звіту про фінансові результати (див. схему 6). Як впливає зі схеми, у Балансі в частині активів визна-

но відстрочені податкові активи, а в частині зобов'язань — відстрочені податкові зобов'язання. Разом із тим, у Звіті про фінансові результати (частина витрат) знайшли відображення витрати на податок на прибуток. У Декларації з податку на прибуток, як зазначалося раніше, ці об'єкти обліку візьмуть участь у наступному звітному періоді, тобто періоді отримання/сплати грошових коштів.

Відстрочені податки визнаються елементами лише Балансу за операціями, які стосуються безпосередньо капіталу

(див. схему 7). У цій схемі частина “Зобов'язання” подана статтею “Відстрочені податкові зобов'язання”, а частина “Капітал” — зменшенням статті “Резерв переоцінки необоротних активів”. У Звіті про фінансові результати операції капіталу участі не беруть.

Отже, визнавши актив чи зобов'язання, платник податку передбачає відшкодувати/компенсувати його балансову вартість. Однак, якщо є імовірність, що відшкодування або компенсація балансової вартості такого активу чи зобов'язання збільшить (зменшить) суму майбутніх податкових платежів порівняно з тим, якими вони були б у разі відсутності податкових наслідків відшкодування або компенсації, платник податку визнає відстрочене податкове зобов'язання (відстрочений податковий актив).

Схема 7. Вплив відстрочених податкових зобов'язань на капітал

Баланс		Звіт про фінансові результати	
Активи	Зобов'язання	Витрати	Доходи
	Відстрочені податкові зобов'язання	—	—
	Капітал		
	Резерви переоцінки необоротних активів		
Активи	Пасиви		

Література

1. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств”.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(с)БО 17 “Податок на прибуток”).
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 12 “Податки на прибуток”.
4. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”.
5. Кіндрацька Л.М. Податковий облік у загальній інтегрованій системі бухгалтерського обліку // Бухгалтерський облік і аудит. — 2000. — № 4. — С. 55—60.

Кредитні послуги/

Тенденції та проблеми формування ринку кредитних послуг в Україні

Автори досліджують динаміку розвитку кредитних операцій в Україні, аналізують проблеми, що виникають у процесі кредитування фізичних осіб банківською системою. На основі аналізу характерних особливостей законодавчих та нормативних актів, котрі регулюють застосування штрафних санкцій вітчизняними банківськими установами до позичальників — фізичних осіб, визначено першочергові завдання щодо подальшого розвитку ринку кредитних послуг.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ

Ринок кредитних послуг в Україні характеризується суттєвим збільшенням обсягів кредитних вкладень за рахунок як внутрішніх джерел (наращування статутного капіталу банків, вкладів фізичних, юридичних осіб), так і зовнішніх запозичень (наприклад, лише за 2006 рік приріст приватних негарантованих державою кредитів, залучених у вільно конвертованих валютах від нерезидентів, становив 9.2 млрд. доларів США, або 41.6% і на початок 2007 року їх загальний обсяг дорівнював 22.1 млрд. доларів США) [4, с. 61; 6, с. 36].

Кредитні операції, з одного боку, стимулюють розвиток економіки, вони найприбутковіші для банків, а з другого — найризиковіші, тобто такі, яким постійно властивий певний рівень неповерненості.

На відміну від початкових етапів формування банківської системи України, останні п'ять років для розвитку кредитних відносин були доволі сприятливими, оскільки темпи інфля-

ції, розмір дефіциту державного бюджету виявилися незначними та прогнозованими. Економіка почала функціонувати на фінансових, а не бартерних розрахунках, кількість банків, що перебувають під особливим режимом нагляду з боку НБУ, значно зменшилася. Крім того, на вітчизняному банківському ринку почали функціонувати великі іноземні банки.

За таких умов обсяг кредитного портфеля банківських установ України впродовж 2002—2006 років зріс у 8.4 раза. При цьому показник зростання протягом зазначеного періоду кредитів фізичних осіб сягнув аж 55 разів. Дані про структуру кредитних вкладень і темпи їх зростання наведено у таблиці 1.

Доволі потужне зростання обсягу кредитного портфеля за п'ять років (із 32.1 млрд. грн. до майже 270 млрд. грн.), як це видно з таблиці, не єдиною особливістю зазначеного періоду. Позитивним, на наш погляд, виявилось і те, що питома вага кредитів, наданих фізичним особам, суттєво зросла — із 4.3 на початок 2002 року до 28.8% на початок 2007 року. Хоча в банках поступово і налагоджується

**Михайло
Крупка**

Завідувач кафедри фінансів,
грошового обігу і кредиту
Львівського національного
університету імені І.Франка.
Доктор економічних наук,
заслужений діяч науки і техніки
України

**Олег
Скаско**

Головний економіст відділу
банківського нагляду управління
Національного банку України
у Львівській області.
Кандидат економічних наук

Таблиця 1. Структура кредитних вкладень банківської системи України
впродовж 2002—2007 років [5, с. 50]

За станом на	Кредитний портфель, усього	Кредити суб'єктам господарювання	Кредити фізичним особам	Млрд. грн.	
				Строкові	Прострочені
01.01.2002 р.	32.1	26.6	1.4	30.2	1.9
01.01.2003 р.	46.7	38.2	3.2	44.6	2.1
01.01.2004 р.	73.4	57.9	8.9	70.9	2.5
01.01.2005 р.	97.2	72.9	14.6	94.0	3.1
01.01.2006 р.	156.4	109.0	33.1	153.0	3.4
01.01.2007 р.	269.7	167.7	77.8	265.2	4.4

Таблиця 2. Структура кредитних вкладень банківських установ Львівщини
впродовж 2002–2007 років [7, с. 18]

За станом на	Кредитний портфель, усього	Кредити суб'єктам господарювання	Кредити фізичним особам	Млрд. грн.	
				Строкові	Прострочені
01.01.2002 р.	0.91	0.88	0.03	0.86	0.05
01.01.2003 р.	1.37	1.28	0.09	1.29	0.08
01.01.2004 р.	2.02	1.75	0.27	1.96	0.06
01.01.2005 р.	2.75	2.22	0.53	2.64	0.11
01.01.2006 р.	4.31	3.13	1.18	4.19	0.12
01.01.2007 р.	7.35	4.77	2.58	7.18	0.17

кредитна дисципліна, однак сума прострочених кредитів збільшилася в 2.4 раза і виявилася досить значною — понад 4.4 млрд. грн., що не може не турбувати як банки, так і урядовців та всіх громадян України.

Зміни, що відбулися останнім часом у сфері кредитування, зумовлені низкою чинників. Серед них основні такі:

- зростання рівня платоспроможності населення;
- високий рівень доходності кредитів фізичних осіб;
- збільшення обсягів споживчого кредитування акціонерів банківських установ з метою розвитку їх власного бізнесу;

- сприяння більшістю зарубіжних банків, які почали діяльність на українському ринку, розвитку споживчої, а не виробничої сфери. Важливим у їх кредитній політиці є також розподілення кредитного ризику шляхом надання незначних за розміром кредитів окремим позичальникам.

У банківській системі Львівщини зміни у структурі наданих кредитів, темпах їх зростання відбувалися адекватно до змін у всій Україні (див. таблицю 2). Так, темпи зростання загального обсягу кредитних вкладень упродовж 2002–2006 років становили 8.1 раза, а кредитів фізичним особам — 71 раз.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ

У зв'язку зі стрімким зростанням обсягів кредитів фізичним особам більшість спеціалістів, рейтингові агентства висловлюють занепокоєність щодо значного підвищення ризиковості кредитної політики вітчизняних банків. Зокрема, на IX Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України”, яка проходила наприкінці 2006 року в Ук-

раїнській академії банківської справи НБУ (м. Суми), директор департаменту банківського регулювання і нагляду НБУ Віктор Зінченко зазначав, що такі світові рейтингові агентства, як Fitch Ratings, Standard&Poor's теж уже зауважили, що політика банків із кредитування фізичних осіб в Україні є вкрай ризиковою [8].

З метою захисту інтересів кредиторів і вкладників Національний банк України постановою від 19 березня 2007 року № 83 суттєво підвищив вимоги щодо формування банками резервів за кредитами фізичних осіб.

Основними причинами ситуації, що склалася, на нашу думку, є:

- значний рівень конкуренції між банками, що зумовлює підвищення рівня ризиків з метою отримання доходів;

- плановий характер роботи більшості банків, тобто доведення до всіх його структурних підрозділів незалежно від їх місця розташування завищених показників нарощування активних операцій (причому в багатьох випадках — без належного економічного обґрунтування), що й зумовлює зростання ризиків з метою досягнення заданих критеріїв;

- надання в багатьох випадках кредитів без отримання від фізичних осіб довідок чи інших даних про підтвердження джерел їхніх доходів. Цей фактор також зумовлює можливість легалізації тінювих доходів фізичними особами саме через суб'єкта первинного фінансового моніторингу, а отже, і подальший розвиток тінювої економіки в Україні;

- коливання курсу іноземних валют (основна маса кредитів, про які йдеться, надана саме у вільно конвертованих валютах, а доходи фізичних осіб виражені у гривнях);

- кадрова проблема (нині українські банки масово відкривають не лише територіально відокремлені безбалансові

відділення, а й віддалені робочі місця у салонах магазинів, де працює один банківський працівник. Він повинен уміти і кваліфіковано проконсультувати клієнтів, і визначити доцільність кредитування того чи іншого покупця магазину або клієнта. Тому виникають проблеми професійності значного кола працівників — у багатьох випадках студентів останніх курсів вищих навчальних закладів).

Не менш суттєвою для вітчизняних банків проблемою є і відсутність законодавчих обмежень та вимог у разі виїзду громадянина України за кордон на автомашині, придбаній у кредит. Так, отримавши позичку на купівлю дорогого автомобіля, фізична особа може (незважаючи на наявність заборони на відчуження та відмітки в технічному паспорті автомобіля про його відчуження) вже через кілька днів після отримання кредиту виїхати на придбаному автомобілі за кордон (у такому випадку кредити часто не повертаються взагалі). Допомога Інтерполу не завжди виявляється дієвою. Тому, на нашу думку, слід відновити попередню практику надавання Прикордонній службі письмового дозволу від відчувача (кредитора) на тимчасовий виїзд клієнта за кордон.

РЕАЛЬНА ВАРТІСТЬ КРЕДИТУ

Серед актуальних питань нинішнього функціонування банківських установ України є потреба доведення до позичальників реальної вартості кредиту. Багато громадян висловлюють незадоволення вітчизняними банками, які, використовуючи різні методи сплати одноразових послуг чи комісій, обманюють позичальників, суттєво завищуючи вартість кредиту, офіційно декларуючи при цьому низьку процентну ставку, а в деяких випадках — і ніби безвідсоткові кредити. Ці нарікання людей часто обґрунтовані.

З метою захисту прав споживачів під час укладення договорів про надання споживчих кредитів та забезпечення надання банками споживачам повної інформації про сукупну вартість кредиту Національний банк України на основі положень статті 11 Закону України “Про захист прав споживачів”, статей 47, 49, та 56 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, статті 7 Закону України “Про Національний банк України” затвердив постановою від 10.05.2007 р. № 168 “Правила надання банками

України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту”.

Більшість банків уже почала виконувати вимоги зазначеної постанови, інформуючи клієнта перед видачею кредиту про вартість усіх послуг, які він повинен буде сплатити, та про реальну процентну ставку. Однак, як свідчать результати проведених досліджень у регіонах, багато банків, а особливо їх установ, не виконує сьогодні вимог зазначеної постанови НБУ. Очевидно, в цій ситуації вкрай необхідним є проведення службою банківського нагляду НБУ впродовж короткого періоду часу відповідних перевірок усіх банківських установ.

ЗАСТОСУВАННЯ ШТРАФНИХ САНКЦІЙ ДО ПОЗИЧАЛЬНИКІВ — ФІЗИЧНИХ ОСІБ

З метою впорядкування в умовах трансформаційних змін у суспільстві взаємовідносин між банківськими установами і позичальниками — фізичними особами необхідним є вдосконалення процедур застосування до останніх штрафних санкцій.

Так, Закон України “Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов’язань” від 22.11.1996 р. № 543/96-ВР зі змінами, внесеними Законом України від 10.01.2002 р., передбачає можливість врегулювати всі питання щодо застосування штрафних санкцій з боку банківських установ до позичальників. Зокрема законом передбачено застосування пені за кожен день прострочення платежу юридичними особами та фізичними особами — суб’єктами підприємницької діяльності у розмірі не більше подвійної облікової ставки НБУ.

Якщо фізична особа не займається підприємницькою діяльністю, але взяла кредит, то вона не підпадає під дію обмежень, передбачених цим законом. У випадку прострочень платежів окремі банки на практиці застосовують штрафні санкції у розмірі 1–2% від несвоєчасно повернутої суми кредиту **за кожен день прострочення**. Така практика, на нашу думку, є негативним явищем у взаємовідносинах кредиторів і позичальників — фізичних осіб.

Пунктом 2 статті 551 “Предмет неустойки” Цивільного кодексу України передбачено, що **розмір пені встановлюється договором і може бути збільшений відносно розміру, встановленого законом**.

Отже, законодавством України пи-

тання застосування штрафних санкцій за порушення договірних зобов’язань не врегульовані, а саме:

— відносно фізичних осіб-позичальників банки можуть застосовувати будь-який розмір пені, що, на нашу думку, є несправедливим;

— стосовно юридичних осіб та фізичних осіб — суб’єктів підприємницької діяльності банк може збільшити розмір пені у договорі, який перевищуватиме подвійну облікову ставку НБУ.

Такі законодавчі колізії не захищають інтересів фізичних осіб-позичальників та можуть зумовлювати лише судові спори в економіці України між сторонами кредитних відносин.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Дослідження тенденцій розвитку та проблем сфери кредитних послуг в Україні засвідчує потребу більш ефективного розвитку та забезпечення стабільності банківської системи. Цього можна досягти, запровадивши досконалі механізми регулювання кредитних послуг, а саме:

1. Національному банку України в найближчій перспективі доцільно ініціювати прийняття Верховною Радою Закону України “Про кредит і кредитні відносини”, який би законодавчо врегулював усі кредитні взаємовідносини між кредиторами та боржниками;

2. Розробити механізми, які б не давали змоги банкам кредитувати фізичних осіб без наявності інформації про їх доходи. Такими, на нашу думку, могли б бути:

- суттєве підвищення норми відрахувань у резерви за такими кредитами;
- внесення змін до Закону України

“Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом”, який забороняв би банкам легалізацію незаконно одержаних доходів фізичними особами через кредитні відносини та інші обмеження;

3. Запровадити публікацію в доступних широкому колу юридичних, фізичних осіб засобах масової інформації даних про рейтингові оцінки банків, які встановлені за результатами інспектувань, що забезпечить більш зважений підхід банків до допустимого рівня ризиків;

4. Національному банку необхідно запровадити кваліфікаційні вимоги до працівників так званих “віддалених робочих місць”, які беруть участь у виборі кола позичальників банку, що

повинно зменшити обсяг проблемних кредитів;

5. Ініціювати перед відповідними державними установами встановлення вимоги отримання Прикордонною службою від власників транспортних засобів, придбаних у кредит, дозволу відчужувача (кредитора) на можливий перетин автомашиною державного кордону України;

6. Найближчим часом здійснити масові перевірки банківських установ щодо дотримання ними вимог “Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту”;

7. Національному банку необхідно також ініціювати внесення змін до чинних законодавчих актів (Закону України “Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов’язань”, Цивільного кодексу України), які регулюють механізми застосування штрафних санкцій.

Реалізація цих пропозицій та проведення подальших досліджень основних чинників формування ринку кредитних послуг дасть змогу успішніше реалізовувати інтереси суспільства та забезпечувати ефективну стратегію розвитку національної економіки України.

Література

1. Цивільний Кодекс України.
2. Закон України “Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов’язань” від 22.11.1996 р. № 543/96-ВР.
3. “Правила надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту”, затверджені постановою Правління НБУ від 10.05.2007 р. № 168.
4. Заборгованість за довгостроковими кредитами в іноземній валюті від нерезидентів // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 4. — С. 61.
5. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2007 року // Вісник Національного банку України. — 2007. — № 2. — С. 50.
6. Заборгованість за довгостроковими кредитами в іноземній валюті від нерезидентів // Вісник Національного банку України. — 2007. — № 3. — С. 36.
7. Збірник банківської статистики Львівської області за редакцією управління НБУ у Львівській області. — 2007. — № 3 — С. 18.
8. Крохмалюк Д. Банківська наука й аналіз економічних процесів в Україні // Вісник Національного банку України. — 2007. — № 1. — С. 36.

Оксана Шитко

Головний спеціаліст Центру наукових досліджень Національного банку України, здобувач Науково-дослідного фінансового інституту при Міністерстві фінансів України

Процеси розбудови в Україні ринкової економіки, зокрема однієї з її найважливіших складових — фінансової системи, відбуваються на фоні формування глобального економічного простору та посилення світових інтеграційних тенденцій. Це спонукає детальніше розглянути питання, пов'язані з особливостями формування сучасної моделі фінансової системи та розробкою підходів до комплексної оцінки її кількісних параметрів, структури фінансових активів. Лише за такої комплексної оцінки можна провести коректний порівняльний аналіз з іншими країнами, визначити особливості структури фінансових активів та місце і роль фінансової системи України у світовому фінансовому просторі.

Дослідження/

Особливості структури фінансових активів.

Досвід США, ЄС та України

У вітчизняній фінансово-економічній літературі дослідження проблем формування та оцінки сучасної моделі фінансової системи ускладнюється через невизначеність підходів до її структурної побудови з урахуванням якісних змін, що відбулися останнім часом [2].

Проблема в тому, що ті філософські засади визначення фінансової системи за внутрішньою та організаційною будовою, які превалюють у сучасній українській економічній літературі [1, 3, 6], не дають змоги чітко визначити межі національної фінансової системи та кількісно її оцінити (див. схему 1).

Натомість у зарубіжній літературі домінує інший, прагматичніший підхід до визначення фінансової системи, її складових і функцій.

Так, згідно зі словником з економіки Коллінза [5], популярним в усіх англomовних країнах, **фінансова система (financial system)** — це сукупність фінансових інститутів і ринків, що оперують різними фінансовими інструментами, за допомогою яких відбувається передача грошей, кредитування та запозичення грошових коштів. Аналогічний підхід використовується і в англomовних підручниках із фінансів [13, 17].

Завдяки усталеному прагматичному підходу до визначення фінансової системи дискусія серед закордонних науковців і спеціалістів таких значу-

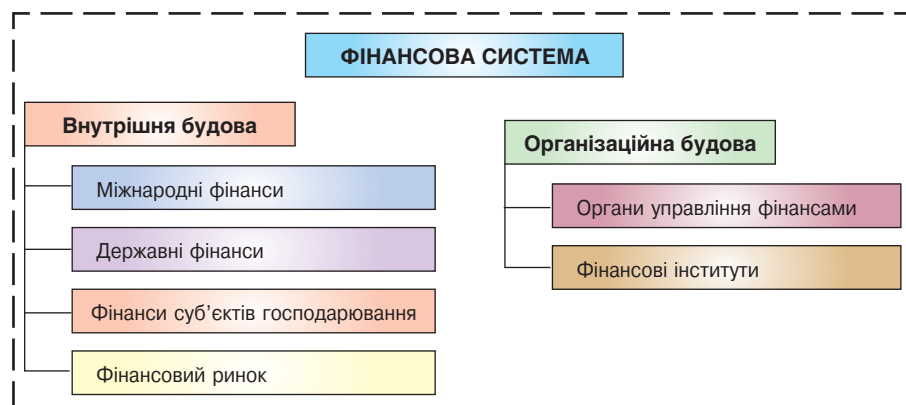
щих міжнародних фінансових інститутів, як МВФ, ЄБРР, Європейський центральний банк і Банк міжнародних розрахунків, сконцентрована сьогодні навколо питань удосконалення методів кількісної оцінки розмірів, активності й ефективності фінансової системи [8, 10, 12].

Це свідчить про те, що поряд із необхідністю визначення чітких підходів до формування моделі фінансової системи та механізму її функціонування є також нагальна потреба у дослідженні сучасних методів оцінки кількісних параметрів фінансових систем та визначенні можливостей їх імплементації в Україні.

Аби з'ясувати кінцеву конфігурацію показників оцінки фінансової системи, необхідно детальніше вивчити іноземний досвід проведення подібного аналізу. Особливо корисний, на нашу думку, досвід США та окремих країн ЄС, які є типовими представниками основних видів фінансових систем (орієнтованої на фондовий ринок та банкоцентричної) і які вже тривалий час ведуть відповідну статистику, що дає змогу аналізувати широкі коло питань у сфері фінансів.

Стосовно набору показників, використовуваних для оцінки ступеня розвитку фінансової системи в цілому та її структурних особливостей, найцікавішою видається система індикаторів, запропонована співробітниками Гру-

Схема 1. Структура фінансової системи

пи досліджень розвитку Світового банку та Національного бюро економічних досліджень А.Деміргук-Кунтом (A.Demirguc-Kunt) і Р.Лівайном (R.Levine) у праці 1999 року “Банкоцентрична та орієнтована на ринок фінансові системи: міжнародне порівняння” [14].

Її автори проаналізували фінансові системи більш як 50 країн (за окремими групами індикаторів — понад 65) на базі даних за 1990—1995 роки. Аналіз проводився за показниками, які використовуються для оцінки ступеня розвитку фінансових систем у різних країнах та їх структурних особливостей.

Ці індикатори, які автори використовували також у наступних працях [15], можна об'єднати у групи:

- оцінка розвитку фінансового посередництва та фондового ринку;
- загальний розмір і ефективність фінансової системи;
- оцінка фінансової структури (архітектури фінансової системи).

За їх допомогою оцінюється ступінь розвинутої фінансового сектору в цілому — щодо розміру, ступеня активності та ефективності функціонування складових.

Розвиток фінансового посередництва, фондового ринку та фінансової системи країни автори пропонують оцінювати за допомогою індикаторів, які є відносними показниками (див. таблицю 1).

Фінансову структуру (архітектуру фінансової системи) пропонується оцінювати шляхом зіставлення банківського, небанківського посередництва та фондового ринку за індикаторами, наведеними у таблиці 2.

Ефективність фінансового сектору в цілому фахівці Світового банку та Національного бюро економічних досліджень [14] пропонують оцінювати за допомогою індикаторів, наведених у таблиці 3.

Проведення порівняльного аналізу з використанням цих індикаторів дало авторам змогу виявити певні закономірності в розвитку фінансових систем у різних країнах та класифікувати досліджувані країни за ступенем розвинутої фінансової системи та її архітектурою.

Країни поділили на дві групи залежно від того, який із сегментів фінансової системи (кредитні інститути чи фондовий ринок) переважав за показниками розміру, активності й ефективності. Для кожної з досліджуваних країн автори визначили структурний індекс, який базувався на інте-

Таблиця 1. Основні індикатори розвитку фінансового посередництва та фондового ринку

Співвідношення	Коментарі
Оцінка фінансового посередництва	
— ліквідних пасивів банків і небанківських фінансових інститутів (у тому числі готівки) та ВВП	Індикатор характеризує розміри фінансового посередництва в цілому — його іноді називають фінансовою глибиною. У найбагатших країнах цей показник сягає приблизно 2/3 ВВП, тоді як у найбідніших — лише його чверті
— активів банків та ВВП	Індикатор характеризує загальний розмір банківського сектору
— вимог банків до приватного сектору та ВВП	Загальний індикатор активності банків у секторі домогосподарств та нефінансових корпорацій
— вимог небанківських фінансових інститутів до приватного сектору та ВВП	Індикатор характеризує обсяг наданих небанківськими фінансовими установами кредитів приватному сектору економіки як частку ВВП, що є показником активності цих фінансових інститутів у приватному секторі економіки
— активів центрального банку та ВВП	Індикатор характеризує безпосередню (пряму) роль центрального банку в розміщенні кредитних ресурсів
— накладних витрат банків та загальних активів банків	Хоча цей показник і не є беззаперечним індикатором ефективності діяльності банків, проте високий рівень накладних витрат може свідчити про марнотратне ставлення до ресурсів та низький рівень конкурентоспроможності
— чистого процентного доходу банків та загальних активів банків	Невеликі значення індикатора часто свідчать про високий рівень конкуренції у банківському секторі країни та його ефективність. У країнах із високим рівнем ВВП на душу населення цей показник має тенденцію до зниження
— активів трьох найбільших банків та загальних активів банків	Є індексом концентрації банківського сектору. Зазначалося, що цей показник мав тенденцію до зниження у країнах із вищим ВВП на душу населення
— активів іноземних банків та загальних активів банків	Індикатор характеризує ступінь присутності іноземного капіталу в банківській системі країни. Він також мав тенденцію до зниження у країнах із високим рівнем ВВП на душу населення
Оцінка фондового ринку	
— ринкової капіталізації та ВВП	Індикатор характеризує загальний розмір фондового ринку
— обсягів торгів та ВВП	Індикатор визначає активність фондового ринку, а також широко використовується для оцінки ринкової ліквідності (співвідносяться обсяги торгів із розміром економіки)
— обсягів торгів цінними паперами національних емітентів на внутрішньому ринку та загальної вартості цінних паперів національних емітентів за ринковими цінами	Цей індикатор, інша назва якого — коефіцієнт оборотності, використовується для оцінки ліквідності національного фондового ринку, оскільки співвідносяться загальний обсяг угод і розмір ринку
Оцінка розміру фінансової системи	
— активів кредитних інститутів та капіталізації фондового ринку до ВВП	Індикатор використовується для оцінки загального розміру та рівня розвитку фінансового сектору. Має чітку тенденцію до зростання у країнах із вищим рівнем ВВП на душу населення

гральній оцінці¹ співвідношень:

- капіталізації та банківських активів;
- обсягу торгів на фондовому ринку та обсягу наданих кредитними установами позичок;
- обсягу торгів на фондовому ринку та накладних витрат банківського сектору.

Вище значення індексу свідчило про переважання розвитку фондового ринку над кредитними інститутами (результати класифікації подано у додатку). Також у ході дослідження враховували ступінь розвинутої фінансових інсти-

тутів порівняно із середнім рівнем, що склався у групі досліджуваних країн.

Зазначені індикатори дають змогу порівняти кількісні показники фінансових систем різних країн. Однак такі оцінки не набули характеру систематичних досліджень, які б здійснювалися міжнародними фінансовими інституціями чи органами регулювання і нагляду за установами фінансового сектору окремих країн, оскільки для проведення порівняльного аналізу з метою виявлення останніх тенденцій необхідно оновити звітні дані за низкою показників. Утім, завдяки Спеціальному стандарту поширення даних МВФ доступ до основних статистич-

¹Визначалося середнє значення вказаних коефіцієнтів.

Таблиця 2. Основні індикатори архітектури фінансової системи

Співвідношення	Коментар
— активів банків та ринкової капіталізації фондового ринку	Зазначені індикатори дають змогу з'ясувати, який із сегментів фінансової системи виконує роль основного фінансового посередника
— активів банків та активів небанківських фінансових інститутів	
— вимог банків до приватного сектору та обсягу торгів на фондовому ринку ²	
— вимог небанківських фінансових інститутів до приватного сектору та обсягу торгів на фондовому ринку ²	

Таблиця 3. Основні індикатори архітектури фінансової системи в цілому

Співвідношення	Коментар
— загального обсягу торгів на фондовому ринку та чистого процентного доходу банків	За допомогою вказаних індикаторів здійснюють порівняльну оцінку ефективності функціонування фондового ринку та банківської системи країни. Зазначалося, що фінансові системи країн з більшим розміром ВВП на душу населення були ефективнішими
— загального обсягу торгів на фондовому ринку та накладних витрат банків	
— коефіцієнта оборотності фондового ринку та частки чистого процентного доходу банків у активах банків	
— коефіцієнта оборотності фондового ринку та частки накладних витрат банків у активах банків	

них показників у більшості країн є відкритим, тож оновлення первинних статистичних даних не становить нездоланої проблеми.

Завершуючи розгляд системи індикаторів А.Деміргук-Кунта і Р.Лівайна, зазначимо, що запропонований ними аналіз можна використати для чіткого позиціонування фінансової системи України.

Для розробки поточної фінансової політики держави та аналізу її результатів у країнах із розвинутою ринковою економікою широко використовується метод оцінки потоків фінансових ресурсів, які визначаються за допомогою фінансового рахунку (Flow of Funds Accounts). Цей метод є інформативним інструментом у процесі як загальних емпіричних досліджень економіки, так і детального аналізу грошово-кредитної та фінансової політики.

Піонером аналізу потоків фінансових ресурсів був економіст Національного бюро економічних досліджень США М.А.Копеланд (М.А.Copeland), який у 1952 році опублікував працю “Дослідження грошових потоків у Сполучених Штатах Америки”. Вчений продемонстрував, як можна скласти комплексний рахунок грошових потоків та використати його для аналізу економіки, зокрема Сполучених Штатів [11]. Він ставив за мету показати всі трансакції (угоди) в економіці стосов-

² Для забезпечення коректного розрахунку індикатора необхідно використовувати дані щодо обсягу кредитів, наданих у звітному періоді, та обсягу торгів на фондовому ринку в звітному періоді.

Таблиця 4. Загальна структура фінансових активів за основними інституціональними секторами економіки за станом на 01.01.2002 р.

		Відсотки від ВВП		
Сектори економіки		Активи	Зобов'язання	Чиста позиція ⁴
Євразона	Домогосподарства	202	57	145
	Нефінансові корпорації	147	240	-93
	Фінансові корпорації	371	369	2
	Сектор загального державного управління	28	80	-52
	Усього	748	746	2
США	Домогосподарства	322	80	242
	Нефінансові корпорації	112	132	-20
	Фінансові корпорації	334	332	3
	Сектор загального державного управління	20	62	-42
	Усього	788	606	182
Японія	Домогосподарства	281	78	203
	Нефінансові корпорації	140	250	-110
	Фінансові корпорації	596	598	-2
	Сектор загального державного управління	86	146	-60
	Усього	1 104	1 072	32

Джерела: Європейський центральний банк, Федеральна резервна система США, Банк Японії [12].

но товарів і послуг (у тому числі й факторних), активів і зобов'язань, а також відмінності між придбанням та продажем у кожній категорії. Дослідження Копеланда було анонсовано як альтернатива національним рахункам. Подальше впровадження рахунків потоків фінансових ресурсів у офіційну статистику — спочатку в США, а пізніше (з 1968 року) під егідою Організації Об'єднаних Націй — мало менш амбітні цілі. Нині потоки фінансових ресурсів стали одним із головних елементів систем національних рахунків.

Цікаво, що в більшості країн аналіз потоків фінансових ресурсів і скла-

дання балансів останніх належить до компетенції саме центральних банків. Вони використовують отриману інформацію при формуванні грошово-кредитної і фінансової політики навіть тоді, коли веденням відповідної статистики та публікацією звітів про рух грошових коштів у країні займаються статистичні органи [7].

Фінансові рахунки (таблиці потоків фінансових ресурсів) обчислюються й оприлюднюються багатьма країнами OECD. Зокрема, США — з 1945 року, Великобританією — з 1952, Австралією — з 1953, Канадою — з 1962 року³. Нині ця інформація доступна також на сайтах центральних банків Японії, Китаю, Індії.

Не випадково, що цей метод виник саме у США: країна, фінансову систему якої покладено в основу класифікації систем як приклад орієнтованої на фондовий ринок, вирізнялася істотними особливостями функціонування трансмісійного механізму гро-

шово-кредитної політики [13, 17] і потребувала специфічних інструментів для її реалізації та оцінки результативності. Грошово-кредитна політика імплементувалася в основному через фондовий ринок, а не через банківські інститути, і це потребувало чіткого розуміння процесів, що відбувалися в середовищі економічних агентів, прогнозування їх реакції на заходи Федеральної резервної системи.

³ Вказано дату, з якої починаються динамічні ряди відповідної статистики.

⁴ Визначає позицію кожного інституціонального сектору як позичальника (якщо чиста позиція “—”) або заощадника (якщо чиста позиція “+”).

Таблиця 5. Джерела фінансування основних інституціональних секторів економіки за видами активів за станом на 01.01.2002 р.

		Відсотки від ВВП			
Сектори економіки		Позики	Боргові цінні папери	Акції	Валюта і депозити
Єврозона	Домогосподарства	52	0	0	0
	Нефінансові корпорації	68	8	132	0
	Фінансові корпорації	12	50	75	170
	Сектор загального державного управління	15	57	0	4
	Усього	95	115	207	174
США	Домогосподарства	75	2	0	0
	Нефінансові корпорації	40	29	108	0
	Фінансові корпорації	32	87	73	59
	Сектор загального державного управління	0	47	0	0
	Усього	72	163	181	59
Японія	Домогосподарства	67	0	0	0
	Нефінансові корпорації	99	25	75	0
	Фінансові корпорації	107	57	19	241
	Сектор загального державного управління	36	103	2	0
	Усього	242	186	96	241

Джерела: Європейський центральний банк, Федеральна резервна система США, Банк Японії [12].

Таблиця 6. Напрями інвестицій основних інституціональних секторів економіки за видами активів за станом на 01.01.2002 р.

		Відсотки від ВВП		
Сектори економіки		Боргові цінні папери	Акції	Валюта та депозити
Єврозона	Домогосподарства	19	67	61
	Нефінансові корпорації	9	77	15
	Фінансові корпорації	80	69	77
	Сектор загального державного управління	2	9	6
	Усього	110	222	159
США	Домогосподарства	23	147	48
	Нефінансові корпорації	2	2	14
	Фінансові корпорації	111	85	16
	Сектор загального державного управління	7	2	3
	Усього	142	235	80
Японія	Домогосподарства	17	21	153
	Нефінансові корпорації	9	21	36
	Фінансові корпорації	140	29	39
	Сектор загального державного управління	10	14	9
	Усього	175	85	237

Джерела: Європейський центральний банк, Федеральна резервна система США, Банк Японії [12].

Процеси конвергенції типів фінансових систем та глобалізації фінансового простору, що значно активізувалися в останні десятиріччя, спонукали і країни з банкоцентричною фінансовою системою до застосування оцінки обсягів фінансових активів і зобов'язань інституціональних секторів економіки та міжсекторних фінансових потоків. Зокрема, Дойче Бундесбанк сьогодні має динамічні ряди відповідної статистики з 1991 року, які публікуються у спеціальному звіті.

Сучасні консолідовані рахунки потоків фінансових ресурсів відображають чисті трансакції між секторами економіки і зазвичай представлені у вигляді матриці, в якій рядок — це вид фінансового активу, а колонка — сектор. Кожна позиція такої матриці вказує на придбання або продаж певного активу певним сектором, їх консолідація визначає чисту позицію.

На загальноекономічному рівні цей підхід дає змогу з'ясувати, якою мірою розрив між заощадженнями та інвес-

тиціями всередині країни покрито із зовнішніх джерел. На секторальному рівні потоки фінансових ресурсів дають змогу оцінити, який із секторів економіки (скажімо, домогосподарства) “профінансував” розрив між заощадженнями та необхідними інвестиціями іншого (наприклад, реального). На обох рівнях (і загальноекономічному, і секторальному), еластичність фінансових потоків між двома секторами чи економіками дає змогу оцінити або навіть передбачити зміни “поведінки” заощаджень, інвестицій та фінансових ринків, визначити напрями стратегії розвитку.

Саме використання матриці потоків фінансових ресурсів допомогло фахівцям Європейського центрального банку в рамках вивчення структури фінансової системи Європейського валютного союзу (єврозони), процесів інтеграції та напрямів її подальшого розвитку здійснити порівняльний аналіз основних типів фінансових систем [12]. Хоча результати цього дослідження ґрунтувалися на даних матриць потоків фінансових ресурсів за 2001 рік, вони адекватно й актуально представляють усталені тенденції розвитку фінансових систем США, Японії та єврозони, відкриваючи принципово нові для нас можливості оцінки їх кількісних і якісних параметрів.

Так, аналіз фінансової архітектури трьох основних світових економічних зон (єврозона, США та Японія) засвідчив, що за загальним розміром, який представлено як частку активів фінансових корпорацій у ВВП, фінансова система єврозони близька до США, але менша, ніж фінансова система Японії (див. таблицю 4)⁵.

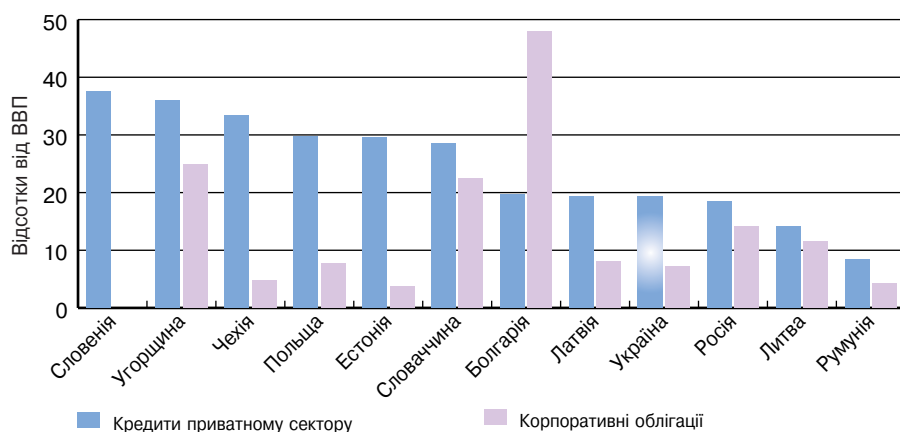
Таблиця 4 дає змогу визначити певні закономірності, притаманні досліджуванім фінансовим системам. По-перше, домогосподарства мають значну позитивну чисту позицію утримувача фінансових активів. По-друге, чиста фінансова позиція фінансових корпорацій, з огляду на їх роль посередника, близька до нуля. Таким чином, наведені дані наочно підтверджують, що домогосподарства та зовнішній сектор⁶ — основні “фінансисти” для нефінансових корпорацій та уряду.

У таблицях 5 і 6 подано структуру джерел фінансування та інвестицій за

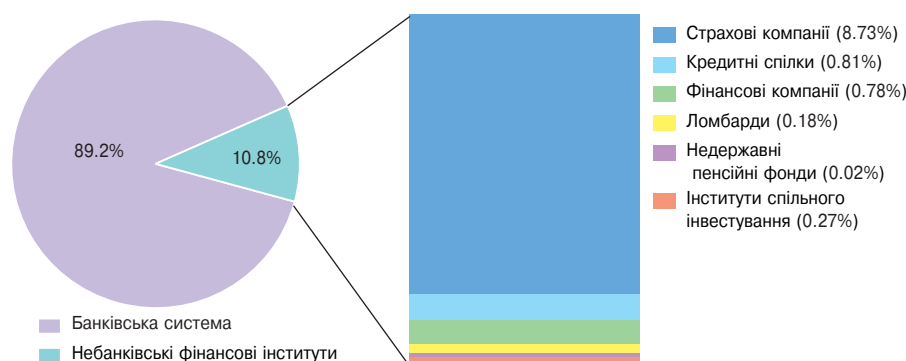
⁵Таблиці 4, 5 і 6 побудовано з використанням даних фінансових рахунків; відмінність у форматі пов'язана з необхідністю проведення порівняльного аналізу фінансових систем різних країн.

⁶Чиста позиція цього сектору відповідає значенням, наведеним у рядку “Усього”, з протилежним знаком.

Графік 1. Основні джерела залучення ресурсів реальним сектором країн із перехідною економікою, 2002–2003 рр.

Графік 2. Активи фінансових установ України за станом на 01.01.2006 р.

видами активів для інституціональних секторів економіки.

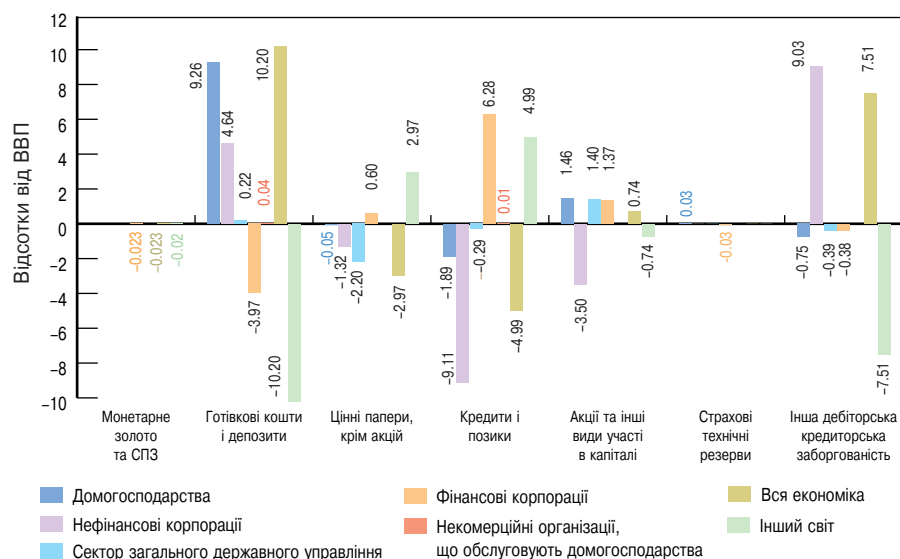
Примітною тенденцією є те, що нефінансові корпорації в Японії та єврозоні виявляють набагато більшу зацікавленість у залученні ресурсів за допомогою позик, ніж у США. Натомість боргові цінні папери — вагоме джерело ресурсів для нефінансових корпорацій США та єврозони, тоді

як у Японії це джерело залишається незначним.

З точки зору аналізу інвестицій найбільшу перевагу участі в капіталі компаній надають домогосподарства США — 147% від ВВП (67% — у єврозоні, 21% — у Японії) (див. таблицю 6).

Інвестиції в акції набувають усе більшої популярності серед нефінансових корпорацій єврозони (77% від ВВП),

Графік 3. Чисті позиції інституціональних секторів економіки України за видами фінансових активів у 2004 р.

які за цим показником значно випереджають Японію (21%) та США (2%).

Розглянемо підходи до оцінки параметрів фінансової системи, реалізовані в Україні.

На фоні позитивних зрушень, яких органам нагляду⁷ вдалося досягти щодо широти охоплення статистичною інформацією інститутів вітчизняного фінансового сектору, невирішеним залишається питання комплексної (цілісної) оцінки ступеня розвитку цього сектору в цілому. Нині така оцінка не проводиться — кожен з органів нагляду аналізує той сегмент фінансової системи, який перебуває у сфері його компетенції. Не проводять загального аналізу й органи, що відповідають за формування фінансової політики в державі, зокрема Кабінет Міністрів та Координаційна рада з питань політики фінансового сектору.

Статистичні звіти й аналітичні документи, що оприлюднюються органами нагляду за фінансовими інститутами України, базуються на показниках оцінки фінансового сектору, на перший погляд, аналогічних наведеним вище. Скажімо, на сьогодні доступна така інформація щодо розміру та діяльності фінансового сектору України:

- кількість фінансових інститутів;
- сума активів;
- структура активів за термінами, видами інструментів;
- сума пасивів;
- структура пасивів за термінами, основними джерелами;
- загальні (основні) показники діяльності фінансових інститутів (обсяги укладених угод, сформовані резерви, рівень виплат, результати діяльності тощо);
- обсяг торгів фондового ринку, зокрема організованого, структура за інструментами;
- капіталізація організованого фондового ринку.

Проте й сам перелік показників, і підходи до їх визначення в Україні мають певні відмінності, які суттєво впливають на можливість здійснити аналіз, аналогічний представленому вище. Так, переважна більшість по-

⁷Нагляд за діяльністю фінансових установ відповідно до сфер компетенції здійснюють Національний банк України — в частині регулювання і нагляду за діяльністю банків, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг (Держфінпослуг) — у частині регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг, що надаються небанківськими фінансовими установами, та Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку (ДКЦПФР) — у частині регулювання та нагляду за функціонуванням ринку цінних паперів і їх похідних.

Таблиця 7. Основні показники діяльності фінансових інститутів України

Млн. гривень		
Показник	2004 р.	2005 р.
Банківська система		
— активи	134 348	213 878
— вимоги за виданими кредитами	97 197	156 385
— зобов'язання за залученими депозитами	115 927	188 427
Страхові компанії		
— активи	20 212.8	20 920.1
— валові страхові платежі	19 431.4	12 853.5
— валові страхові виплати	1 540.3	1 894.2
Кредитні спілки		
— активи	840.3	1 939.5
— залишки кредитів, наданих членам кредитної спілки	690.8	1 441.6
— залишки внесків на депозитних рахунках членів спілок	550.4	1 145.9
Фінансові компанії		
— активи	815.9	1 871.2
— вартість укладених договорів про надання фінансових послуг	3 414.5	7 879.9
Ломбарди		
— активи	Немає даних	417.6
— сума фінансових кредитів, наданих під заставу	Немає даних	1 429.0
Недержавні пенсійні фонди		
— активи	10.5	46.2
— залучені пенсійні внески	0.09	36.4
— здійснені пенсійні виплати	Немає даних	1.7
Інститути спільного інвестування		
— активи	Немає даних	448.8
— загальна балансова вартість фінансових інвестицій	Немає даних	171.8

Джерела: Звіт про роботу Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг за 2005 рік [18], Звіт про роботу Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2005 рік [19].

казників заснована на кумулятивній оцінці і містить дані про накопичені на певну дату активи та зобов'язання. При цьому статистика щодо зміни протягом року окремо не надається. Бракує чіткої та повної інформації стосовно структури власників цінних паперів (щонайменше — за інституціональними секторами економіки) та їх емітентів. Також не видається можливим отримати узагальнену інформацію щодо активів та зобов'язань інституціональних секторів економіки з тим, щоб здійснити аналіз наразок представленої вище.

Інтерес до такої інформації з'явився лише останнім часом, що пов'язано, зокрема, з євроінтеграційними процесами, які потребують приведення стандартів статистики, формування та реалізації фінансової політики до європейських стандартів. Комплексний аналіз фінансового сектору та його окремих компонентів, який би давав інформацію не тільки про кількість фінансових інститутів, обсяги їх активів, пасивів та здійснених операцій, необхідний також для формування дієвої фінансової (зокрема грошово-кредитної) політики. Однак процеси удосконалення існуючих

підходів до формування статистичної бази та методології аналізу поки що не мають системного характеру.

Представлений нами аналіз фінансового сектору України побудовано на базі доступної статистичної інформації органів нагляду фінансового сектору щодо окремих його сегментів. Автор зробив спробу на її основі дати комплексну характеристику вітчизняної фінансової системи.

Незважаючи на історичні особливості становлення фінансового сектору в Україні, він має риси, характерні для країн із перехідною еко-

номікою. Зокрема, фондовому ринку бракує потужності, що дало б йому змогу суттєво впливати на розвиток економіки держави взагалі та фінансової системи зокрема. Активи банківського сектору відносно ВВП значно менші, ніж у промислово розвинутих країнах, але й ці невеликі банківські системи домінують у фінансовому секторі, оскільки інші складові фінансового ринку розвинуті ще менше. Головним джерелом залучення ресурсів для реального сектору економіки, як і в інших країнах із перехідними економіками, є банківські кредити (див. графік 1). Водночас участь банків у проведенні операцій на фондовому ринку є значною, оскільки фінансові системи цих країн розвиваються за континентальною (банкоцентричною) моделлю.

Проте порівняно з іншими країнами ступінь розвинутості як фінансового сектору України в цілому, так і банківського зокрема, є низьким. Невисокі показники розвитку фінансового сектору характерні для країн із перехідною економікою, однак навіть порівняно із сусідніми країнами, які також пройшли процес трансформації економіки від директивної до ринкової, вітчизняна фінансова система — одна з найменших.

При цьому спектр послуг, які надають установи фінансового сектору, — доволі широкий, і за основними позиціями відповідає загальносвітовим стандартам. Але детальний аналіз чинного законодавства України щодо фінансових послуг засвідчив, що лише банки є універсальними фінансовими установами: саме вони надають абсолютну більшість послуг, передбачених Законом України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг". Інші фінансові установи є в основному спеціалізованими фінансовими інститутами.

Таблиця 8. Загальна структура фінансових активів за основними інституціональними секторами економіки України за станом на 01.01.2005 р.

Відсотки від ВВП				
Сектори економіки	Активи	Зобов'язання	Статистична похибка	Чиста позиція
Домогосподарства	10.91	2.84	0	8.06
Нефінансові корпорації	44.18	44.43	-1.17	-1.42
Фінансові корпорації	21.79	17.94	0	3.85
Сектор загального державного управління	3.49	4.74	1.11	-0.14
Некомерційні організації, що обслуговують домогосподарства	0.04	-0.01	-0.02	0.03
Усього	80.41	69.94	0.04	10.51

Джерела: Держкомстат, розрахунки автора.

Додаток. Класифікація країн за архітектурою фінансової системи

Група країн, рівень розвинутості фінансової системи яких нижчий за середній ⁸	Структурний індекс	Група країн, рівень розвинутості фінансової системи яких вищий за середній	Структурний індекс
Країни, фінансова система яких є банкоцентричною			
Бангладеш	-0.90	Панама	-0.92
Непал	-0.87	Туніс	-0.88
Єгипет	-0.82	Кіпр	-0.77
Коста-Рика	-0.79	Португалія	-0.75
Барбадос	-0.78	Австрія	-0.73
Гондурас	-0.75	Бельгія	-0.66
Тринідад і Тобаго	-0.74	Італія	-0.57
Маврикій	-0.70	Фінляндія	-0.53
Кенія	-0.69	Норвегія	-0.33
Греція	-0.64	Нова Зеландія	-0.29
Еквадор	-0.56	Японія	-0.19
Шрі-Ланка	-0.54	Франція	-0.17
Індонезія	-0.50	Йорданія	-0.14
Колумбія	-0.47	Німеччина	-0.10
Пакистан	-0.38	Ізраїль	-0.06
Зімбабве	-0.34	Іспанія	0.02
Аргентина	-0.25		
Венесуела	-0.15		
Індія	-0.14		
УКРАЇНА	-0.12		
Ірландія	-0.06		
Середнє значення по групі	-0.54	Середнє значення по групі	-0.44
Країни, фінансова система яких орієнтована на фондовий ринок			
Данія	0.15	Нідерланди	0.11
Перу	0.16	Таїланд	0.39
Чилі	0.25	Канада	0.41
Ямайка	0.28	Австралія	0.50
Бразилія	0.65	Південна Африка	0.83
Мексика	0.68	Корея	0.89
Філіппіни	0.71	Швеція	0.91
Туреччина	1.23	Великобританія	0.92
		Сінгапур	1.18
		Сполучені Штати Америки	1.96
		Швейцарія	2.03
		Гонконг	2.10
		Малайзія	2.93
Середнє значення по групі	0.52	Середнє значення по групі	1.17
Середнє значення для країн, рівень розвинутості фінансової системи яких нижчий за середній	-0.24	Середнє значення для країн, рівень розвинутості фінансової системи яких вищий за середній	0.28
Узагальнене середнє значення для досліджуваних країн			0.03

З огляду на викладене можемо констатувати, що небанківські фінансові установи не в змозі серйозно конкурувати з банківською системою. Одна з основних причин — низький рівень їх активів порівняно з банків-

⁸ Середній рівень визначався для групи досліджуваних країн.

ськими (див. графік 2).

Зрозуміло, маючи активи майже в 9 разів менші, ніж активи банківської системи, небанківські фінансові установи не можуть скласти їй реальну конкуренцію (див. таблицю 7). До того ж більшість великих страхових і фінансових компаній входять до скла-

ду фінансових груп, які поєднують цю діяльність із банківською.

Зазначимо, що позиціонування вітчизняної фінансової системи серед фінансових систем інших країн, проведене авторами відповідно до підходів, запропонованих фахівцями Світового банку та Національного бюро економічних досліджень, підтвердило тезу про переважання банківської системи як фінансового посередника. Оскільки структурний індекс за підсумками діяльності в 2005 році становив -0.12, Україна належить до групи країн, де рівень розвинутості фінансової системи нижчий за середній.

Завдяки поступовому запровадженню Державним комітетом статистики міжнародних стандартів складання та ведення національних рахунків, ми отримали змогу оцінити джерела і напрями використання фінансових ресурсів основних інституціональних секторів економіки України за видами активів у 2005 році (див. таблицю 8).

Це перший крок у наближенні України до загальновідомих міжнародних інструментів аналізу та формування фінансової політики. Звичайно, ці підходи ще не відпрацьовані, чим пояснюється наявність у вітчизняних даних значних статистичних похибок.

Попри зазначені недоліки, на підставі наведених даних можемо констатувати, що загалом вітчизняна фінансова архітектура подібна до країн Єврозони (основними позичальниками нефінансових корпорацій і уряду є населення та фінансові корпорації). Поряд із цим характерними особливостями України є відносно велика чиста позиція фінансових корпорацій (що свідчить про накопичення ними “непрацюючих” активів) та значні запозичення фінансових ресурсів на зовнішніх ринках капіталу. Саме зовнішній світ був основним кредитором, що доволі точно корелює з останніми тенденціями масового виходу українських підприємств на зовнішні ринки капіталу, зокрема шляхом випуску єврооблігацій.

Стосовно структури джерел фінансових ресурсів та їх використання за видами фінансових активів в Україні тут також зауважуємо характерні особливості, притаманні країнам із перехідною економікою: низький розвиток інструментів фондового ринку, існування значної взаємної заборгованості (дебіторської та кредиторської) між підприємствами реального сектору — нефінансовими корпораціями (див. графік 3).

Підсумовуючи викладене, зазначи-

мо: Україна, яка досягла значного прогресу в запровадженні міжнародних стандартів статистики, зокрема у сфері складання звітності відповідно до Системи національних рахунків (СНР 93), вже має можливості для проведення досліджень, аналогічних тим, що здійснюються наразі Європейським центральним банком, фахівцями Групи досліджень розвитку Світового банку та Національного бюро економічних досліджень. Нині головне питання полягає у роз'ясненні корисності та переваг методу оцінки потоків фінансових ресурсів між секторами економіки та здійсненні практичних заходів з його застосування як елемента розробки й реалізації фінансової політики в цілому та грошово-кредитної політики зокрема.

Література

1. Александрова М.М., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит.: Навчально-методичний посібник. — 2-е вид., перероб. і допов. — К.: ЦУЛ, 2002. — 336 с.
2. Науменкова С.В., Міщенко С.В. Сучасна модель фінансової системи: порівняльний аналіз основних підходів // Фінанси України. — 2006. — № 6. — С. 44—56.
3. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): Навч. посіб. — 2-е вид., доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2002. — 239 с.
4. Питання функціонування та вдосконалення інфраструктури фондового ринку України: Інформаційно-аналітичні матеріали / За ред. О.І.Кіреєва, М.М.Шаповалової, Н.І.Гребенюк — К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2005. — 132 с.
5. Словарь по экономике. Collins / Пер. с англ. — СПб.: Экономическая школа. 1998. — 752 с.
6. Теорія фінансів: Навч. посіб. для студентів вузів/ Під заг. ред. О.Д.Василика — К.: Центр навч. літ., 2005. — 476 с.
7. Шитко О.П. Нові інструменти фінансової політики: досвід країн з розвинутою ринковою економікою // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць. — Суми: ВВП "Мрія-1" ЛТД: УАБС, 2004. — Т. 10. — С.14—20.
8. Caviglia G., Krause G., Thimann C. Key features of the financial sectors in EU accession countries. — European Central Bank. // www.ecb.int.
9. Claessens S., Djankov S., Klingebiel D. Stock Markets in Transition Economies. — Presentation based on Financial Sector Discussion Paper № 5. — World Bank, September 2000.
10. Claessens S., Lee R., Zechner J. The future of Stock Exchanges in European Accession Countries.: Corporation of London, May, 2003.
11. Copeland, M.A. A Study of the Moneyflows in the United States. NBER. — New York, 1952.
12. Hartmann P., Maddaloni A., Manganelli S. The Euro Area Financial System: Structure, Integration And Policy Initiatives // European Central Bank, Working paper series. — 2003. — May. — № 230 // www.ecb.int/pub/pubbydate/2003/html/index.en.html.
13. Hubbard R.G. Money, the Financial System, and the Economy. — Reading, Massachusetts: Addison Wesley Longman, Inc., 1994. — 809 p.
14. Levine R., Demirguc-Kunt A. Bank-based and market-based financial systems: cross-country comparison // World Bank Policy Research Report. — Washington, 1999. — 72 p.
15. Levine R., Demirguc-Kunt A., Maksimovic V. et al. Finance for Growth // World Bank Policy Research Report. — Washington, 2001. — Figure 1. — P. 5.
16. Money, Banking and Financial Market Statistics in the Accession Countries. Methodological Manual. — European Central Bank, May, 2003 // www.ecb.int.
17. Woelfel C.J. Encyclopaedia of Banking & Finance / C.J. Woelfel. — 10th ed. — Chicago: Irwin Professional Publishing, 1994. — 1219 p.
18. www.dfp.gov.ua.
19. www.ssmc.gov.ua.

ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ (за вересень 2007 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	351.4189	17	434 LYD	100 лівійських динарів	401.2714
2	986 BRL	100 бразильських реалів	254.3952	18	470 MTL	100 мальтійських лір	1600.9900
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	150.0788	19	484 MXN	100 мексиканських нових песо	45.7233
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	5.3695	20	496 MNT	10000 монгольських тугриків	42.6340
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.1104	21	554 NZD	100 новозеландських доларів	354.2079
6	981 GEL	100 грузинських ларі	303.7594	22	586 PKR	100 пакистанських рупій	8.3251
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	64.7533	23	604 PEN	100 перуанських нових сол	159.6081
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	89.0260	24	642 ROL	100 румунських леїв	210.7263
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	121.3592	25	682 SAR	100 саудівських ріялів	134.6308
10	356 INR	1000 індійських рупій	22.8800	26	760 SYP	100 сирійських фунтів	9.8441
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.5455	27	901 TWD	100 нових тайваньських доларів	15.3100
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.4079	28	972 TJS	100 таджицьких сомоні	146.7383
13	196 CYP	100 кіпрських фунтів	1176.4892	29	952 XOF	1000 франків КФА	10.4998
14	417 KGS	100 киргизьких сомів	13.3571	30	152 CLP	1000 чилійських песо	9.6181
15	414 KWD	100 кувейтських динарів	1792.0511	31	191 HRK	100 хорватських кун	93.8787
16	422 LBP	1000 ліванських фунтів	3.3388	32	255	100 доларів США за розр. із Індією	404.0000

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

* Курс встановлено з 01.09.2007 р.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти					
			01.09.2007 р.	02.09.2007 р.	03.09.2007 р.	04.09.2007 р.	05.09.2007 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	412.1275	412.1275	414.6313	414.9084	416.4885
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1013.7242	1013.7242	1020.8754	1018.7436	1015.6842
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	592.3059	592.3059	592.3059	592.3754	592.4449
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235
5	208 DKK	100 датських крон	92.2904	92.2904	92.9109	92.4234	92.0684
6	840 USD	100 доларів США	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
7	233 EEK	100 естонських крон	43.9268	43.9268	44.2334	43.9978	43.8300
8	352 ISK	100 ісландських крон	7.9265	7.9265	8.0328	7.8883	7.7578
9	124 CAD	100 канадських доларів	475.5120	475.5120	479.0963	479.3316	479.4058
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.0000	4.0000	4.0000	4.0390	4.0732
11	428 LVL	100 латвійських латів	985.5248	985.5248	991.5509	986.1281	983.7756
12	440 LTL	100 литовських літів	199.0573	199.0573	200.4467	199.3791	198.6185
13	498 MDL	100 молдовських лейв	41.8084	41.8084	41.8084	41.8788	41.9745
14	578 NOK	100 норвезьких крон	86.3557	86.3557	87.1227	86.7952	86.4914
15	985 PLN	100 польських злотих	179.5890	179.5890	181.3591	180.2183	179.3243
16	643 RUB	10 російських рублів	1.9689	1.9689	1.9706	1.9735	1.9728
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	331.0558	331.0558	331.9755	331.6069	330.3102
18	703 SKK	100 словацьких крон	20.3706	20.3706	20.5439	20.4114	20.3113
19	792 TRL	100 турецьких лір	383.0491	383.0491	388.4506	387.5562	386.1430
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	26.9067	26.9067	27.2578	26.9999	26.8232
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.3971	0.3971	0.3971	0.3968	0.3968
23	203 CZK	100 чеських крон	24.9078	24.9078	24.9622	24.8795	24.8070
24	752 SEK	100 шведських крон	73.2485	73.2485	73.8936	73.3763	73.0419
25	756 CHF	100 швейцарських франків	419.0373	419.0373	420.7054	417.7535	416.4885
26	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	66.9673	66.9673	66.9319	66.9379	66.8900
27	392 JPY	1000 японських єн	43.6856	43.6856	43.4601	43.6093	43.7255
28	978 EUR	100 євро	687.3050	687.3050	692.1025	688.4160	685.7900
29	960 XDR	100 СПЗ	773.9772	773.9772	773.9772	773.9772	772.6698
			16.09.2007 р.	17.09.2007 р.	18.09.2007 р.	19.09.2007 р.	20.09.2007 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	423.6634	424.2257	423.9495	422.0101	430.1441
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1024.1496	1015.6425	1009.3454	1007.3123	1010.1446
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	592.7926	592.7926	592.7926	592.8622	592.9318
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235
5	208 DKK	100 датських крон	94.2315	93.9655	94.0769	93.9877	94.7197
6	840 USD	100 доларів США	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
7	233 EEK	100 естонських крон	44.8531	44.7337	44.7885	44.7563	45.1048
8	352 ISK	100 ісландських крон	7.9085	7.7987	7.7598	7.7697	7.9826
9	124 CAD	100 канадських доларів	488.7176	489.9412	491.7124	492.2561	498.5782
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.1455	4.1519	4.1519	4.1554	4.1625
11	428 LVL	100 латвійських латів	999.7130	997.0513	998.4164	997.4128	1002.6105
12	440 LTL	100 литовських літів	203.2549	202.7137	202.9624	202.8161	204.3957
13	498 MDL	100 молдовських лейв	42.7904	42.9050	42.9626	43.0597	43.0836
14	578 NOK	100 норвезьких крон	89.5780	89.4194	89.8216	89.6994	90.7409
15	985 PLN	100 польських злотих	185.5873	184.7463	185.2370	185.0790	186.9503
16	643 RUB	10 російських рублів	1.9907	1.9927	1.9938	1.9917	2.0050
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	334.3968	333.8724	333.3120	333.0560	334.9967
18	703 SKK	100 словацьких крон	20.8484	20.7325	20.7058	20.6781	20.8872
19	792 TRL	100 турецьких лір	399.2936	399.3667	398.7190	399.6140	407.6344
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	27.6364	27.4536	27.4593	27.5171	27.9832
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.3966	0.3966	0.3963	0.3963	0.3963
23	203 CZK	100 чеських крон	25.5357	25.4446	25.4823	25.4658	25.5027
24	752 SEK	100 шведських крон	75.6526	75.4764	75.4794	75.3374	76.2424
25	756 CHF	100 швейцарських франків	427.5349	425.1534	425.8042	424.9551	427.9012
26	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	67.2395	67.1898	67.1298	67.1290	67.2125
27	392 JPY	1000 японських єн	43.9944	43.9655	43.9504	43.7240	43.6179
28	978 EUR	100 євро	701.7985	699.9300	700.7885	700.2835	705.7375
29	960 XDR	100 СПЗ	779.9481	779.1539	778.4464	777.7355	779.4954

щодо іноземних валют, України щоденно (за вересень 2007 року)

Офіційний курс

	06.09.2007 р.	07.09.2007 р.	08.09.2007 р.	09.09.2007 р.	10.09.2007 р.	11.09.2007 р.	12.09.2007 р.	13.09.2007 р.	14.09.2007 р.	15.09.2007 р.
	414.5436	416.5618	416.5618	416.5618	417.5610	415.7352	417.6560	422.0746	423.6634	423.6634
	1015.0799	1019.1710	1019.1710	1019.1710	1021.1841	1025.3109	1026.3334	1025.5851	1024.1496	1024.1496
	592.5144	592.5144	592.5144	592.5144	592.5839	592.6534	592.7230	592.7230	592.7926	592.7926
	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235
	92.1202	92.6905	92.6905	92.6905	92.8798	93.5474	93.7403	94.1463	94.2315	94.2315
	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
	43.8558	44.1172	44.1172	44.1172	44.2044	44.5239	44.6175	44.8144	44.8531	44.8531
	7.8092	7.8069	7.8069	7.8069	7.8579	7.7517	7.7689	7.8530	7.9085	7.9085
	478.8848	478.2682	478.2682	478.2682	480.3778	478.1711	482.5548	484.8852	488.7176	488.7176
	4.1047	4.1077	4.1077	4.1077	4.1282	4.1322	4.1336	4.1343	4.1455	4.1455
	982.1010	987.3902	987.3902	987.3902	990.3322	997.3479	996.7333	1000.7029	999.7130	999.7130
	198.7355	199.9202	199.9202	199.9202	200.3151	201.7631	202.1872	203.0794	203.2549	203.2549
	42.0749	42.2163	42.2163	42.2163	42.3274	42.4345	42.5758	42.6690	42.7904	42.7904
	86.7447	87.2949	87.2949	87.2949	87.4563	88.2279	88.9145	89.5235	89.5780	89.5780
	179.5145	180.7027	180.7027	180.7027	181.6255	182.7847	184.2227	185.4958	185.5873	185.5873
	1.9650	1.9677	1.9677	1.9677	1.9679	1.9749	1.9792	1.9878	1.9907	1.9907
	330.6640	330.8813	330.8813	330.8813	331.4554	331.3582	331.6604	332.9499	334.3968	334.3968
	20.3130	20.4438	20.4438	20.4438	20.5079	20.6494	20.7543	20.8471	20.8484	20.8484
	387.3082	387.3650	387.3650	387.3650	390.8278	387.9964	392.4182	395.0380	399.2936	399.2936
	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115
	26.8307	27.0075	27.0075	27.0075	27.1799	27.1217	27.4221	27.5312	27.6364	27.6364
	0.3968	0.3968	0.3968	0.3968	0.3968	0.3968	0.3966	0.3966	0.3966	0.3966
	24.8261	25.0031	25.0031	25.0031	25.0316	25.2409	25.2664	25.4840	25.5357	25.5357
	73.0398	73.8667	73.8667	73.8667	74.1634	74.3289	74.9047	75.4758	75.6526	75.6526
	416.8351	420.2134	420.2134	420.2134	420.7872	425.3816	425.6521	426.9836	427.5349	427.5349
	66.8903	66.9906	66.9906	66.9906	66.9806	67.1416	67.1255	67.1402	67.2395	67.2395
	43.6760	43.8777	43.8777	43.8777	43.8334	44.4744	44.3781	44.3400	43.9944	43.9944
	686.1940	690.2845	690.2845	690.2845	691.6480	696.6475	698.1120	701.1925	701.7985	701.7985
	772.5705	774.9333	774.9333	774.9333	775.3485	778.9880	779.8397	780.8163	779.9481	779.9481
	21.09.2007 р.	22.09.2007 р.	23.09.2007 р.	24.09.2007 р.	25.09.2007 р.	26.09.2007 р.	27.09.2007 р.	28.09.2007 р.	29.09.2007 р.	30.09.2007 р.
	436.0629	436.0629	436.0629	434.6205	438.6156	435.9832	441.6601	445.3573	445.3573	445.3573
	1013.9024	1013.9024	1013.9024	1017.4595	1022.6812	1017.1386	1018.4347	1024.0097	1024.0097	1024.0097
	593.0711	593.0711	593.0711	593.0711	593.0711	593.0711	593.1407	593.2104	593.2104	593.2104
	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235
	95.0555	95.0555	95.0555	95.1906	95.6114	95.5396	95.6831	96.0434	96.0434	96.0434
	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
	45.2824	45.2824	45.2824	45.3437	45.5502	45.5277	45.5954	45.7665	45.7665	45.7665
	8.0330	8.0330	8.0330	8.0558	8.0971	8.0821	8.1190	8.2064	8.2064	8.2064
	504.7482	504.7482	504.7482	504.2104	505.0000	503.8926	502.1210	505.6062	505.6062	505.6062
	4.1639	4.1639	4.1639	4.1636	4.1629	4.1636	4.1636	4.1667	4.1667	4.1667
	1001.5762	1001.5762	1001.5762	1005.0637	1011.7923	1009.2845	1010.5007	1016.0187	1016.0187	1016.0187
	205.2001	205.2001	205.2001	205.4780	206.4141	206.3117	206.6188	207.3940	207.3940	207.3940
	43.1609	43.1609	43.1609	43.1930	43.2886	43.4065	43.5300	43.6628	43.6628	43.6628
	91.0512	91.0512	91.0512	91.1160	91.5722	91.2571	91.8046	92.3987	92.3987	92.3987
	187.9300	187.9300	187.9300	188.4144	189.5244	188.9029	188.9187	189.5170	189.5170	189.5170
	2.0099	2.0099	2.0099	2.0156	2.0195	2.0175	2.0220	2.0231	2.0231	2.0231
	335.8368	335.8368	335.8368	335.1795	336.7860	336.4441	337.2635	338.5768	338.5768	338.5768
	20.9415	20.9415	20.9415	20.9130	20.8791	20.8589	20.9317	21.1354	21.1354	21.1354
	408.3660	408.3660	408.3660	410.2431	412.0405	409.2807	414.4861	415.4136	415.4136	415.4136
	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115
	28.2446	28.2446	28.2446	28.3858	28.5014	28.4214	28.4296	28.6276	28.6276	28.6276
	0.3963	0.3963	0.3963	0.3963	0.3963	0.3961	0.3961	0.3961	0.3961	0.3961
	25.7764	25.7764	25.7764	25.7775	25.8527	25.8530	25.8577	25.9397	25.9397	25.9397
	76.8955	76.8955	76.8955	77.0665	77.6242	77.2776	77.4650	77.6611	77.6611	77.6611
	430.4204	430.4204	430.4204	429.5420	430.8987	432.0433	431.6655	431.9780	431.9780	431.9780
	67.2037	67.2037	67.2037	67.3011	67.2384	67.2329	67.1992	67.2006	67.2006	67.2006
	43.8899	43.8899	43.8899	43.6707	43.8994	44.1797	43.7865	43.8539	43.8539	43.8539
	708.5150	708.5150	708.5150	709.4745	712.7065	712.3530	713.4135	716.0900	716.0900	716.0900
	781.6696	781.6696	781.6696	782.4484	784.7293	783.8742	784.1700	786.1085	786.1085	786.1085

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

Ольга Штейн

Доцент кафедри економіки і маркетингу Севастопольського національного технічного університету. Кандидат економічних наук

На основі аналізу й узагальнення наукових концепцій і точок зору дослідників зазначеної у заголовку статті теми розкрито сутність, особливості та елементи банківської стратегії, визначено місце маркетингу у загальній теорії і у формуванні стратегії на ринку банківських послуг.

Суть та особливості стратегії банку на ринку банківських послуг

Комерційний банк — органічна ланка ринкової економіки. Його діяльність визначається станом її розвитку. Головне завдання економістів — дослідити, як працює банк на ринку банківських послуг залежно від обраної ним стратегії.

На створення, розвиток і поширення сучасних технологій управління банківською діяльністю суттєво вплинули роботи українських і зарубіжних учених та фахівців-практиків. Наукові праці економістів М.Савлука, А.Мороза з теорії та практики банківської справи, Ф.Котлера, Е.Уткіна, Т.Данько, Г.Панової, І.Спіцина, Я.Спіцина з маркетингу стали теоретичною і методологічною базою дослідження. В ході вивчення питань стратегічного планування в комерційних банках використано також праці А.Градова, А.Тимоніна, О.Кириченко, Ю.Коробова, В.Платонова, Л.Примостки та інших науковців.

Утім, зауважимо, що проблеми вибору і формування стратегії на основі банківського маркетингу в комерційних банках України вітчизняними економістами практично не досліджувалися. А проте ці проблеми потребують першочергового розв'язання. З огляду на це ми ставили перед собою такі завдання: визначити сутність поняття “банківська стратегія”, розкрити особливості банківської стратегії, визначити місце банківського маркетингу в загальній теорії маркетингу, а також у формуванні й виборі стратегії банку на ринку банківських послуг.

Слово “стратегія” (англійською strategy) давньогрецького походження і перекладається як “уміння воєначальника”. Спочатку воно стосувалося хисту керівника стосовно прийняття ним рішень. А термін “стратегема” (strategem) в дослівному перекладі означав “операцію або дію в процесі командування”. Однак із часом цей термін перестали вживати, і сьогодні під стратегією розуміють і мету, і вміння досягати її на практиці.

Звернемося до сучасного визначення поняття “стратегія”, вживаного у більшості робіт, присвячених діяльності фірм. Е.Коротков у книзі “Концепція менеджмента” трактує її як сукупність орієнтирів та обмежень, котрі визначають напрям розвитку фірми згідно з поставленою метою [1, с. 115]. Не заперечуючи цієї дефініції, Т.Данько її дещо модифікує: “Стратегія — це вибір найзагальніших напрямів розвитку фірми, які для неї з урахуванням конкретних ціннісних орієнтирів є найкращими і які становлять найзагальніші контури дій для досягнення підсумкових прогнозованих результатів у майбутньому” [2, с. 79].

Стратегія стосовно банків — поняття багатогранне. З одного боку, воно полягає у визначенні загальних тенденцій розвитку комерційного банку, його поведінки на ринку. З огляду на це ми розглядаємо стратегію як вибір найзагальніших напрямів розвитку банку, які для нього з урахуванням конкретних ціннісних орієнтирів є оптимальними і становлять узагальнену модель дій з метою досягати підсумкових прогнозованих результатів у майбутньому. З іншого боку, стратегія спрямована на досягнення якісно нового рівня розвитку банку, тобто у загальному розумінні стратегія — це план управління банком, спрямований на зміцнення його позицій і задоволення потреб клієнтів у послугах, враховуючи водночас інтереси банківської установи. Поняття “стратегія управління комерційним банком” включає послідовний вибір і спостереження за загальними напрямками функціонування банку на ринку банківських послуг з урахуванням його конкретних ціннісних орієнтирів та оцінку впливу різних зовнішніх факторів розвитку — політичної, економічної ситуації, поведінки конкурентів тощо. Це дає змогу скоригувати стратегічні рішення, що сприятиме досягненню ефективних результатів у майбутньому.

Особливості банківської стратегії зумовлені специфікою банківського продукту: його абстрактністю, вартісною формою вираження, довірливим характером відносин із “покупцями”, а також головними цілями діяльності комерційного банку, такими як стабільна прибутковість, універсальність, міжнародне визнання, провідна роль в обслуговуванні національної економіки, висока якість банківських продуктів, повна довіра клієнтів, надійність.

Аналіз банківського ринку базується передусім на маркетингу продуктів. Причому маркетинг стає концептуальною лінією поведінки комерційного банку, накладає відбиток на всю сферу його діяльності та структуру управління. З розвитком маркетингу посилюється також вплив банку на споживачів банківських послуг. Тобто маркетинг стає інтегратором напрямів зовнішньої та внутрішньої діяльності банку. Концепція банківського маркетингу характеризує мету діяльності банку на банківському ринку.

Налічується кілька десятків визначень терміна “маркетинг”. Одні з них акцентують на його складових, інші є спробою дати комплексну характеристику.

Зокрема, у навчальному посібнику “Основи маркетинга” за редакцією О.Лебедева наведено такі визначення:

- вид діяльності, який перетворює потребу покупця на доходи фірми;
- вид діяльності, спрямований на задоволення потреб і потреб шляхом обміну;
- ринкова концепція управління виробничо-збутовою, науково-технічною діяльністю підприємств, спрямованою на вивчення ринку та економічної кон’юнктури, конкретних запитів споживачів і орієнтацію на них товарів та послуг, що виробляються;
- засіб зробити будь-яку потрібну та корисну працю продуктивною, запозичити найбільш передові форми господарювання та управління, звільнивши їх від бюрократичних пут і обмежень;
- процес планування й управління розробкою виробів та послуг, ціновою політикою, просуванням товарів до покупців і збутом, щоб досягнута таким чином різноманітність благ призвела до задоволення потреб як окремих осіб, так і організацій [3, с. 5].

У визначенні О.Лебедева і Т.Філіппової маркетинг охарактеризовано як систематизовану діяльність, пов’язану з розробкою, створенням та реалізацією продукції для задово-

лення приватних і суспільних потреб.

Проаналізувавши значну кількість трактувань, Є.Пешкова дійшла висновку, що сутність цього виду діяльності в сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки найточніше розкриває така дефініція: “Маркетинг — комплексна система організації виробництва та збуту на фірмовому рівні, орієнтована на найповніше задоволення попиту конкретних споживачів і отримання на цій основі прибутку” [4, с. 3].

На наш погляд, наймісткіше і водночас доступне для розуміння визначення дає німецький економіст Х.Швальбе: “Маркетинг — сума всіх дій у рамках політики товарообороту з метою створення, підтримки та розширення ринку” [5, с. 8].

Є.Голубков тлумачить маркетинг як концепцію управління (філософію бізнесу), господарювання в умовах ринку, яка проголошує орієнтацію виробництва на задоволення конкретних потреб конкретних споживачів. Маркетинг — це система управління виробничо-збутовою діяльністю організації, спрямована на отримання прийнятної величини прибутку шляхом урахування ринкових умов та активного впливу на них. Маркетинг — це система планування асортименту та обсягу продуктів, що випускаються, визначення цін, розподілу продуктів між вибраними ринками та стимулювання їх збуту з метою задоволення певних потреб [6, с. 7].

Вдалим з точки зору системності є визначення маркетингу членом Американської асоціації маркетингу А.Гамільтоном як “...економічно доцільної діяльності, пов’язаної з організацією процесу товароруку — від виробника до кінцевого споживача — в умовах добре вивченого та насиченого ринку”.

З огляду на особливу роль ціноутворення у системі маркетингу, слушну думку висловив американський експерт із торгівлі продовольчими товарами Дж.Бак: “Маркетинг — це планування та здійснення всебічної діяльності, пов’язаної з продукцією, з метою оптимального впливу на споживача для забезпечення максимального споживання за оптимальною ціною та отримання внаслідок цього максимального довгострокового прибутку” [8].

Як бачимо, визначення маркетингу так чи інакше залежать від підходу до нього як до способу мислення, концепції або комплексу видів діяльності.

Загалом суть маркетингу полягає ось у чому: банки, які мають достатній

капітал, пильно стежать за потребами ринку та прагнуть оперативної і якомога повніше задовольнити їх, що врешті-решт відповідає інтересам як держави, так і окремого клієнта.

Маркетинг як систематичний робочий підхід до діяльності банку застосовується, щоб встановити реальні цілі, співвідношення з фактичними потребами ринку і досягти їх, використовуючи всі можливості, які є в розпорядженні установи.

З урахуванням різного рівня узагальнення та деталізації більшість визначень в цілому узгоджуються одне з одним. Таким чином, на наш погляд, найповнішим є визначення банківського маркетингу як системи управління, організації діяльності банку, його ідеології, стратегії, тактики й політики, відповідно до якої вся його діяльність орієнтується на ринок.

Таке трактування поняття найточніше відповідає етимології терміна “marketing” — буквально — “активне ринковедення” (англ.).

До середини 60-х років ХХ століття комерційні банки економічно розвинутих країн не надавали великого значення питанням маркетингу послуг, які пропонувалися ринку. Наприкінці 60-х у ряді країн були організовані широкомасштабні кампанії, метою яких було привернення уваги клієнтів не до якогось одного або кількох банків, а взагалі до банківського бізнесу та банківських послуг у цілому. В 70-х почали проводити рекламні кампанії щодо презентації окремих банків. Саме в цей час вони стали всерйоз займатися маркетинговим аналізом своїх взаємовідносин з уже залученими та майбутніми клієнтами. У 80-х роках із посиленням конкуренції між комерційними банками та іншими кредитно-фінансовими інститутами маркетингу приділялося все більше уваги.

Нині у поняття “маркетинг у банківській сфері” входить виявлення діючих та потенційних ринків для просування послуг; вибір сфер найвигіднішої пропозиції банківських продуктів та з’ясування потреб клієнтів у цих сферах; встановлення коротко- і довгострокових цілей щодо розвитку вже створених і впровадження нових видів послуг, така пропозиція цих послуг, яка спонукала б клієнтів їх придбати; постійний контроль з боку банку за якісним виконанням послуг та їх прибутковістю.

Кожний комерційний банк стикається з необхідністю розробки та проведення власної стратегії, одним із першочергових завдань якої є створення свого, неповторного іміджу. Ключові напрями в цій справі — модернізація техніки, обладнання, приміщень банку, постійна робота з персоналом на всіх рівнях. Важливим фактором є постійні контакти працівників банку з клієнтами. Розробляючи стратегію, банк зазвичай враховує сильні та слабкі сторони конкурентів — як банків, так і інших кредитно-фінансових установ, а також власний потенціал порівняно з можливостями його конкурентів.

Банківський маркетинг передбачає використання певного інструментарію з метою задоволення потреб клієнтів у банківських послугах, враховуючи інтереси самого банку. Так, Г.Панова, розглядаючи маркетинг як “скупність певного типу мислення і техніки обслуговування”, вважає, що остання — тобто прийоми, методи тощо — не буде “спрацьовувати”, якщо бракує особливого мислення, яке налічує такі складові:

- принцип терпимості (толерантності);
- вміння слухати;
- прагматизм і простота спілкування;
- творчий підхід;
- розробка спеціальної методології для вивчення певного ринку [7, с. 71].

Принцип толерантності — один з основних елементів маркетингового підходу, оскільки у кожного клієнта банку своя реакція на банкіра, його манеру розмовляти, вести переговори, на послуги, які ним пропонуються. Банкір повинен бути терплячим, щоб залучити клієнта. Банківському працівникові треба “вміти слухати”, тобто аналізувати потреби клієнтів і реагувати на кон’юнктуру ринку. Здатність не ускладнювати ситуацію, творчий підхід — необхідні умови успішної роботи банку в умовах конкуренції.

Специфіка роботи банку на ринку, особливості стратегічної програми, середовища, в якому він діє, розробка і впровадження концепції банківського маркетингу визначають його організаційну структуру, яка має максимально відповідати ситуації на ринку.

Важливо, щоб концепція банківського маркетингу була інтегрована на всіх рівнях організаційної структури банку. Інтегрований маркетинг містить як маркетинг, зорієнтований на клієнта, так і маркетинг, зорієнтований на вдосконалення роботи служб

і підрозділів банку, включаючи голову правління банку.

Мета банківського маркетингу:

- задоволення потреб клієнтури;
- задоволення потреб банку як організації;
- задоволення (мотивація) персоналу;
- постійний пошук порівняльних переваг.

Орієнтація на ці чотири завдання є основним мотивом маркетингу. Маркетинговий підхід у стратегії управління банком передбачає, що в процесі роботи перед банком ставиться завдання задовольнити клієнта шляхом диференціації послуг при зацікавленості працівників у результатах своєї роботи, спрямованої на досягнення рентабельності банку.

Виходячи з поданого вище визначення банківського маркетингу та етимології терміна “маркетинг”, застосування маркетингової концепції управління банком можливе лише в умовах ринкової економіки.

У сучасному світовому господарстві банківські ринки відрізняються від інших ринків підвищеними вимогами до їх учасників та серйозними бар’єрами, які доводиться переборювати кредитним організаціям, аби вийти на ці ринки та утриматися на них.

Для банківських ринків характерні висока дохідність і привабливість, сильна конкуренція, використання складних фінансових схем та операцій, які потребують глобальної партнерської взаємодії учасників ринку та застосування найсучасніших операційних технологій. Останніми роками ці ринки вирізняються надзвичайним динамізмом. На динамічних, з високою конкуренцією вітчизняних ринках банківських послуг для успішної діяльності необхідно застосовувати новітні принципи управління та ефективні підходи до вирішення стратегічних і оперативних завдань. Такі принципи характерні для маркетингової концепції господарювання, або, як її називають, маркетингового підходу до банківської справи.

Маркетинговий підхід до банківської справи полягає в такому плануванні та здійсненні заходів щодо створення, поширення і просування до споживачів банківських послуг та продуктів, коли при взаємовигідному отриманні інтересів споживачів і банку останній успішно досягає поставлених цілей. Цей підхід передбачає орієнтацію на споживача та професійну гнучкість у реагуванні на потреби в банківських послугах. Маркетин-

говий підхід більше сприяє успішній діяльності на ринку, ніж інші, менш гнучкі й, відповідно, більш уразливі підходи, орієнтовані не на потреби наявних та потенційних клієнтів банку, а на вирішення вузьких внутрішньобанківських завдань. Прикладом може слугувати концентрація зусиль лише на вдосконаленні техніки банківських послуг або лише на стимулюванні збуту засобами реклами.

Для реалізації маркетингового підходу в діяльності банку необхідно постійно виконувати ряд властивих йому функцій. Серед них — розробка й реалізація маркетингової стратегії, збір та обробка зовнішньої і внутрішньої інформації, створення нових банківських продуктів, просування їх до споживачів, а також управління всім комплексом маркетингових заходів у банку.

Маркетингова стратегія є найважливішою умовою планування всіх без винятку дій банку на ринку та здійснення заходів щодо управління всією маркетинговою діяльністю. Інакше кажучи, маркетингова стратегія — це шлях між банком і ринком. Від того, наскільки прямим та широким виявиться цей шлях, залежить, наскільки інтенсивним буде зростання доходів, які отримає банк на ринку. Конкретніше маркетингову стратегію окреслюють сформульовані та схвалені банком способи досягнення визначених цілей на цільових ринках. Вони ґрунтуються на використанні певного набору банківських продуктів та послуг з урахуванням різної дохідності останніх, системи їх поширення, а також прийомів просування до споживачів.

Оскільки отримання доходів на ринку банківських послуг є головною метою діяльності будь-якого банку, маркетингова стратегія, природно, є основою всього стратегічного планування.

Специфіка банківського маркетингу зумовлює характер маркетингової роботи у комерційному банку. Високий рівень автоматизації банківської діяльності на сучасному етапі є головною передумовою запровадження прийомів та методів маркетингу. Слід зазначити, що комерційні банки діють лише на фінансових ринках, а така діяльність в Україні жорстко регулюється НБУ, тому загроза банкрутства є відносно незначною, і керівництво комерційних банків часто не вважає доцільними маркетингові зусилля. Саме цим можна пояснити

запізнілий прихід маркетингу у банківську сферу. Загострення конкуренції між банками стимулювало розвиток теорії та практики маркетингового управління.

Отже, нині спостерігається стійке зростання інтересу вітчизняних фінансистів до розробок у галузі банківського маркетингу. Застосування принципів маркетингу в українській банківській практиці є цілком обґрунтованим: є всі необхідні передумови для формування ринку покупця. Створено велику кількість комерційних банків. Перелік послуг, які вони пропонують, дедалі ширший. Проте вітчизняні банкіри ще не навчилися оцінювати розміри втрачених можливостей. Адже відсутність марке-

тингового підходу в їх діяльності призводить до недоотримання прибутку, наслідками чого може бути втрата стійкості та платоспроможності. Тож для виживання на внутрішньому ринку та виходу на зарубіжні ринки капіталів банкіри повинні змінити свою пасивність на активне цілеспрямоване опанування маркетинговими методами банківської діяльності.

Література

1. Коротков Э.М. Концепция менеджмента. — М.: Дека, 1996. — 155 с.
2. Данько Т.П. Управление маркетингом: Учебное пособие. — М.: Инфра, 1997. — 280 с.
3. Лебедев О.Т., Филиппова Т.Ю. Основы маркетинга: Учебное пособие / Под

редакцией д. э. н. профессора О.Т. Лебедева. — Санкт-Петербург: Издательство Дом. “М и М”, 1997. — 224 с.

4. Пешкова Е.П. Маркетинговый анализ в деятельности фирмы. — М.: Ось — 89, 1996. — 80 с.

5. Швальбе Х. Практика маркетинга для малых и средних предприятий / Пер. с нем. — Республика, 1995. — 317 с.

6. Голубков Е.П. Маркетинг: стратегии, планы, структуры. — М.: Изд-во “Дело”, 1995. — 192 с.

7. Панова Г.С. Концепция банковского маркетинга // Банковский маркетинг. — 1997. — № 3. — С. 68—71.

8. Institute of Marketing and sales management // Published Paper № 128. — April 1962.

Корпоративне управління/

Новий проект гіє

Міжнародна фінансова корпорація (IFC) та Університет банківської справи НБУ підбили підсумки роботи над спільним проектом “Корпоративне управління у банківському секторі”. 18 жовтня на зустрічі з науковцями університету представники корпорації передали для підписання однойменної магістерської програми напрацьовані матеріали. Серед них — і переклади з іноземної літератури, і практичний досвід банкірів, отриманий на тренінгах, і контакти з іноземними фахівцями, і рольові ігри, бізнес-кейси тощо. Крім того, Міжнародна фінансова корпорація передала ексклюзивні права на друк 10 тисяч примірників оксфордського підручника Крістін О. Молін “Корпоративне управління”.

Заслуговує на особливу увагу те, що магістерську програму з корпоративного управління в банках розроблено в Україні вперше. Вона є результатом співпраці Університету банківської справи НБУ з Міжнародною фінансовою корпорацією у рамках проекту “Корпоративне управління в банківському секторі”. Автори магістерської програми — науковці університету. До викладання курсу залучено фахівців із великим практичним досвідом, зокрема фінансового директора одного з найбільших банків Європи Демон О’Мейнік та виконавчого директора Фонду гарантування вкладів фізичних осіб Валерія Огієнка. Значний внесок у розвиток цієї науки зроблено університетом. Зокрема, кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи Львівського інституту банківської

справи університету Оксана Денис підготувала навчальний посібник “Корпоративне управління в банках”, який невдовзі буде надрукований під грифом Міністерства освіти та науки і стане базовим для вищих навчальних закладів. Видання профінансує IFC. Під час зустрічі, присвяченої підбиттю підсумків спільного проекту, О.Денис повідомила, що нині готується друга частина підручника — “Підготовка фахівців із корпоративного управління в банківському секторі України”.

У найближчі п’ять років Україну очікує масове впровадження корпоративного управління у банках, вважає один з керівників проекту IFC Сергій Трипутень. Каталізатором цього процесу є боротьба за довіру вкладників до фінансової установи, адже корпоративне управління передбачає прозору політику для акціонерів та ринків, створення системи стримувань і противаг між різними корпоративними органами, а також має на меті стратегічне управління компанією та

вміння передбачати ризики. За словами Сергія Трипутня, завдяки магістерській програмі університету “Корпоративне управління у банківському секторі” через 3—5 років у банки прийдуть члени спостережних рад і корпоративні секретарі, підготовлені на рівні міжнародних вимог, зі знанням світового досвіду і вмінням аналізувати недоліки та помилки у корпоративному управлінні в українських банках. Цей навчальний курс дасть змогу вирішити також проблему нестачі банківських фахівців із ризикології.

Валерій Огієнко повідомив, що планує узагальнити матеріал про відомі світові скандали, пов’язані з банкрутством банків та зробити висновки щодо причин, які призвели до цього. Такі висновки теж стануть складовою навчального курсу з корпоративного управління.

Ректор університету Тамара Смовженко запросила керівників IFC стати членами державної екзаменаційної комісії, яка прийматиме іспити у випускників зазначеного курсу.

Магістерські програми з корпоративного управління вже працюють у Харківському та Львівському інститутах УБС НБУ, а з 2008 року розпочнеться набір на цей курс і в Черкаському інституті банківської справи.

Тема наступного спільного проекту, над яким працюють IFC та УБС НБУ, — “Внутрішній контроль та внутрішній аудит”.

Наталія Кузьма,

керівник прес-служби Університету банківської справи НБУ.

Mogeli/

Марія Білань

Асистентка та аспірантка кафедри економіко-математичних методів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Податкова політика держави та механізми її впливу на основні економічні показники є доволі складною системою, на функціонування якої суттєво впливають випадкові фактори. Це зумовлює необхідність створення інструментарію, який давав би змогу з достатньою достовірністю оцінювати ефективність податкової політики держави з погляду її впливу на рівень ділової активності суб'єктів господарювання. У статті запропоновано імітаційну модель оцінки впливу зниження рівня податкових ставок на податкові надходження до бюджету.

Дослідження впливу зниження податкових ставок на бюджетні надходження за допомогою імітаційного моделювання

Згідно з основними положеннями економічної теорії зниження податкового тиску має сприяти економічному зростанню в країні [1, 2]. Якщо податки зменшуються, у розпорядженні громадян та суб'єктів господарювання залишається більше вільних коштів, які спрямовуються на заощадження та розвиток виробництва. При цьому важливо не допустити зменшення доходів бюджету, оскільки в такому разі доведеться скорочувати державні витрати (що не завжди можливо), або нарадитися на загрозу інфляції, яка знецінює обігові кошти підприємств та грошові доходи населення.

Прихильники теорії пропозиції вважають, що така подвійна мета — зниження податків за збереження (чи навіть за зростання) доходів бюджету, — є досяжною в результаті збільшення кінцевого виробництва продукції та послуг, обумовленого послабленням податкового тягаря. Таким чином, втрати держави від зниження ставок податків компенсуються за рахунок зростання бази оподаткування. Результати реалізації імітаційної моделі дають змогу отримати відповіді на запитання: який обсяг податкових надходжень втрачає держава; як змінюється база оподаткування в результаті послаблення податкового тиску; чи насправді державний бюджет зазнає втрат, якщо паралельно зі зниженням податкових ставок розширюється база оподаткування?

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

Побудована нами імітаційна модель оцінки впливу зниження рівня податкових ставок на податкові надходження є розгорнутим математичним описом процесу формування податкових платежів групи підприємств до державного бюджету і дає змогу пов'язати його поточний стан та фінансові рішення, що реалізуються державою, з майбутнім станом бюджетних надходжень.

Пропонована імітаційна модель податкової системи України призначена для виконання таких завдань:

- ♦ моделювання різних сценаріїв змін у податковій політиці;
- ♦ оцінювання впливу зниження рівня податкових ставок на основні показники діяльності підприємств;
- ♦ оцінювання впливу зниження рівня податкових ставок на податкові надходження до державного бюджету;
- ♦ прогноз надходжень за окремими видами податків — ПДВ, податку на прибуток підприємств, нарахувань на фонд заробітної плати;
- ♦ аналітичне представлення отриманої фінансово-економічної інформації у табличній та графічній формах.

Механізмом реалізації зазначених завдань є інструментарій імітаційного моделювання, а також апарат прикладного статистичного аналізу тимчасових рядів. Вибір імітаційного моделювання як методу досліджень податкових процесів обумовлений низкою притаманних йому переваг.

Імітація — це комп'ютерний експеримент із математичними моделями, які описують поведінку складних систем протягом тривалих періодів часу. Як правило, імітаційне моделювання застосовується тоді, коли причинно-наслідкові зв'язки не можуть бути представлені у формі аналітичної залежності або коли рівень складності побудованих рівнянь робить їх практично нерозв'язними. Більшість імітаційних моделей містять випадкові величини, управління якими обмежене або взагалі неможливе [3, 4].

ІМІТАЦІЙНА МОДЕЛЬ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ПОДАТКОВИХ СТАВОК НА ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ

Розроблена нами економіко-математична модель дає змогу оцінювати (у так званому першому наближенні) втрати і компенсаційні ви-

плати держави внаслідок проведення податкових реформ, з'ясовувати деякі супутні ефекти. Зокрема визначати, як зниження податкових ставок за інших однакових умов може вплинути на зростання обсягів валового випуску продукції та на основні показники господарської діяльності підприємств, а також на величину надходжень у державний бюджет.

Основними складовими прибуткової частини бюджету $D(t)$ є податкові надходження, зокрема податок на прибуток підприємств $PR(t)$, податок на додану вартість $VAT(t)$ і податок на доходи фізичних осіб $Pro(t)$.

У свою чергу, податок на прибуток підприємств $PR(t)$ залежить від величини отриманого прибутку $P(t)$ і рівня процентної ставки n_{PR} ; податок на додану вартість $VAT(t)$ — від створеної додаткової вартості та рівня процентної ставки n_{VAT} ; прибутковий податок $Pro(t)$ — від фонду оплати праці $F(t)$ і середньої процентної ставки n_{Pro} . Фонд оплати праці $F(t)$ розраховується як добуток чисельності працюючого населення $L(t)$ і середньої заробітної плати $z(t)$.

Із загальних концептуальних закономірностей функціонування економіки випливають співвідношення:

$$F(t) = L(t) \times z(t),$$

де $F(t)$ — фонд оплати праці, $L(t)$ — кількість працюючих, $z(t)$ — середня зарплата;

$$PR(t) = P(t) \times n_{PR},$$

де $PR(t)$ — податок на прибуток підприємств, $P(t)$ — фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, n_{PR} — ставка податку на прибуток підприємств;

$$Pro(t) = F(t) \times n_{Pro},$$

де $Pro(t)$ — податок із доходів фізичних осіб; $F(t)$ — фонд оплати праці; n_{Pro} — середньозважена ставка прибуткового податку;

$$VAT(t) = \frac{(Y(t) - TC(t)) \times n_{VAT}}{(1 + n_{VAT})},$$

де $VAT(t)$ — податок на додану вартість; $Y(t)$ — обсяг реалізованої продукції; $TC(t)$ — повні витрати в собівартості реалізованої продукції; n_{VAT} — ставка ПДВ;

$$NF(t) = F(t) \times n_{NF},$$

де $NF(t)$ — відрахування до позабюджетних фондів; $F(t)$ — фонд оплати праці;

$$R(t) = \frac{P(t)}{TC(t)},$$

де $R(t)$ — рівень рентабельності операційної діяльності підприємства; $P(t)$ — фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування; $TC(t)$ — загальні витрати в собівартості реалізованої продукції.

У моделі застосовується спрощена система оподаткування, а саме: підприємства сплачують три податки (податок на прибуток, ПДВ та нарахування на ФЗП), фізичні особи сплачують прибутковий податок. У процесі побудови моделі розглянуто також сценарій зміни ставки податку на прибуток підприємств. Причина таких спрощень полягає в тому, що зазначені податки становлять найбільшу частку в доходах державного бюджету (до 80%), а для податку на прибуток підприємств характерна чітко виражена регулююча функція.

Опишемо модель податкової поведінки підприємства. Через $PR(0)$ позначимо суму виплат податку на прибуток, які підприємство має здійснити за ставкою n_{PR} .

Після зниження ставки на Δn_{PR} величина виплат за інших однакових умов зменшується у $\frac{n_{PR} - \Delta n_{PR}}{n_{PR}}$ разів.

Величина прямих фіскальних втрат держави за таких умов становитиме:

$$A = PR(0) - \frac{PR(0) \times (n_{PR} - \Delta n_{PR})}{n_{PR}} = \frac{\Delta n_{PR} \times PR(0)}{n_{PR}}. \quad (1)$$

Припустимо, що в результаті послаблення податкового тиску підприємство збільшує валовий випуск продукції в $(1+q)$ разів. Тоді втрати бюджету від зниження податкових ставок можуть бути компенсовані за рахунок розширення бази оподаткування. Вважатимемо, що база оподаткування зростає пропорційно обсягам випуску. В такому разі величина компенсації прямих фіскальних втрат держави B дорівнюватиме:

$$B = q \times \frac{PR(0) \times (n_{PR} - \Delta n_{PR})}{n_{PR}}, \quad (2)$$

де $\frac{PR(0) \times (n_{PR} - \Delta n_{PR})}{n_{PR}}$ — обсяг платежів, які здійснило б підприємство за зниженою податковою ставкою за незмінного обсягу випуску.

Формули (1) та (2) справедливі для кожного окремо взятого виду податкових платежів. При цьому співвідношення (2) визначає не всю величину державних компенсацій за втратами, а лише їх частину. Насправді ж завдяки зниженню якоїсь однієї зі ставок та приросту виробництва база оподаткування розширюється й для інших видів платежів (як податкових, так і неподаткових).

Нехай це розширення відбувається прямо пропорційно обсягу випуску. Тоді загальна величина компенсації C визначатиметься залежністю:

$$C = q \times \frac{PR(0) \times (n_{PR} - \Delta n_{PR})}{n_{PR}} + q \times VAT(0) + q \times NF(0). \quad (3)$$

Звичайно, слід визнати, що припущення про прямий пропорційний зв'язок податкових платежів та обсягів випуску продукції є певним спрощенням, адже кожен податок розраховується на основі своєї власної бази — прибутку, доданої вартості, фонду заробітної плати тощо. Тому на загал їх величини пов'язані з обсягом виробництва нелінійно. Однак ми при побудові моделі виходимо з того, що пропорції між досліджуваними показниками (частками прибутку, доданої вартості, фонду заробітної плати в загальному обсязі випуску) постійні і залишаються майже такими ж, як і раніше у разі зміни ставок оподаткування та обсягу виробництва, оскільки ця зміна, як правило, незначна (5–10%). У подібних випадках можна застосувати лінійну апроксимацію.

У процесі реалізації розробленої моделі виникає питання вибору методу вимірювання чи оцінки приросту обсягів випуску підприємства. У випадках, коли немає наперед визначених формалізованих механізмів реакції системи на зміну вхідного параметра, або коли не сформовано достатньої бази даних для виявлення такого механізму статистичними методами, виправданим є застосування методу експертних оцінок. У даному разі метод експертних оцінок використано для передбачення наслідків прийняття рішень стосовно зміни податкових ставок.

Справді, здійснюючи економічний експеримент щодо зміни податкових ставок для групи підприємств певної галузі, не можна точно передбачити, як поведе себе конкретне підприємство і відповідно вся група в цілому. Отож, саме тут доцільно використати знання і досвід експертів, які можуть оцінити можливі реакції економічних суб'єктів. Досвід та методику проведення такого дослідження за методом експертних оцінок опубліковано в [5].

У даному разі опитування експертів стосується зміни рівня випуску продукції залежно від величини зміни податкової ставки. З огляду на вид поведінки економічні суб'єкти розподілено на три групи: активні, обережні та інертні. До групи активних віднесено ті підприємства, які збільшують обсяг виробництва більш як на 1% при зменшенні податкової ставки на 1%. Обережні — це ті, чиє зростання обсягів виробництва не перевищує 1% при зменшенні податкової ставки на 1%. Нарешті, інертні — це підприємства, які практично не змінюють обсяг виробництва в межах заданої зміни податкової ставки.

Оцінки експертів, використані при

Експертна оцінка поведінки економічних суб'єктів господарювання

Зменшення податкової ставки на (%):	Оптимістична оцінка (%)			Компромісна оцінка (%)			Песимістична оцінка (%)		
	активні	обережні	інертні	активні	обережні	інертні	активні	обережні	інертні
5	7	3	0	5	1	0	1	0	0
10	50	45	16	40	38	10	30	0	0

побудові імітаційної моделі, згруповані за трьома категоріями: оптимістична, компромісна та песимістична, і відрізняються лише за розподілом вагових коефіцієнтів для активних, обережних та інертних економічних суб'єктів (див. таблицю).

Яку поведінку — активну, обережну чи інертну — обере кожне з підприємств, точно не відомо, тому вважатимемо, що цей вибір є випадковою подією.

Імовірність вибору підприємством тієї чи іншої поведінки залежить від становища підприємства та галузі в цілому, його стратегії й тактики. В цій моделі такі ймовірності вводяться як керуючі величини і задаються у вигляді частки активних, обережних та інертних підприємств. Базуючись на цих оцінках, за певних припущень проводять варіантні розрахунки результатів економічної діяльності підприємств. Щодо припущень, то в принципі їх може бути доволі багато. Це, наприклад, припущення, які стосуються зменшення витрат на виробництво, залучення інвестицій, запровадження нових технологій тощо.

Отже, сформована імітаційна модель дає змогу вивчати економічну поведінку підприємств залежно від зміни податкових ставок. Стратегія такого вивчення полягає в комп'ютерній імітації (розігруванні) різних сценаріїв поведінки підприємств за умови зниження податкових ставок, реакції на зниження податкової ставки та варіанта розподілу звільнених коштів за зазначеними статтями витрат. Таким чином можна імітувати різні варіанти економічної поведінки, що дає змогу прогнозувати наслідки прийняття рішень у разі зниження ставок податку.

РЕЗУЛЬТАТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІМІТАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ

Для програмної реалізації розробленої моделі було обрано систему програмування Delphi 6, в середовищі якої і розроблено спеціальну комп'ютерну програму. За імітаційною моделлю проведено оцінку втрат та компенсацій держави в результаті зниження ставки податку на прибуток.

Оцінка придатності імітаційної моделі базується на зіставленні очікуваних та розрахованих за допомогою імітаційної моделі результатів. Обчислення за побудованою моделлю проводилися на основі даних за основними показниками господарської діяльності групи підприємств на момент перед зміною податкової ставки.

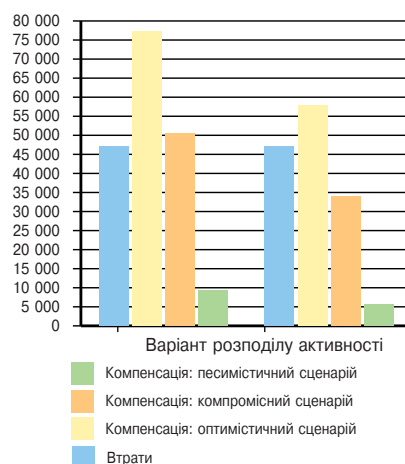
Сподівання на зростання надходжень до бюджету можуть бути пов'язані виключно з позитивною реакцією економічних суб'єктів на зниження рівня податкового тягаря, результатом чого має стати виведення капіталів із тіні та зростання обсягів виробництва. З огляду на це результати роботи імітаційної моделі багато в чому залежать від вибору підприємством виду поведінки (активної, обережної чи інертної).

Нами було проведено експерименти щодо зниження ставки податку на прибуток на 5% і 10% за кожним із трьох сценаріїв: оптимістичним, компромісним та песимістичним. Нагадаємо, що сценарії відрізняються один від одного експертними оцінками зростання обсягу випуску (див. таблицю 1).

При зниженні ставки на 5% розглянуто такі варіанти імітації:

1. Частка активних підприємств — 0.15, обережних — 0.35, інертних — 0.5;
2. Усі підприємства обирають активну поведінку.

Графік 1. Втрати і компенсації державного бюджету для різних варіантів розподілу активності підприємств (зниження ставки на 5%)

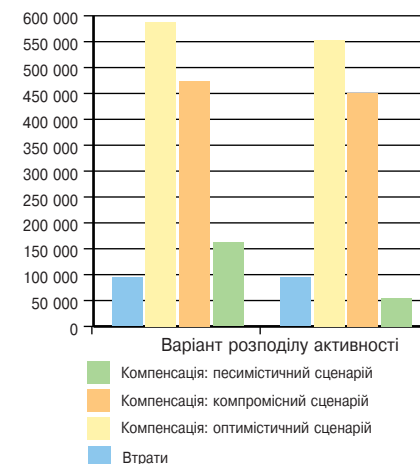

Нагадаємо також, що в запропонованій імітаційній моделі поведінка, яку обере підприємство, визначається випадковими величинами, тому вважаємо доцільним навести результати імітації за тих же умов (та ж група підприємств, частка активних, обережних та інертних підприємств, експертні оцінки щодо приросту випуску тощо), окрім порядкового номера експерименту, який визначає розподіл підприємств за трьома групами активності. Тобто експерименти відрізняються розподілом випадкової величини, якою є активність того чи іншого підприємства. Результати двох експериментів за варіантом I відображено на графіку 1.

Результати комп'ютерної імітації засвідчили, що надходження до державного бюджету від групи підприємств за умови зниження ставки податку на прибуток зростають за оптимістичного сценарію розвитку підприємств та іноді за компромісного, але в разі песимістичного сценарію державний бюджет завжди зазнає втрат.

Вважатимемо, що за варіанта II при зниженні ставки на 5% усі підприємства обирають активну поведінку, тобто частка активних підприємств становить 1, обережних — 0, інертних — 0 (зауважимо, що така ситуація малоімовірна, але, як приклад, вона дає змогу оцінити найкращий результат). У цьому випадку результати засвідчують, що компенсації, отримані державою від розширення бази оподаткування, в разі розвитку подій за оптимістичним сценарієм перевищують початкові втрати у 2.2 раза; за компромісного сценарію — у 1.6 раза; а за песимістичного навпаки — втрати перевищують компенсації у 3.2 раза. Тобто при песимістичному сценарії розвитку підприємств за да-

Графік 2. Втрати та компенсації державного бюджету для різних варіантів розподілу активності підприємств (зниження ставки на 10%)

ними експертними оцінками база оподаткування не розширюється настільки, щоб можна було компенсувати втрати від зниження ставки податку на прибуток підприємств.

Розглянемо та проаналізуємо ситуацію зниження ставки податку на прибуток підприємств на 10%.

Аналогічно попередній аналітичній процедурі нами було проведено імітацію та аналіз отриманих результатів за умови зниження ставки податку на прибуток підприємств на 10% за двома варіантами. Експертні оцінки зростання обсягу виробництва наведено в таблиці. За умови зниження ставки оподаткування на 10% експерти прогнозують набагато більше зростання виробництва, ніж за умови зниження ставки на 5%, тому результати мають бути кращими.

Одержані результати показали, що в більшості випадків за будь-якого сценарію розвитку подій компенсації, які отримує держава завдяки розширенню бази оподаткування, перевищують втрати від зниження ставки. Проте в деяких випадках (за песимістичного сценарію) витрати все ж перевищують компенсації від розширення зазначеної бази (див. графік 2).

У другому варіанті розподілу державний бюджет у результаті реформи зазнає втрат за песимістичного сценарію розвитку підприємств, а за компромісного та оптимістичного знову ж таки компенсації значно перевищують початкові витрати.

Слід також зазначити, що за експертними оцінками при зниженні ставки на 10% значно зростає обсяг виробленої продукції (див. таблицю 1). Якщо при зниженні ставки податку на 5% інертні підприємства не збільшували обсягів виробництва за кожним зі сценаріїв, то на зниження ставки податку на 10% вони реагують інакше — обсяг виробленої продукції не змінюється лише за песимістичного сценарію. Завдяки цьому суттєво розширюється база оподаткування, і тому компенсації держави перевищують початкові втрати.

Максимально можливу компенсацію за рахунок розширення бази оподаткування держава отримує за умови, що всі підприємства максимально збільшують обсяги випуску продукції.

Якість незалежних прогнозів надходжень легко оцінити ретроспективно, коли відомі розбіжності між прогнозом та фактичним результатом. Однак для умовних прогнозів надходжень, побудованих на конкретних макроекономічних припущеннях, це зробити складніше, оскільки причиною помил-

ки прогнозування можуть бути як хибні припущення, так і помилки в прогнозуванні базових параметрів. Ще важче за допомогою ретроспективного підходу визначити якість оцінок надходжень до бюджету за умови зміни податків, оскільки для цього зазвичай необхідно проводити гіпотетичне порівняння фактичних надходжень з уявними — тобто тими, які могли б бути, якби досліджувана зміна не настала.

ВИСНОВКИ

Аналіз отриманих у результаті імітації даних доводить, що імітаційна модель адекватно відображає поведінку податкової системи. При зниженні ставки податку на прибуток підприємств на 5% база оподаткування досліджуваних об'єктів не завжди розширюється настільки, щоб компенсувати початкові втрати держави. Це можливо лише за умови вибору значною частиною підприємств активної стратегії. При зниженні ставки на 10% державний бюджет напевне отримує додаткові надходження.

Імітаційна модель дає змогу також оцінити вплив зміни податкових ставок на основні фінансово-економічні показники діяльності підприємств, а саме на фінансовий результат від операційної діяльності та на рентабельність.

Варто наголосити й на тому, що, окрім приросту виробництва, стабілізації фінансового становища підприємств, зниження податкового тиску за інших однакових умов сприятиме

виведенню з тіні певної частини економічної активності та позитивно вплине на податкову дисципліну підприємств. Адже чим більші платежі, тим частіше вони виплачуються не повністю або не виплачуються взагалі.

Результати реалізації розробленої імітаційної моделі ще раз довели, що суттєве зменшення податкового тиску позитивно впливає на економічну активність підприємств та дає змогу отримувати додаткові надходження до бюджету. Отже, політика, спрямована на зниження податків та приведення у відповідність податкового навантаження з податковим потенціалом суб'єктів господарювання відповідає як інтересам держави в цілому, так й інтересам усіх її громадян.

Література

1. Стігліц Джозеф Е. Економіка державного сектору / Пер. з англ. — К.: Основи, 1998. — 854 с.
2. Василюк О.Д. Податкова система України: Навч. посібник / Українська держ. фінансова академія. — К.: ВАТ "Поліграфкнига", 2004. — 447 с.
3. Ситник В.Ф., Орленко Н.С. Імітаційне моделювання: Навч. посібник / Київський національний економічний ун-т. — К., 1998. — 232 с.
4. Гультьєв А. Имитационное моделирование в среде Windows. — С.-П.: Корона принт, 1999.
5. Акуцкионек С., Батяева А. Какие налоговые реформы выгодны государству? // Вопросы экономики. — 2006. — № 9. — С. 59—172.

*Ячать хлипкі хрипкі скрипки
Листопада.
Їх тужний хлип у серця глиб
Просто пада.*

*Поль Верлен.
"Осіньна пісня".*

Фото **Леоніда Мілевського.**

Нотатки з конференції/

Економічна наука: слово — молоді

У золоті дні бабиного літа 10–13 жовтня у Севастопольському національному технічному університеті відбулася Х Всеукраїнська науково-практична конференція, яка вже стала традиційною. Із 36 вузів 15 міст України сюди з'їхалася молодіжна економічна еліта. Понад 150 студентів, аспірантів та молодих учених присвятили свої дослідження темі “Проблеми і перспективи становлення фінансової системи України”.

Особлива прикмета цієї конференції — піднесений настрій, дух студентського молодечого завзяття, почуття змагання, прагнення неодмінно взяти слово, щоб поділитися своїми творчими досягненнями. У поєднанні із завітчаними осінніми барвами золотими севастопольськими деньками це створювало відчуття свята. Свята науки, слово в якій сміливо і впевнено сьогодні бере наша талановита молодь.

У Севастопольському національному технічному університеті до неї ставляться з повагою — як до колег і гідних опонентів у науці. Завідувач кафедри “Фінанси і кредит” **Анатолій Вожжов**, людина захоплена і творча, вміє в кожному студентові розгледіти особистість і запалити іскру прагнення до знань і наукового пошуку. Багатьом із них він подарував крила дослідницької снаги, об'єднавши навколо наукового економічного центру в Криму таку небайдужу, цікаву і перспективну молодь з усієї України.

Цього разу на конференції в ході пленарного засідання та роботи секцій було заслухано 58 доповідей і повідомлень, присвячених актуальним мікро- і макроекономічним проблемам, зокрема — питанням підвищення ефективності діяльності установ банківської системи; розвитку банківських операцій і фінансових послуг; активізації вітчизняного фінансового ринку та його суб'єктів; теоретико-методологічним проблемам функціонування організацій нефінансового сектору економіки; розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності суб'єктів господарювання; удосконалення грошово-кредитної і податкової політики держави; нормативно-правового регулювання фінансових відносин в Україні; діяльності організацій бюджетної сфери.

Із теплими словами привітання до присутніх звернулися професор, кандидат економічних наук **Анатолій Вожжов**, доцент кафедри, заступник

декана факультету економіки і менеджменту **Тетяна Одинцова**, директор компанії з управління активами “Парангон” **Андрій Колот**. Усі вони були однастайні: рік у рік розширюється географія представників вузів, підвищується науковий рівень доповідей, пошукачі виявляють самостійність суджень і висновків із різноманітних проблем становлення фінансової системи України.

Це відразу ж підтвердили перші виступаючі на пленарному засіданні — старший викладач Севастопольського національного технічного університету **Юлія Жежель**, котра досліджувала фактори формування грошових потоків підприємства, та аспірант Київського національного торговельно-економічного університету **Ірина Потеряйло**, доповідь якої — “Проблеми застосування програмно-цільового методу бюджетування на місцевому рівні” — організаційний комітет конференції визнав однією з найактуальніших.

Серед відзначених робіт — також дослідження магістранта Севастопольського національного технічного університету **Катерини Бондарюк** щодо аналізу існуючих методів коригування рейтингової методики оцінки надійності банку, за яке вона здобула перше місце і отримала цінний приз. Першість з нею розділили студентка

Пленарне засідання конференції.

цього ж вузу **Ганна Корягіна**, **Тетяна Лазарева** (Донецький національний технічний університет) і **Тетяна Свідзинська** (Харківський національний технічний університет).

З цікавою доповіддю виступила на пленарному засіданні четвертокурсниця Севастопольського національного технічного університету **Ганна Малясова**. Вона проаналізувала механізм реалізації ресурсної і продуктової політики комерційного банку. Цей механізм істотно впливає на формування банківських ресурсів, які характеризують діяльність банку, його стабільність і прибутковість, отож обрана студенткою тема є перспективним об'єктом подальших досліджень.

Грунтовне дослідження проблеми задоволення вимог до платіжних систем в Україні представила старший викладач Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи НБУ **Ніна Горідько**. Вона наголосила, що в нашій країні при проектуванні та реалізації платіжних систем поки що, на жаль, враховуються не всі вимоги та рекомендації міжнародних організацій. Значним недоліком, на думку доповідачки, є відсутність міжбанківської системи на чистій основі. Слід також виважено ставитися до оцінки фінансового стану членів платіжної систе-

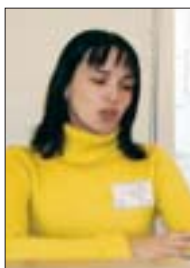
Анатолій Вожжов.

Тетяна Лазарева.

Ганна Малясова.

Ірина Потеряйло.

Катерина Бондарюк.

ми, що дасть змогу спрогнозувати виникнення проблем у розрахунках та ймовірні ризики. Щоб досягти оптимального з точки зору користувача результату, вважає науковець, слід створити у державі кілька платіжних систем, що відрізнятимуться організацією розрахунків.

Цікавими були також виступи асистента кафедри “Фінанси і кредит” Севастопольського національного технічного університету **Олени Анисимової**, яка торкнулася дискусійних питань концепції кривої Лаффера, магістранта цього ж вузу **Ольги Краснолицької**, котра дослідила тему впливу іноземного капіталу на рівень депозитних ставок в Україні, та аспіранта Таврійського національного технічного університету ім. В.Вернадського **Руслана Друзіна** щодо причин банкрутства в Україні.

Глибоке дослідження — “Ефект мультиплікатора при стимулюванні сталого економічного зростання” — представила на пленарному засіданні асистент кафедри “Фінанси і кредит” Севастопольського національного технічного університету **Діана Черемісінова**. Інвестиційна ситуація, яка склалася в Україні, зауважила вона, не відповідає ні ринковій економіці, ні централізованій. Тобто жорсткого планового управління вже немає, однак у сфері виробництва зберігається монополізм. З іншого боку, в умовах недостатньо розвинутої ринкової інфраструктури все відчутніше діє “невидима рука” ринку. Отже, для успішної реалізації пускових інвестиційних механізмів в Україні необхідне наукове обґрунтування програм стимулювання інвестицій. Аналізуючи можливості використання мультиплікатора, Діана запропонувала розробити систему заходів, котрі ґрунтувалися б на позитивному досвіді як монетарних, так і кейнсіанських

методів регулювання економіки України.

Атмосфера піднесення, бажання бути почутим і почути щось нове від інших, прагнення до наукового пошуку, відкриттів і суперництва панувала й на секційних засіданнях. Їх теми: теорія і практика фінансової діяльності небанківських установ та установ нефінансового сектору в Україні; теорія і практика управління фінансовою діяльністю бюджетної сфери; теорія і практика фінансової діяльності банківських установ в Україні. Коротко зупинимося на роботі секції, яка стосувалася банківської тематики і якій було присвячено понад 20 доповідей студентів старших курсів провідних економічних вузів країни.

Друге місце за розробку актуальних тем, таких, зокрема, як норматив відкритої валютної позиції комерційного банку та його вплив на валютну політику банку, аналіз інвестиційної привабливості Севастопольського регіону для іноземних інвестицій та відкритість і транспарентність грошово-кредитної політики, посіли студенти Севастопольського національного технічного університету **Катерина Бикова**, **Вікторія Пересунько**, **Надія Захарченко** та **Юлія Тарасенко** з Харківського національного автомобільно-дорожного університету, яка розглянула сучасні моделі й тенденції банківського нагляду. Третє місце розділили **Олена Береза** (тема доповіді “Аналіз підходів до класифікації банківських послуг”), **Ганна Базаренко**, котра проаналізувала кредитний ринок України, **Вероніка Гвоздик** (тема “Використання фінансового левелінгу для збільшення капіталізації компанії”) та **Алесея Гетман**, яка дослідила історію та сучасність податкової системи України (усі четверо — представники Севастопольського національного технічного університету).

Серед доповідей, обговорених на засіданні цієї секції, три відзначено за наукову новизну. Так, проблему розвитку недепозитних джерел комерційних банків з успіхом розкрила студентка Севастопольського національного технічного університету **Марина Сердюк**. Вона запропонувала шляхи поліпшення ситуації щодо залучення недепозитних ресурсів: слід розробити чітку, взаємовигідну для сторін процентну політику і надати банкам можливість використовувати як заставу не тільки цінні папери держави — ОВДП, а й цінні папери великих підприємств України, іноземну валюту та інші висо-

коліквідні засоби. При цьому система залучення недепозитних ресурсів має бути доступною і прийнятною як для комерційних банків, так і для НБУ.

Студентка цього ж університету **Жанна Антонова** спробувала уточнити категорії “банківський продукт” і “банківська послуга”, застосовувані у сучасній банківській практиці. Поняття “банківський продукт”, переконана доповідачка, відображає такі явища, як життєвий цикл товару, його торгова марка, конкурентоспроможність тощо, тобто — це результат діяльності банку, а банківська послуга — це, власне, зміст функціонування банку. Аналізу методик оцінки вірогідності банкрутства на основі фінансових показників присвятила глибоке дослідження магістрант **Ірина Коростовська**.

Серед тих, хто представив найкращі доповіді, крім Ганни Малясової, відзначено також **Ірину Костенко** і **Марину Івасенко** з Севастопольського національного технічного університету, **Ганну Висовень** з Харківського національного технічного університету. За активну участь у науковій дискусії найбільше балів набрали студенти із Севастополя **Петро Загрядський** і **Ольга Королькова**. Серед найактуальніших названо теми також студентів із Севастополя: **Ганни Лось** (“Проблеми реальних інвестицій в Україні”), **Ольги Дубаневич** (“Виконання обов’язкових економічних нормативів комерційними банками”) і **Катерини Тимошенко** (“Розвиток споживчого кредитування в Україні”). За практичну цінність відзначено дослідження “Основи мотивації трудової діяльності: зарубіжний та вітчизняний досвід” **Ірини Пентюк** та “Проблеми розвитку лізингового кредиту в Україні” **Марії Малей** (обидві з Севастополя), а також доповідь студентки Таврійського національного університету ім. В.Вернадського **Тетяни Духонченко** “Аналіз стану і розвитку інвестиційного банківського кредитування в Україні та Автономній Республіці Крим”.

Кращі доповідачі, дослідження яких мають високий науково-теоретичний і практичний рівень і можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях, за підсумками конференції, були відзначені дипломами і грамотами.

**Людмила Патріац,
Милана Бойчук,
“Вісник НБУ”.**

Фото авторів.

Олена Анисимова.

Ольга Краснолицька.

Діана Черемісінова.

**Людмила
Снігурська**

Начальник відділу департаменту бухгалтерського обліку Національного банку України.
Кандидат економічних наук

Продовжуємо публікацію статті, першу подачу якої опубліковано у десятому номері "Вісника НБУ". Із 01.01.2005 р. набрала чинності нова редакція МСБО 39 "Фінансові інструменти: визнання і оцінка". Нова редакція стандарту передбачає рух методик обліку фінансових інструментів у напрямі максимального їх відображення в обліку та звітності за справедливою вартістю. З огляду на те, що МСФЗ містять узагальнені принципи, більше зорієнтовані на складання фінансової звітності, ніж на ведення бухгалтерського обліку, під час розгляду положень окремих стандартів виникає багато складних питань, різні варіанти відповідей на які можуть вплинути на процедури бухгалтерського обліку та фінансову звітність банків. Йдеться про питання щодо процедур визнання реального процентного доходу за фінансовими інструментами.

Точка зору/

Проблемні питання визнання банками процентного доходу за фінансовими інструментами¹

Ще складніші питання виникають, коли заходить мова про визнання доходу за кредитами, за якими визнано зменшення корисності. Крім питань, пов'язаних із необхідністю коригування резерву, виникають також інші — пов'язані з нарахуванням процентів згідно з умовами договору.

Так, відповідно до пункту 1.16 розділу III Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, якщо заборгованість за нарахованими доходами визнана сумнівною та обліковується за відповідними рахунками сумнівної заборгованості, то подальше нарахування доходів та їх облік банк здійснює за позабалансовими рахунками групи 960 "Не сплачені в строк доходи" до часу їх погашення клієнтом (поручителем) або до строку, визначеного угодою [4]. У даному разі мовиться про процентні доходи за кредитними операціями. Згідно з Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України сумнівною вважається заборгованість за нарахованими доходами, за якою у банку є сумнів щодо її погашення.

Отже, за кредитами, які з метою обліку визнані сумнівними, подальше нарахування процентів та визнання процентного доходу припиняється. Такий підхід впливає з принципу обережності (обачності): в бухгалтерському обліку мають застосовуватися оцінки, які повинні запобігати завищенню оцінки активів і доходів банку.

Зауважимо, що подібний підхід містився у старій редакції МСБО 30 "Розкриття інформації у фінансових звітах банків та подібних фінансових установ" (редакція до 31 березня 2004 року). Так, пунктом 48 цієї редакції встановлено, що банк може прийняти рішення не нараховувати проценти за позиками або авансами, наприклад, коли позичальник має заборгованість з виплати процентів або ос-

новної суми боргу довше конкретного строку. У такому разі банк мав розкривати сукупну суму позик та авансів на звітну дату, нарахування процентів на яку не здійснюється, та основу, що використовувалася з метою визначення балансової вартості таких позик та авансів. Також було бажано, щоб банк розкривав факт визнання процентного доходу за такими позиками та авансами і вплив на звіт про прибутки/збитки ненарахування процентів [7, с. 687].

Однак під час внесення змін та затвердження нових стандартів у 2004 році ці положення МСБО 30 були вилучені. На сьогодні МСБО 30 узагалі відмінений.

Водночас пунктом К393 МСБО 39 визначено, що як тільки фінансовий актив або група подібних фінансових активів була частково списана як результат збитків унаслідок зменшення корисності, процентний дохід визнається після цього із застосуванням ставки відсотка, використаної для дисконтування майбутніх грошових потоків з метою оцінки збитків унаслідок зменшення корисності [3, с. 638]. І тут мова не йде про те, наскільки великий сумнів щодо отримання первісно запланованих грошових потоків має банк. Отже, доки балансова вартість фінансового активу не дорівнює нулю, дохід повинен визнаватися. Звичайно, чим менша балансова вартість (з урахуванням резерву), тим менша сума процентного доходу буде визнана у 6 класі (прибутках/збитках). Аналогічно, пункт 29 МСБО 18 [1, с. 1020] визначає, що дохід (у вигляді процентів, роялті, дивідендів) має визнаватися, якщо:

- а) є ймовірність, що економічні вигоди, пов'язані з операцією, надходять до суб'єкта господарювання;
- б) можна достовірно оцінити суму доходу.

Зауважимо, що про те, чи має суб'єкт господарювання сумнів щодо

¹ Закінчення. Початок у № 10 "Вісника Національного банку України" за 2007 рік.

Таблиця 10. Графік грошових потоків

Період	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Грошовий потік	-116 400	1 200	1 200	1 200	1 200	1 200	1 200	1 200	1 200	1 200	1 200	1 200	121 200

отримання вигод (тобто ймовірність отримання 50% і менше), не йдеться.

Таким чином, можна зробити висновки, що процентні доходи за сумнівними кредитами мають визнаватися, хоча вони визнаватимуться у значно меншій сумі.

З іншого боку, на сьогодні в МСФЗ немає чіткої вимоги щодо того, чи потрібно за сумнівними (у термінах МСБО 39 доречніше сказати “значно знеціненими”) фінансовими активами нараховувати проценти до сплати. Однак МСБО 39 містить положення щодо критеріїв первісного визнання та припинення визнання фінансових інструментів (а також їх частин). Так, згідно з пунктом 14 МСБО 39 суб’єкту господарювання слід визнавати фінансовий актив у своєму балансі тоді й лише тоді, коли цей суб’єкт господарювання стає стороною контракту, який визначає умови та положення, що стосуються такого інструменту [3, с. 572].

Отже, якщо умовами договору передбачено отримання процентного доходу протягом певного періоду часу, банк має первісно визнавати нараховані доходи як елемент вартості фінансового активу, з одного боку, та дебіторську заборгованість клієнта за користування коштами, з другого боку, згідно з умовами цього договору.

Відповідно до пункту 17 (а) МСБО 39 суб’єкт господарювання має припи-

нити визнання якогось фінансового активу (або його частини) тоді й лише тоді, коли закінчується визначений у контракті строк використання прав на потоки грошових коштів від такого фінансового активу. Крім того, суб’єкт господарювання має припинити визнання фінансового активу (або його частини), коли такий суб’єкт господарювання передає визначені у контракті права на отримання потоків грошових коштів від такого фінансового активу (його частини). Це може відбуватися, наприклад, шляхом укладення додаткової угоди, за умовами якої змінюються правила визначення та сплати процентів.

Таким чином, приходимо до висновку, що не можна припиняти нарахування процентів, якщо умови первісного договору не змінено офіційно (юридично).

Приклад 4.

Банк надав кредит на 12 місяців у сумі 120 000 грн. Номінальна процентна ставка (проста) становить 12% річних. Комісія за видачу кредиту становить 3 600 грн. Умовами договору передбачено сплату основної суми боргу наприкінці строку, процентів — щомісяця. Для спрощення прикладу припустимо, що кредит надано на початку місяця, база нарахування — 30/360.

Побудуємо графік грошових потоків (див. таблицю 10).

Використовуючи побудовані грошові

потоки, ефективну ставку відсотка розраховуємо, виходячи з рівняння:

$$116\,400 = 1\,200/(1+i_{ef})^1 + 1\,200/(1+i_{ef})^2 + 1\,200/(1+i_{ef})^3 + 1\,200/(1+i_{ef})^4 + 1\,200/(1+i_{ef})^5 + 1\,200/(1+i_{ef})^6 + 1\,200/(1+i_{ef})^7 + 1\,200/(1+i_{ef})^8 + 30/(1+i_{ef})^9 + 1\,200/(1+i_{ef})^{10} + 1\,200/(1+i_{ef})^{11} + (120\,000 + 1\,200)/(1+i_{ef})^{12};$$

$$i_{ef} = 1.271134079\%.$$

Первісний графік визнання доходу за таким кредитом матиме вигляд, наведений у таблиці 11.

Припустимо, що наприкінці шостого місяця за результатами перевірки виявлено значне погіршення фінансового стану боржника, яке супроводжується простроченням платежів за кредитом. Банк визнає кредит сумнівним до отримання.

Згідно з Положенням Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків № 279 [8] резерв має бути сформований на суму:

$$50\% \times 120\,000 \text{ (номінал)} + 1\,200 \text{ (проценти)} = 61\,200 \text{ грн.}$$

У бухгалтерському обліку здійснюється проведення:

Дебет рахунку 7702 “Відрахування в резерви” 61 200

Кредит рахунку 2400 “Резерви під нестандартну заборгованість за кредитами” 60 000

Кредит рахунку 2490 “Резерв під заборгованість за нарахованими доходами” 1 200

Оскільки відповідно до вимог Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України № 255 за сумівною заборгованістю доходи не на-

Таблиця 11. Первісний графік визнання доходу за кредитом

Період	Амортизована собівартість на початок періоду	Визнання доходів			Грошові потоки			Амортизована собівартість на кінець періоду	Дохідність
		Усього (6 кл)	Нарахований дохід (***)	Амортизований дисконт (***)	Всього	Номінал	Проценти		
0									
1	116 400.00	1 479.60	1 200	279.60	1 200	0	1 200	116 679.60	0.0127113
2	116 679.60	1 483.15	1 200	283.15	1 200	0	1 200	116 962.75	0.0127113
3	116 962.75	1 486.75	1 200	286.75	1 200	0	1 200	117 249.51	0.0127113
4	117 249.51	1 490.40	1 200	290.40	1 200	0	1 200	117 539.91	0.0127113
5	117 539.91	1 494.09	1 200	294.09	1 200	0	1 200	117 834.00	0.0127113
6	117 834.00	1 497.83	1 200	297.83	1 200	0	1 200	118 131.82	0.0127113
7	118 131.82	1 501.61	1 200	301.61	1 200	0	1 200	118 433.44	0.0127113
8	118 433.44	1 505.45	1 200	305.45	1 200	0	1 200	118 738.89	0.0127113
9	118 738.89	1 509.33	1 200	309.33	1 200	0	1 200	119 048.22	0.0127113
10	119 048.22	1 513.26	1 200	313.26	1 200	0	1 200	119 361.48	0.0127113
11	119 361.48	1 517.24	1 200	317.24	1 200	0	1 200	119 678.72	0.0127113
12	119 678.72	1 521.28	1 200	321.28	121 200	120 000	1 200	0.00	0.0127113
Усього		18 000	14 400	3 600.00	134 400	120 000	14 400		
Формула	$1 = 9n - 1$	$2 = 1 \times i_{ef}$	$3 = N \times i_n$	$4 = 2 - 3$	$5 = 6 + 7$	$6 = N_{\text{погаш}}$	$7 = \%_{\text{сплач}}$	$8 = 1 + 3 + 4 - 5$	$9 = 2/1$

Таблиця 12. Графік погашення кредиту

Період	Балансова вартість на початок періоду	Амортизована собівартість на початок періоду	Визнання доходів			Грошові потоки			Амортизована собівартість на кінець періоду до перегляду на зменшення корисності	Зменшення корисності	Амортизована собівартість на кінець періоду	Дохідність
			Усього (6 кл)	Нараховані доходи (**8)	Амортизація дисконту (**6)	Всього	Номінал	Проценти				
0											0	
1	116 400.00	116 400	1 479.60	1 200	279.60	1 200	0	1 200	116 679.60	0.00	116 679.60	0.01271134
2	116 679.60	116 679.60	1 483.15	1 200	283.15	1 200	0	1 200	116 962.75	0.00	116 962.75	0.01271134
3	116 962.75	116 962.75	1 486.75	1 200	286.75	1 200	0	1 200	117 249.51	0.00	117 249.51	0.01271134
4	117 249.51	117 249.51	1 490.40	1 200	290.40	1 200	0	1 200	117 539.91	0.00	117 539.91	0.01271134
5	117 539.91	117 539.91	1 494.09	1 200	294.09	1 200	0	1 200	117 834.00	0.00	117 834.00	0.01271134
6	117 834.00	117 834.00	1 497.83	1 200	297.83	0	0	0	119 331.82	61 200.00	58 131.82	0.01271134
7	58 131.82	58 131.82	0.00	0	0.00	0	0	0	58 131.82	0.00	58 131.82	0
8	58 131.82	58 131.82	0.00	0	0.00	0	0	0	58 131.82	0.00	58 131.82	0
9	58 131.82	58 131.82	0.00	0	0.00	0	0	0	58 131.82	0.00	58 131.82	0
10	58 131.82	58 131.82	0.00	0	0.00	0	0	0	58 131.82	0.00	58 131.82	0
11	58 131.82	58 131.82	0.00	0	0.00	0	0	0	58 131.82	0.00	58 131.82	0
12	58 131.82	58 131.82	3 600.00	0	0.00	64 200	60 000	4 200	-2 468.18	-600.00	-1 868.18	0.06192821
Усього			12 531.82	7 200	1 731.82	70 200	60 000	10 200				
Формула	1 = табл. 13	2 = 12 _{п-1}	3 = 2 × i _{еф}	4 = N × i _п	5 = 3 - 4	6 = 7 + 8	7 = N _{порог}	8 = % _{спл}	9 = 2 + 4 + 5 - 6	10 = Пост. 279	11 = 9 - 10	12 = 3/2

раховуються на балансі, графік погашення кредиту матиме вигляд, наведений у таблиці 12 (таблицю складено згідно з Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України № 255 та Положенням про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків № 279).

Сальдо рахунків за таких умов матиме вигляд, наведений у таблиці 13.

Як видно з таблиці 12, амортизація дисконту припиняється, дохід за кредитом не визнається.

Подальше нарахування процентів за кредитом після визнання заборгованості сумнівною здійснюється на позабалансових рахунках (розрахунок сум здійснюється за умовами договору — тобто щомісяця у повній сумі):

Дебет рахунків 9602, 9603 Нараховані та неотримані доходи 1 200

Кредит рахунку 9910 1 200

Процентний дохід за період після визнання заборгованості сумнівною визнається за касовим методом. Це означає, що погашення боржником процентів, які не нараховувались на баланс, визнається процентним доходом на дату їх отримання. Отже, під час сплати ненарахованих процентів здійснюються проведення:

◆ визнання доходу:

Дебет рахунку Грошові кошти

Кредит рахунку Процентні доходи 6 клас

◆ одночасно — списання з позабалансу суми отриманого платежу:

Дебет рахунків 9910

Кредит рахунку 9602, 9603 Нараховані та неотримані доходи

За умовами прикладу наприкінці 12-го місяця клієнт погашає банку половину основної суми боргу (60 000) та половину всіх не сплачених за 7 місяців процентів ($50\% \times 1\,200 \times 7 = 4\,200$). Оскільки сплачується частина доходу за 6-й місяць (600 грн. з 1 200 грн.), а резерв під сумнівні нарахування доходи був сформований на всю суму (1 200), потрібно відкоригу-

вати резерв (див. колонку 10, рядок 12 таблиці 12):

Дебет рахунку 2490 “Резерв під заборгованість за нарахованими доходами” 600

Кредит рахунку 7702 “Відрахування в резерви” 600

Загальна сума створеного резерву в результаті становить 60 600 грн. (див. таблицю 13).

Отже, під час списання кредиту здійснюється таке проведення:

Дебет рахунку Грошові кошти

64 200

Дебет рахунку 2400 “Резерви під нестандартну заборгованість за кредитами” 60 000

Таблиця 13. Сальдо рахунків

Період	Номінал	Неамортизований дисконт	Нараховані проценти	Сплачені ненараховані проценти	Резерв	Балансова вартість на кінець періоду
1	120 000	3 320.40	0		0.00	116 679.60
2	120 000	3 037.25	0		0.00	116 962.75
3	120 000	2 750.49	0		0.00	117 249.51
4	120 000	2 460.09	0		0.00	117 539.91
5	120 000	2 166.00	0		0.00	117 834.00
6	120 000	1 868.18	1 200		61 200.00	58 131.82
7	120 000	1 868.18	1 200		61 200.00	58 131.82
8	120 000	1 868.18	1 200		61 200.00	58 131.82
9	120 000	1 868.18	1 200		61 200.00	58 131.82
10	120 000	1 868.18	1 200		61 200.00	58 131.82
11	120 000	1 868.18	1 200		61 200.00	58 131.82
12	60 000	1 868.18	600	3 600	60 600.00	-1 868.18

Таблиця 14. Розрахунок фінансових результатів та вартості кредиту зі зменшеною корисністю

Період	Амортизація собівартості на початок періоду	Визнання доходів			Грошові потоки			Амортизована собівартість на кінець періоду до перегляду на зменшення корисності	Сума очікуваного відшкодування	Зменшення корисності	Амортизована собівартість на кінець періоду	Дохідність
		Усього (6 кл)	Нараховані доходи (***8)	Амортизація дисконту (***6)	Всього	Номінал	Проценти					
0											0	
1	116 400	1 479.60	1 200	279.60	1 200	0	1 200	116 679.60	116 679.60	-0.00	116 679.60	0.0127113
2	116 679.60	1 483.15	1 200	283.15	1 200	0	1 200	116 962.75	116 962.75	-0.00	116 962.75	0.0127113
3	116 962.75	1 486.75	1 200	286.75	1 200	0	1 200	117 249.51	117 249.51	-0.00	117 249.51	0.0127113
4	117 249.51	1 490.40	1 200	290.40	1 200	0	1 200	117 539.91	117 539.91	-0.00	117 539.91	0.0127113
5	117 539.91	1 494.09	1 200	294.09	1 200	0	1 200	117 834.00	117 834.00	-0.00	117 834.00	0.0127113
6	117 834.00	1 497.83	1 200	297.83	0	0	0	119 331.82	59 514.25	59 817.57	59 514.25	0.0127113
7	59 514.25	756.51	0	756.51	0	0	0	60 270.76	60 270.76	0.00	60 270.76	0.0127113
8	60 270.76	766.12	0	766.12	0	0	0	61 036.88	61 036.88	0.00	61 036.88	0.0127113
9	61 036.88	775.86	0	775.86	0	0	0	61 812.74	61 812.74	0.00	61 812.74	0.0127113
10	61 812.74	785.72	0	785.72	0	0	0	62 598.46	62 598.46	0.00	62 598.46	0.0127113
11	62 598.46	795.71	0	795.71	0	0	0	63 394.18	63 394.18	0.00	63 394.18	0.0127113
12	63 394.18	805.82	0	805.82	64 200	60 000	4 200	0.00	0.00	0.00	0.00	0.0127113
Усього		13 617.57	7 200	6 417.57	70 200	60 000	10 200					
Формула	$2 = 12_{n-1}$	$3 = 2 \times i_{\text{еф}}$	$4 = N \times i_n$	$5 = 3 - 4$	$6 = 7 + 8$	$7 = N_{\text{погаш}}$	$8 = \%_{\text{сплач}}$	$9 = 2 + 4 + 5 - 6$	$10 = PV$	$11 = 9 - 10$	$12 = 10 - 11$	$13 = 3/2$

Дебет рахунку 2490 “Резерв під заборгованість за нарахованими доходами” 600

Кредит рахунку Основна сума боргу 120 000

Кредит рахунку Процентні доходи 6 клас 3 600

Кредит рахунку ***8 “Нараховані доходи” 1 200

Водночас із розрахунків видно (див. таблиці 12, 13), що балансова вартість кредиту не дорівнює нулю, а саме рахунок з обліку дисконту, амортизація якого припинилася у момент визнання кредиту сумнівним, залишився не закритим. Виникає питання: яким чином закрити дисконт? Можна запропонувати кілька варіантів:

1. Списати дисконт на процентні доходи, оскільки дисконт за кредитом формується на момент первісного визнання кредиту і складається зазвичай із комісій, які уже були сплачені грошовими коштами на момент первісного визнання. У такому разі слід здійснити таку проводку:

Дебет рахунку ***6 “Неамортизований дисконт” 1 868.18

Кредит рахунку Процентні доходи 6 клас 1 868.18

У результаті загалом процентних доходів буде визнано $12\,531.82 + 1\,868.18 = 14\,400$ грн.

Загальна сума витрат на формуван-

ня резервів за такого варіанта обліку становить 60 600 грн. Отже, загальний результат операції: $60\,600 - 14\,400 = -46\,200$ грн. (збиток);

2. Списати дисконт за рахунок резерву. Доведення доцільності такого підходу полягає, як зазначалося вище, в тому, що таким чином збитки від погіршення якості фінансового активу частково перекриваються за рахунок вигоди, що міститься у дисконті. Крім того, використовуватиметься однаковий підхід в обліку всіх фінансових активів банку: як цінних паперів (див., наприклад, [5, п. 6.2 розділу IV]; приклад 3), так і

кредитів. За такого підходу в бухгалтерському обліку буде відображено:

♦ коригування резерву:

Дебет рахунку 2400 “Резерви під нестандартну заборгованість за кредитами” 1 868.18

Кредит рахунку 7702 “Відрахування в резерви” 1 868.18

♦ списання дисконту:

Дебет рахунку ***6 “Неамортизований дисконт” 1 868.18

Кредит рахунку 2400 “Резерви під нестандартну заборгованість за кредитами” 1 868.18

Визначимо результати банку від

Таблиця 15. Сальдо рахунків з обліку елементів балансової вартості кредиту

Період	Номінал	Неамортизований дисконт/премія	Нараховані проценти	Сплачені ненаараховані проценти	Резерв	Балансова вартість на кінець періоду
1	120 000	3 320.40	0		-0.00	116 679.60
2	120 000	3 037.25	0		-0.00	116 962.75
3	120 000	2 750.49	0		-0.00	117 249.51
4	120 000	2 460.09	0		-0.00	117 539.91
5	120 000	2 166.00	0		-0.00	117 834.00
6	120 000	1 868.18	1 200		59 817.57	59 514.25
7	120 000	1 111.67	1 200		59 817.57	60 270.76
8	120 000	345.55	1 200		59 817.57	61 036.88
9	120 000	-430.31	1 200		59 817.57	61 812.74
10	120 000	-1 216.04	1 200		59 817.57	62 598.46
11	120 000	-2 011.75	1 200		59 817.57	63 394.18
12	60 000	-2 817.57	600	3 600	59 817.57	0.00

Таблиця 16. Розрахунок фінансових результатів та вартості кредиту з урахуванням вимог МСФЗ

Період	Амортизація собівартості на початок періоду	Визнання доходів			Грошові потоки			Амортизована собівартість на кінець періоду до перегляду на зменшення корисності	Сума очікуваного відшкодування	Зменшення корисності	Амортизована собівартість на кінець періоду	Дохідність
		Усього (6 кл)	Нараховані доходи (***)	Амортизація дисконту (***)	Всього	Номінал	Проценти					
0											0	
1	116 400	1 479.60	1 200	279.60	1 200	0	1 200	116 679.60	116 679.60	-0.00	116 679.60	0.0127113
2	116 679.60	1 483.15	1 200	283.15	1 200	0	1 200	116 962.75	116 962.75	-0.00	116 962.75	0.0127113
3	116 962.75	1 486.75	1 200	286.75	1 200	0	1 200	117 249.51	117 249.51	-0.00	117 249.51	0.0127113
4	117 249.51	1 490.40	1 200	290.40	1 200	0	1 200	117 539.91	117 539.91	-0.00	117 539.91	0.0127113
5	117 539.91	1 494.09	1 200	294.09	1 200	0	1 200	117 834.00	117 834.00	-0.00	117 834.00	0.0127113
6	117 834.00	1 497.83	1 200	297.83	0	0	0	119 331.82	59 514.25	59 817.57	59 514.25	0.0127113
7	59 514.25	756.51	1 200	-443.49	0	0	0	60 270.76	60 270.76	0.00	60 270.76	0.0127113
8	60 270.76	766.12	1 200	-433.88	0	0	0	61 036.88	61 036.88	0.00	61 036.88	0.0127113
9	61 036.88	775.86	1 200	-424.14	0	0	0	61 812.74	61 812.74	0.00	61 812.74	0.0127113
10	61 812.74	785.72	1 200	-414.28	0	0	0	62 598.46	62 598.46	0.00	62 598.46	0.0127113
11	62 598.46	795.71	1 200	-404.29	0	0	0	63 394.18	63 394.18	0.00	63 394.18	0.0127113
12	63 394.18	805.82	1 200	-394.18	64 200	60 000	4 200	0.00	0.00	0.00	0.00	0.0127113
Усього		13 617.57	14 400	-782.43	70 200	60 000	10 200					
Формула	$2 = 12_{n-1}$	$3 = 2 \times i_{ef}$	$4 = N \times i_n$	$5 = 3 - 4$	$6 = 7 + 8$	$7 = N_{погаш}$	$8 = \%_{сплач}$	$9 = 2 + 4 + 5 - 6$	$10 = PV$	$11 = 9 - 10$	$12 = 10 - 11$	$13 = 3/2$

операції у разі застосування цього підходу:

- загальні процентні доходи: 12 531.82 грн. (див. таблицю 12);
- загальні витрати на формування резервів: $60\,600 - 1\,868.18 = 58\,731.82$ грн.;
- загальний результат операції становить **12 531.82 — 58 731.82 = —46 200 грн. (збиток)**.

Отже, у разі використання обох варіантів загальний результат операції однаковий — 46 200 грн. збитку. Однак складові цього результату, відображені у звіті про фінансові результати, різняться.

Слід зауважити, що згідно з МСБО 39 величина зменшення корисності має розраховуватись іншим чином. Так, пунктом 63 МСБО 39 вимагається: “Якщо є об’єктивне свідчення того, що відбувся збиток від зменшення корисності позик..., то суму такого збитку оцінюють як різницю між:

- балансовою вартістю активу та
- теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків (за винятком майбутніх кредитних збитків, які не були понесені), дисконтованих за первісною ефективною ставкою відсотка фінансового активу (тобто ефективною ставкою відсотка, обчисленою при первісному визнанні).

Балансову вартість активу слід змен-

шити прямо або застосовуючи рахунок резерву. Суму збитку слід визнавати у прибутку чи збитку” [3, с. 587].

Зробимо припущення, що розрахунок резерву під зменшення корисності здійснюється за вимогами МСБО 39 — шляхом дисконтування очікуваних грошових потоків. Банк сподівається отримати 50% первісно очікуваних платежів наприкінці строку. У такому разі сума очікуваного відшкодування становитиме:

$$(50\% \times (1\,200 \times 7 + 120\,000)) / (1 + i_{ef})^6 = 59\,514.25 \text{ грн.}$$

Отже, сума резерву дорівнюватиме: $118\,131.82 - 59\,514.25 = 58\,617.57$ грн.

Наприкінці 6-го місяця в бухгалтерському обліку слід відобразити:

Дебет рахунку “Відрахування в резерви” 58 617.57

Кредит рахунку “Резерви під заборгованість за кредитами” 58 617.57

У даному варіанті для формування резерву використано один загальний рахунок, хоча нормативно-правові акти НБУ вимагають створення двох резервів: окремо — під основну суму боргу, окремо — під проценти. Однак МСБО 39 такого не передбачає (навіть створення резерву необов’язкове); дисконтування саме по

Таблиця 17. Сальдо рахунків

Період	Номінал	Неамортизований дисконт	Нараховані проценти	Резерв	Балансова вартість на кінець періоду
1	120 000	3 320.40	0	-0.00	116 679.60
2	120 000	3 037.25	0	-0.00	116 962.75
3	120 000	2 750.49	0	-0.00	117 249.51
4	120 000	2 460.09	0	-0.00	117 539.91
5	120 000	2 166.00	0	-0.00	117 834.00
6	120 000	1 868.18	1 200	59 817.57	59 514.25
7	120 000	2 311.67	2 400	59 817.57	60 270.76
8	120 000	2 745.55	3 600	59 817.57	61 036.88
9	120 000	3 169.69	4 800	59 817.57	61 812.74
10	120 000	3 583.96	6 000	59 817.57	62 598.46
11	120 000	3 988.25	7 200	59 817.57	63 394.18
12	60 000	4 382.43	4 200	59 817.57	0.00

Таблиця 18. Розрахунок фінансових результатів та вартості кредиту за умови коригування резерву

Період	Амортизація собівартості на початок періоду	Визнання доходів					Грошові потоки			Амортизована собівартість на кінець періоду до перегляду на зменшення корисності	Сума очікуваного відшкодування	Зменшення корисності	Амортизована собівартість на кінець періоду	Дохідність
		Усього (6 кл)	Нараховані доходи (***8)	Амортизація дисконту			Номинал	Проценти	Всього					
				У кореспонденції з 6 кл (***6)	У кореспонденції з резервом (***6)	Загальна								
0														
1	116 400	1 479.60	1 200	279.60	0.00	279.60	0	1 200	1 200	116 679.60	116 679.60	0.00	116 679.60	0.012711
2	116 679.60	1 483.15	1 200	283.15	0.00	283.15	0	1 200	1 200	116 962.75	116 962.75	0.00	116 962.75	0.012711
3	116 962.75	1 486.75	1 200	286.75	0.00	286.75	0	1 200	1 200	117 249.51	117 249.51	0.00	117 249.51	0.012711
4	117 249.51	1 490.40	1 200	290.40	0.00	290.40	0	1 200	1 200	117 539.91	117 539.91	0.00	117 539.91	0.012711
5	117 539.91	1 494.09	1 200	294.09	0.00	294.09	0	1 200	1 200	117 834.00	117 834.00	0.00	117 834.00	0.012711
6	117 834.00	1 497.83	1 200	297.83	0.00	297.83	0	0	0	119 331.82	59 514.25	59 817.57	59 514.25	0.012711
7	59 514.25	756.51	1 200	-443.49	745.11	301.62	0	0	0	60 270.76	60 270.76	0.00	60 270.76	0.012711
8	60 270.76	766.12	1 200	-433.88	739.33	305.45	0	0	0	61 036.88	61 036.88	0.00	61 036.88	0.012711
9	61 036.88	775.86	1 200	-424.14	733.47	309.33	0	0	0	61 812.74	61 812.74	0.00	61 812.74	0.012711
10	61 812.74	785.72	1 200	-414.28	727.54	313.26	0	0	0	62 598.46	62 598.46	0.00	62 598.46	0.012711
11	62 598.46	795.71	1 200	-404.29	721.53	317.24	0	0	0	63 394.18	63 394.18	0.00	63 394.18	0.012711
12	63 394.18	805.82	1 200	-394.18	715.45	321.28	60 000	4 200	64 200	0.00	0.00	0.00	0.00	0.012711
Усього		13 617.57	14 400	-782.43	4 382.43	3 600.0	60 000	10 200	70 200					

собі складна процедура, і розподіл розрахованої за МСБО 39 суми резерву на дві складові ще більше її ускладнить.

Якщо вважати, що за сумнівною заборгованістю не потрібно нараховувати проценти, а також не застосовувати коригування резерву на фактор часу, матимемо результати розрахунку, наведені в таблиці 14.

Сальдо рахунків з обліку елементів балансової вартості кредиту за такого варіанта обліку показано в таблиці 15.

Слід звернути увагу, що за такого підходу дисконт “переамортизовується” — перетворюється на премію. У такому разі наприкінці 9-го місяця необхідно буде здійснити такий бухгалтерський запис:

Дебет рахунку *6 “Неамортизований дисконт”** 345.55

Дебет рахунку *5 “Неамортизована премія”** 430.31

Кредит рахунку Процентні доходи 6 клас 775.86

Крім того, варто звернути увагу на суму 3 600 у рядку 12 (див. таблицю 15). По суті — це сума процентів, яку банк отримав, але не нараховував. Водночас такий грошовий потік щодо сплати процентів банк очікував отримати, тому це було враховано під час визначення суми резерву. Більше того, завдяки такому розрахунку ці доходи були рівномірно визнані протягом останніх шести місяців шляхом

застосування методу ефективної ставки відсотка. Однак грошовий потік на погашення цих процентів має безпосереднє відношення до кредиту як фінансового інструменту. Тому в таблицях 12, 13 ці суми відображаються. Разом з тим сума ненарахованих (нарахованих на позабалансі) і сплачених процентів (3600) показана в окремій колонці.

Погашення кредиту відображатиметься таким проведенням:

Дебет рахунку Грошові кошти 64 200

Дебет рахунку “Резерви під заборгованість за кредитами” 59 817.57

Кредит рахунку Основна сума боргу 120 000

Кредит рахунку *5 “Неамортизована премія”** 2 817.57

Кредит рахунку *8 “Нараховані доходи”** 1 200

Визначимо результати банку від операції у разі застосування цього підходу:

— загальні процентні доходи: 13 617.57 грн. (див. таблицю 14);

— загальні витрати на формування резервів: 59 817.57 грн. (див. таблиці 14, 15);

— загальний результат операції становить **13 617.57 — 59 817.57 = — 46 200 грн. (збиток).**

Як видно, за такого підходу загальний результат операції також являє собою збиток у 46 200 грн., як і в попередніх двох випадках.

Тепер розглянемо варіант, коли резерв формується згідно з вимогами МСБО 39, і разом з тим проценти продовжують нараховуватися відповідно до умов договору, а резерв не коригується з плином часу. Результати розрахунків наведені у таблиці 16. Сальдо рахунків за таких умов матиме вигляд, наведений у таблиці 17.

Слід звернути увагу, що за такого підходу дисконт не тільки не амортизується, а й починає накопичуватися.

Погашення кредиту відображатиметься таким проведенням:

Дебет рахунку Грошові кошти 64 200

Дебет рахунку “Резерви під заборгованість за кредитами” 59 817.57

Дебет рахунку *6 “Неамортизований дисконт”** 4 382.43

Кредит рахунку Основна сума боргу 120 000

Кредит рахунку *8 “Нараховані доходи”** 8 400

Визначимо результати банку від операції у разі застосування цього підходу:

— загальні процентні доходи: 13 617.57 грн. (див. таблицю 16);

— загальні витрати на формування резервів: 59 817.57 грн. (див. таблиці 16, 17);

— загальний результат операції становить: **13 617.57 — 59 817.57 = — 46 200 грн. (збиток).**

Отже, за такого варіанта обліку

Таблиця 19. Сальдо рахунків

Період	Номинал	Неамортизований дисконт	Нараховані проценти	Резерв	Балансова вартість на кінець періоду
1	120 000	3 320.40	0	-0.00	116 679.60
2	120 000	3 037.25	0	-0.00	116 962.75
3	120 000	2 750.49	0	-0.00	117 249.51
4	120 000	2 460.09	0	-0.00	117 539.91
5	120 000	2 166.00	0	-0.00	117 834.00
6	120 000	1 868.18	1 200	59 817.57	59 514.25
7	120 000	1 566.56	2 400	60 562.68	60 270.76
8	120 000	1 261.11	3 600	61 302.00	61 036.88
9	120 000	951.78	4 800	62 035.47	61 812.74
10	120 000	638.52	6 000	62 763.01	62 598.46
11	120 000	321.28	7 200	63 484.55	63 394.18
12	60 000	0.00	4 200	64 200.00	0.00

фінансові результати і балансова вартість будуть такими самими, як і за попереднього варіанта. Однак розподіл елементів вартості за рахунками бухгалтерського обліку суттєво відрізняється.

Але, на погляд автора, найправильнішим, хоча і складним, буде підхід, за якого після визнання зменшення корисності продовжуватиметься нарахування процентів, а також коригуватиметься резерв, що відображатиме зміну його суми з урахуванням фактора часу. Результати відповідних розрахунків відображено у таблицях 18 і 19 (сальдо рахунків).

Визнання доходу за даного підходу, наприклад, у 7 місяці буде відображено таким проведенням:

Дебет рахунку *8 “Нараховані доходи”** 1 200

Дебет рахунку *6 “Неамортизований дисконт”** 301.62

Кредит рахунку 6 кл “Процентні доходи” 756.51

Кредит рахунку 3290 “Резерв під знецінення” 745.11

Зазначене складне проведення можна розкласти на прості таким чином:

Дебет рахунку *8 “Нараховані доходи”** 1 200

Кредит рахунку 6 кл “Процентні доходи” 1 200

Дебет рахунку 6 кл “Процентні доходи” 443.49

Кредит рахунку *6 “Неамортизований дисконт”** 443.49

Дебет рахунку 3216 “Неамортизований дисконт” 745.11

Кредит рахунку 3290 “Резерв під знецінення” 745.11

Погашення кредиту відображатиметься таким проведенням:

Дебет рахунку Грошові кошти 64 200

Дебет рахунку “Резерви під заборгованість за кредитами” 64 200

Кредит рахунку Основна сума боргу 120 000

Кредит рахунку *8 “Нараховані доходи”** 8 400

Результати банку від операції за умови застосування розглянутого облікового підходу будуть такими:

— загальні процентні доходи: 13 617.57 грн. (див. таблицю 18);

— загальні витрати на формування резервів: 59 817.57 грн.; решта суми на рахунку резерву сформована не за рахунок витрат, а завдяки коригуванню дисконту (див. таблиці 18, 19), в результаті загальна сума сформованого і використаного резерву становила 64 200 грн.;

— загальний результат операції становить **13 617.57 – 59 817.57 = – 46 200 грн. (збиток)**.

Отже, за такого підходу маємо той же загальний результат (збиток 46 200 грн.). Водночас на балансі відображена вся сума, що належить до сплати згідно з умовами договору (основна сума і проценти); до кінця строку дії амортизується (тобто рівномірно розподіляється) вся сума дисконту; сума резерву в кожний період відображає теперішню вартість грошових потоків, які банк не очікує отримати порівняно з первісними умовами договору (з урахуванням відстрочення їх сплати).

На завершення ще раз підкреслимо: наведені приклади доводять, що МСФЗ надають лише загальні принципи й основні вимоги, які за-

стосовуються більшою мірою до звітності, а на бухгалтерський облік впливають, швидше, непрямо, але суттєво. Такий підхід надає можливість багатоваріантності методик бухгалтерського обліку та облікової політики банків. Це означає, що можливі альтернативні варіанти відображення одних і тих же операцій за рахунками бухгалтерського обліку. Різними варіантами передбачається неоднаковий рівень деталізації і точності відображення в обліку, тих чи інших дій і подій, що впливають на фінансовий стан банку. Вибираючи методику обліку, слід базуватися на таких основоположних принципах бухгалтерського обліку, як перевага суті над формою, а також урівноваження вигод і витрат та суттєвості. Однак слід наголосити, що обрані методики мають розкриватися у примітках як елемент облікової політики та застосовуватися послідовно.

Література

1. Міжнародні стандарти фінансової звітності 2004. I Частина / Пер. з англ. — К.: ПП “Видавництво “Фенікс”, 2005. — 1272 с.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 “Фінансові інвестиції”, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 26.04.2000 № 91.
3. Міжнародні стандарти фінансової звітності 2004. II Частина / Пер. з англ. — К.: ПП “Видавництво “Фенікс”, 2005. — 1223 с.
4. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені постановою Правління НБУ від 18.06.2003 № 255 (зі змінами).
5. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затверджена постановою Правління НБУ від 03.10.2005 № 358.
6. Інструкція про порядок складання і оприлюднення фінансової звітності банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 07.12.2004 № 598 (зі змінами).
7. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000 / Пер. з англ. за ред. С.Ф.Голова. — К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. — 1272 с.
8. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджене постановою Правління НБУ від 06.07.2000 № 279.

Національна система масових електронних платежів: огляд розвитку у третьому кварталі 2007 року

Продовжуємо започатковану торік публікацію щоквартальних оглядів розвитку Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП). Цей огляд присвячено підсумкам роботи та динаміці розвитку системи у третьому кварталі 2007 року.

У третьому кварталі 2007 року відбулися такі важливі для Національної системи масових електронних платежів події:

♦ Радою платіжної організації НСМЕП надано дозвіл на переведення у міжбанківський режим ТОВ КБ “Арма” (м. Київ);

♦ Національним банком України укладено договір про вступ до НСМЕП із акціонерним комерційним Земельним банком (м. Харків);

♦ ВАТ КБ “Іпобанк” (м. Київ) уклав з Національним банком України договір про приєднання до Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП);

♦ Рішенням Ради Платіжної організації НСМЕП ТОВ КБ “Фінансова ініціатива” (м. Київ) надано дозвіл на укладення договору про приєднання до НСМЕП;

♦ Національним банком України укладено договір про приєднання до НСМЕП із АКБ “Київ” (м. Київ);

♦ Асоціації учасників НСМЕП виповнилося 3 роки;

♦ У Національному банку України відбулася прес-конференція, на якій було оприлюднено позицію НБУ щодо створення системи автоматизованого обліку соціальних пільг. Зазначена позиція базується на таких основних положеннях:

— система має бути побудована із забезпеченням уніфікованих стандартів та єдиного підходу у процесі підготовки та впровадження організаційно-технічних рішень в регіонах, що має забезпечити взаємодію на міжрегіональному рівні;

— вона також повинна бути побудована з використанням банківських платіжних карток;

— соціальні картки мають бути багатофункціональними, тобто включати в себе технологію банківської картки та соціальну інформацію, яка ідентифікує пільговика, його картку, пільгу, її розмір тощо;

♦ НБУ запропонував створити на

базі технології НСМЕП систему “Картка обліку соціальних пільг”.

У Національному комплексі “Експоцентр України” з 22 по 25 серпня 2007 р. відбулася щорічна загальнодержавна виставкова акція “Барвіста України”, приурочена до Дня незалежності України. В рамках проведення цього заходу було розгорнуто експозицію Національного банку України, присвячену Національній системі масових електронних платежів.

На кінець третього кварталу 2007 року у складі НСМЕП налічувалося: 34 банки — юридичні особи, головний процесинговий центр НСМЕП із функціями регіонального процесингового центру (надалі — РПЦ) для банків кийського регіону, РПЦ харківського регіону, “Універсальний процесинг”, що виконує функції банківського процесингового центру з використанням нового елемента НСМЕП — АКС з делегуванням повноважень.

За даними ГПЦ НСМЕП, за третій квартал 2007 емітовано 95 тис. 178 шт., усього на кінець третього кварталу 2007 року — 1 602 540 шт. карток НСМЕП; загальна кількість одиниць банкоматно-термінального обладнання з логотипом НСМЕП становить 4 145 шт. Одночасно зі збільшенням кількості одиниць обладнання НСМЕП постійно зростають і сервісні можливості інфраструктури системи електронних платежів. За даними провідних банків — лідерів Національної системи масових електронних платежів, власники її карток мають змогу: виконувати платежі за комунальні послуги та оплату послуг телефонного зв'язку, поповнення рахунків мобільних операторів, користуватися знижками у торго-

вельних мережах та в разі необхідності — при бронюванні місць і оплаті за проживання в готелі, брати участь у різноманітних акціях банків — членів НСМЕП, працювати з мережею надання Internet-послуг (<http://www.interplat.com.ua/cust/index.html>, <http://smartpay.com.ua/>, <http://www.personal-account.kiev.ua/>, <http://imexbank.com.ua/>).

За підсумками третього кварталу 2007 року обсяг загальних оборотів за операціями з картками НСМЕП становив близько 4.95 млрд. грн. Для порівняння: обсяг оборотів у третьому кварталі 2006 року становив 3.2 млрд. грн. Сума загальних оборотів НСМЕП у третьому кварталі 2007 року становила 45.85 млрд. грн. Сума міжбанківських оборотів НСМЕП за третій квартал 2007 року сягнула 264 млн. грн. Для прикладу: у третьому кварталі 2006 року вона становила 46 млн. грн. Загальна сума показників на кінець третього кварталу 2007 року за міжбанківськими оборотами НСМЕП становила 868.73 млн. грн. Щоденні показники оборотів за операціями з картками НСМЕП у третьому кварталі 2007 року становили близько 55 млн. грн. за день із піковими значеннями 130—135 млн. грн. Увазі читачів журналу “Вісник Національного банку України” пропонуються дані динаміки роботи НСМЕП, які формуються в ГПЦ НСМЕП у вигляді графіків і таблиць.

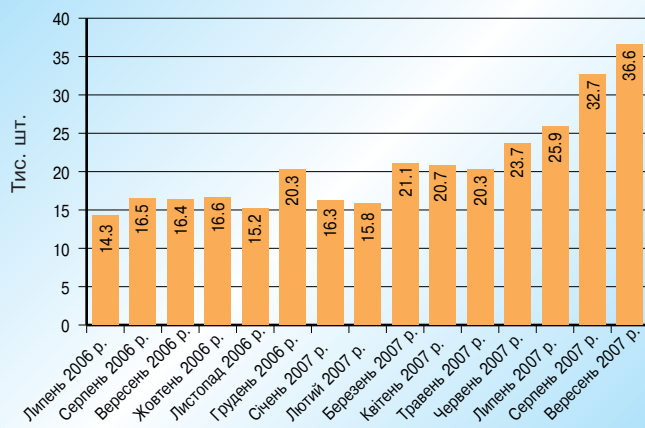

Андрій Журков,

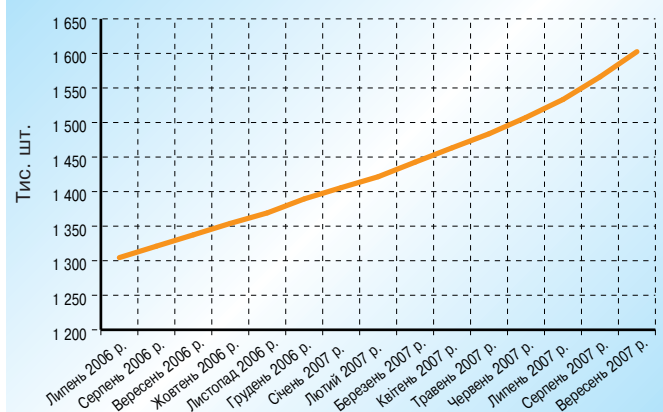
завідувач сектору відділу супроводження та експлуатації Головного процесингового центру НСМЕП та автоматизованої картокової системи НБУ Центральної розрахункової палати Національного банку України.

Національна система масових електронних платежів	
Головний процесинговий центр	
За станом на 02.10.2007 р.	
Емітовано карток	1 606 538 шт.
Встановлено терміналів	4 130 шт.
Наростаючі обороти НСМЕП	46 084 523 681 грн.
Міжбанківські наростаючі обороти	896 613 660 грн.

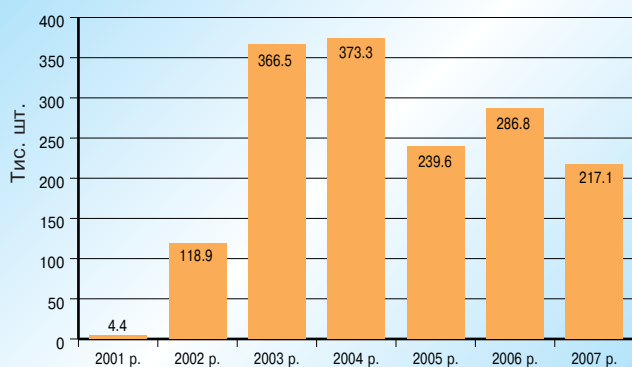
Щомісячна емісія карток НСМЕП

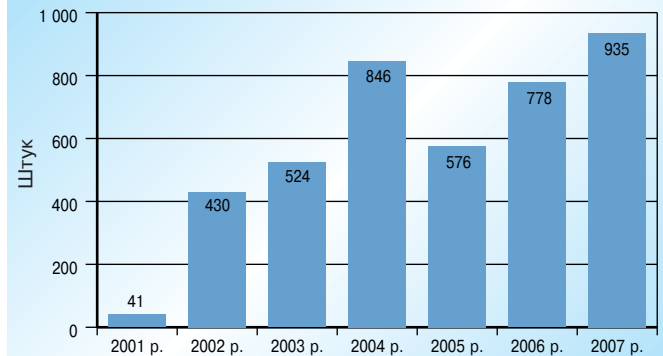
Динаміка зростання кількості карток НСМЕП

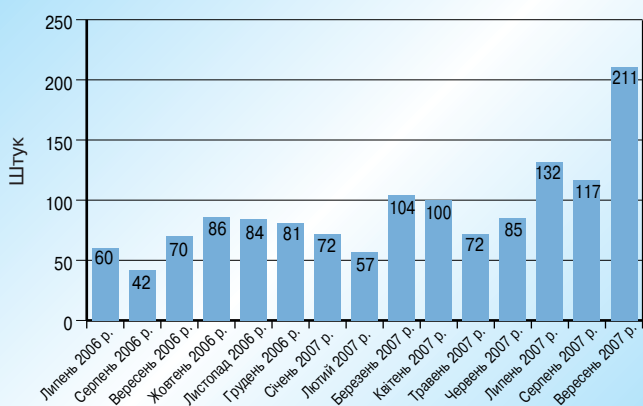
Емісія карток НСМЕП у 2001–2007 роках

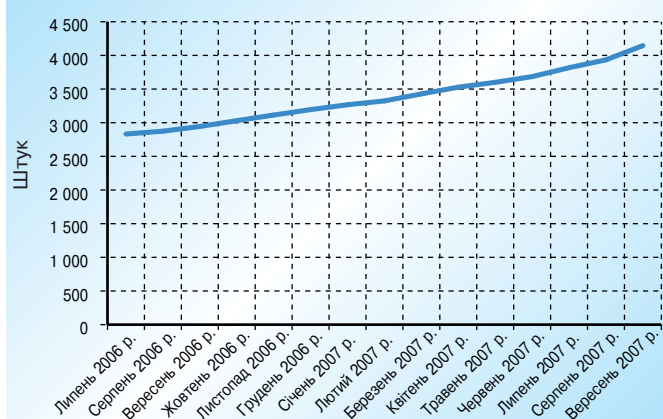
Кількість уведених у дію терміналів НСМЕП у 2001–2007 роках

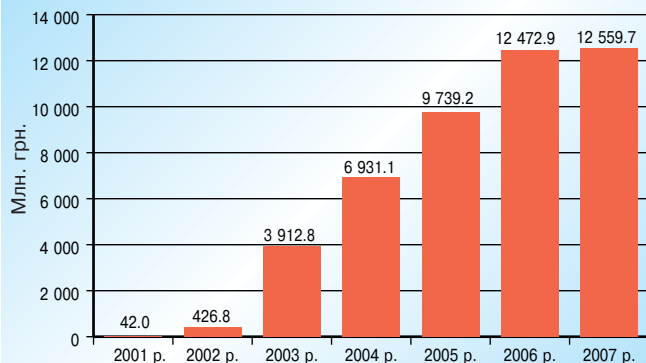
Динаміка щомісячного зростання мережі терміналів НСМЕП

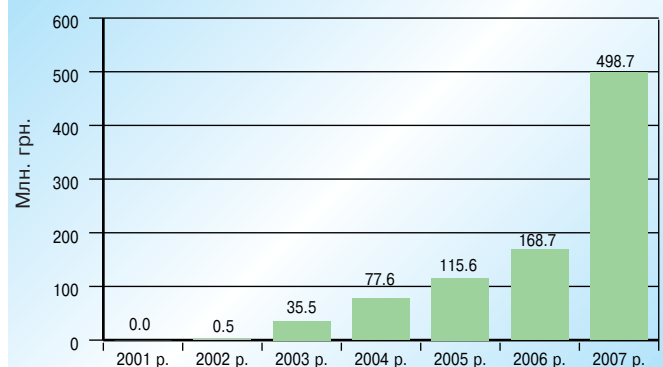
Динаміка зростання кількості терміналів НСМЕП

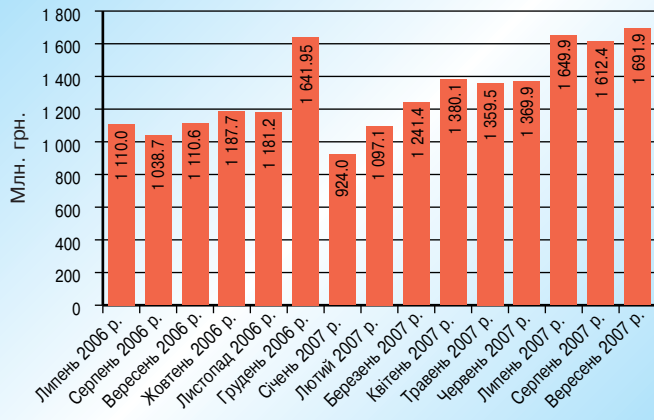
Річні обороти НСМЕП

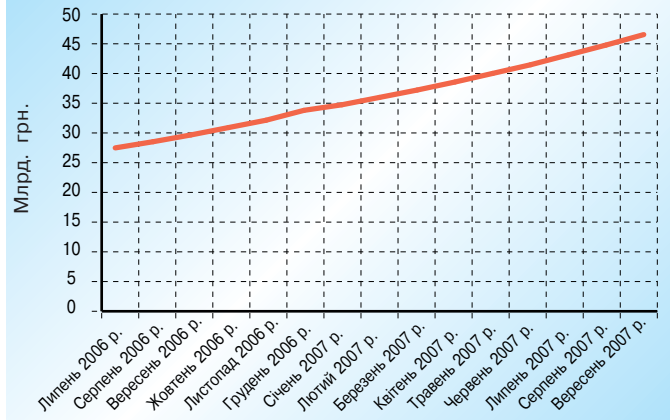
Річні міжбанківські обороти НСМЕП

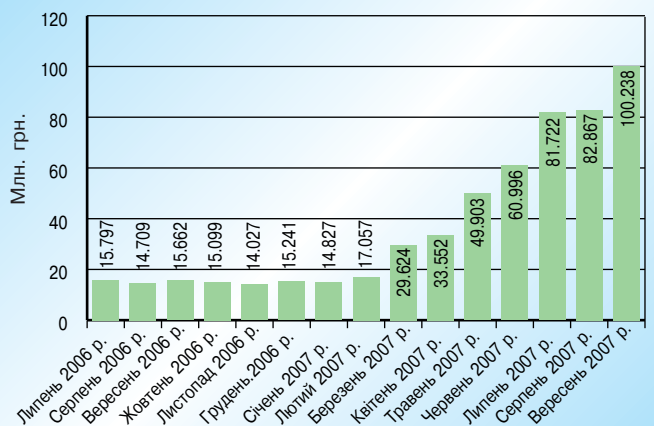
Щомісячні обороти НСМЕП

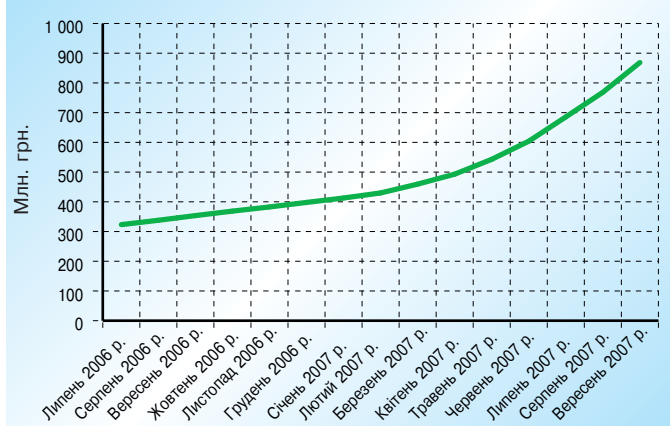
Динаміка зростання оборотів НСМЕП

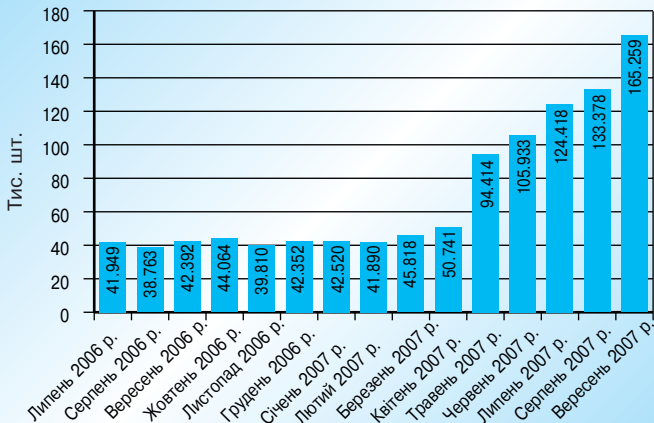
Щомісячні міжбанківські обороти НСМЕП

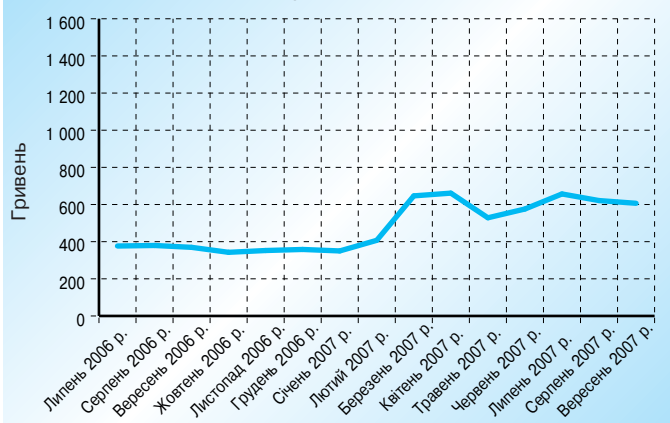
Міжбанківські наростаючі обороти НСМЕП

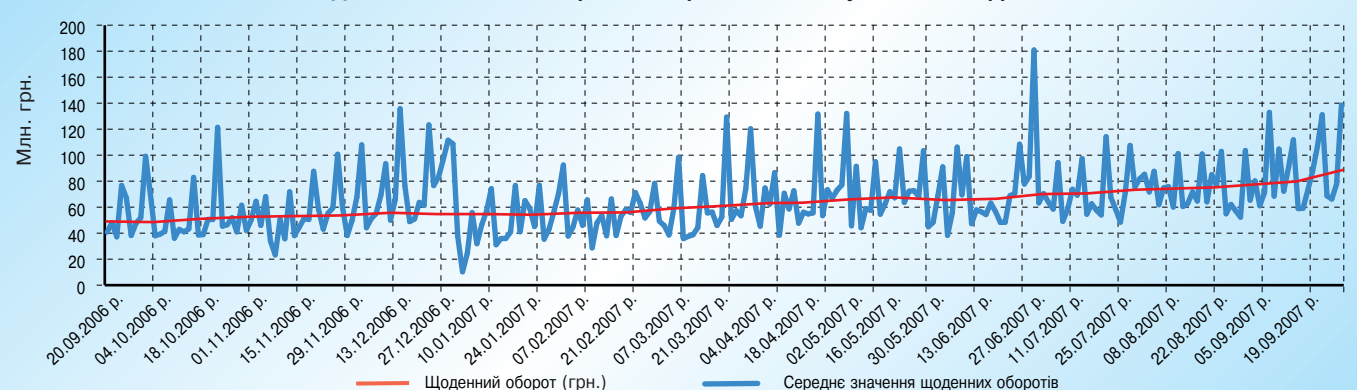
Кількість міжбанківських операцій

Середня сума однієї операції

Динаміка щоденних оборотів за картками НСМЕП у 2006–2007 рр.

Хроніка/

У банку “Хрещатик” — власний процесинговий центр

Банк “Хрещатик” перейшов на роботу на власному процесинговому центрі. Це вже дванадцятий процесинговий центр, який нині працює в Україні. Наразі вже на власному програмному забезпеченні справно працює вся банкоматна мережа банку.

Донині банк “Хрещатик” проводив трансакції за платіжними картками на процесинговому центрі ЗАТ “ПУМБ”. Нині ж, перейшовши на власний процесинг, “Хрещатик” зможе активізувати нарощування емісії, самостійно створювати карткові продукти, вдоско-

налити систему клієнтської підтримки, підвищити оперативність взаєморозрахунків із платіжними системами, гнучкіше управляти тарифами. Тобто з’явилася можливість проведення більшої кількості операцій через банкомати і термінали, а також за допомогою мобільного телефону здійснювати різні банківські операції. Вигіднішим стане й курс конвертування валют під час поїздки за кордон, а однією з найпривабливіших переваг для учасників зарплатного проекту банку “Хрещатик” буде можливість оперативнішого й

гнучкішого кредитування за платіжними картками. Водночас надалі “Хрещатик”, маючи власний процесинговий центр, зможе бути банком-спонсором для інших українських банків.

До речі, програмно-апаратна платформа процесингового центру банку “Хрещатик” придбана після ретельного аналізу досвіду інших українських банків та із залученням тендерного методу, що дало змогу оптимізувати витрати на його створення. В результаті банк придбав програмний продукт компанії БПЦ (Росія) Smart Vista. □

Інформація з першоджерел/

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у вересні 2007 р.¹

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Відкрите акціонерне товариство “РОДОВІД БАНК”	БАТ	435 000 000	07.10.1991 р.	16	м. Київ, вул. Петра Сагайдачного, 17
Акціонерний банк “АвтоАЗБанк”	БАТ	56 000 000	21.10.1991 р.	43	м. Київ, вул. Урицького, 45
Закрите акціонерне товариство “АЛЬФА-БАНК”	ЗАТ	1 370 000 000	24.03.1993 р.	158	м. Київ, вул. Десятинна, 4/6
Товариство з обмеженою відповідальністю “Український промисловий банк”	ТОВ	942 000 000	21.04.1993 р.	164	м. Київ, бул. Лесі Українки, 26
Відкрите акціонерне товариство Акціонерний банк “Укргазпромбанк”	БАТ	24 200 000	27.03.1996 р.	256	м. Київ, Дніпровська Набережна, 13
ЗАКРИТЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “ТАС-ІНВЕСТБАНК”	ЗАТ	230 518 400	07.06.1996 р.	260	м. Київ, вул. Пушкінська, 42/4
Закрите акціонерне товариство “ОТП Банк”	ЗАТ	654 585 309	02.03.1998 р.	273	м. Київ, вул. Желянська, 43
Товариство з обмеженою відповідальністю Комерційний банк “ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА”	ТОВ	1 200 000 000	19.01.2005 р.	298	м. Київ, просп. Героїв Сталінграда, 21/38, літера А
Дніпропетровська область					
Закрите акціонерне товариство комерційний банк “ПриватБанк”	ЗАТ	2 713 250 000	19.03.1992 р.	92	м. Дніпропетровськ, вул. Набережна Перемоги, 50
ЗАКРИТЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “АКЦЕНТ-БАНК” (колишня назва — Закрите акціонерне товариство “Український кредитний банк”)	ЗАТ	125 560 000	30.10.1992 р.	127	м. Дніпропетровськ, вул. Батумська, 11
Закрите акціонерне товариство комерційний банк “Кредит-Дніпро”	ЗАТ	275 000 000	07.07.1993 р.	180	м. Дніпропетровськ, вул. Леніна, 17
Львівська область					
Відкрите Акціонерне Товариство “КРЕДОБАНК”	БАТ	396 049 469	31.03.1992 р.	96	м. Львів, вул. Сахарова, 78
Харківська область					
Акціонерний банк “Факторіал-Банк”	БАТ	102 111 519	01.12.1992 р.	131	м. Харків, вул. Римарська, 32

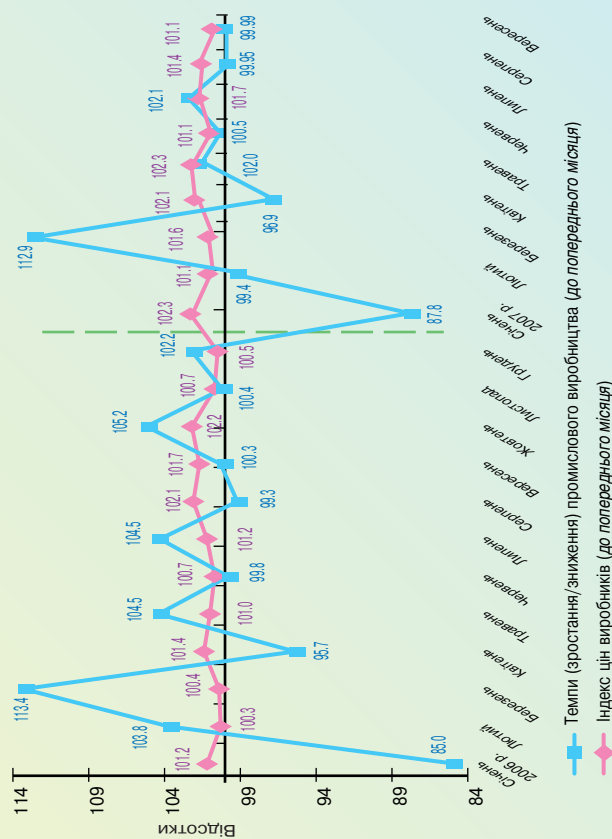
¹ “Офіційний список банків України, включених до Державного реєстру банків, опубліковано у “Віснику НБУ” № 8, 2007 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

На замовлення “Вісника НБУ” матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації та ліцензування банків Національного банку України Олена Сілецька.

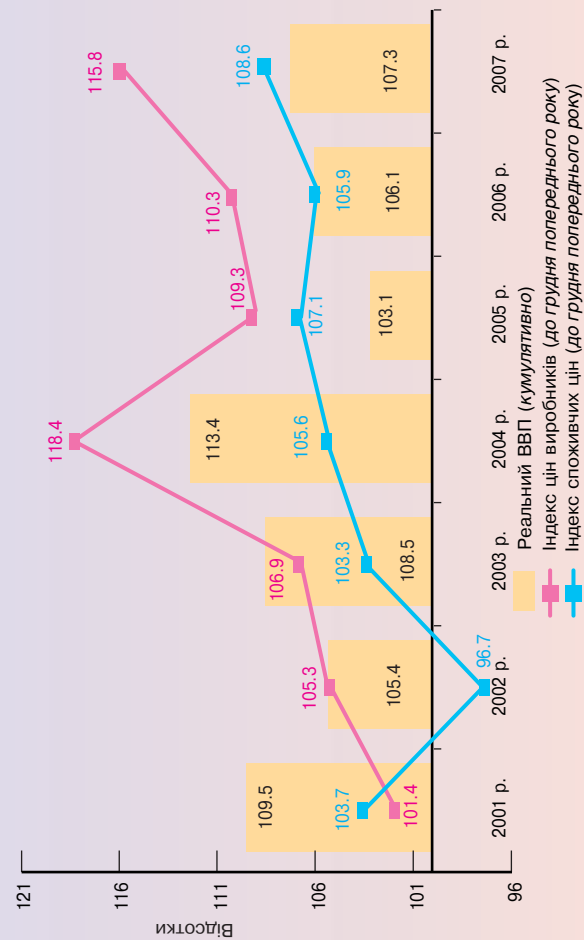
Основні макроекономічні показники розвитку України у вересні 2001–2007 років

Показники	Вересень 2001 р.	Вересень 2002 р.	Вересень 2003 р.	Вересень 2004 р.	Вересень 2005 р.	Вересень 2006 р.	Вересень 2007 р.
Реальний ВВП (до відповідного місяця попереднього року)	100.1	103.1	115.0	111.5	103.0	108.9	106.2
Реальний ВВП (кумулятивно)	109.5	105.4	108.5	113.4	103.1	106.1	107.3
Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва (до попереднього місяця)	101.7	103.2	103.3	103.2	103.1	100.3	99.9
Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва (кумулятивно)	116.7	106.2	115.3	114.4	103.1	105.6	110.7
Індекс споживчих цін (до попереднього місяця)	100.4	100.2	100.6	101.3	100.4	102.0	102.2
Індекс споживчих цін (до грудня попереднього року)	103.7	96.7	103.3	105.6	107.1	105.9	108.6
Індекс цін виробників (до попереднього місяця)	100.1	100.3	100.9	101.9	101.9	101.7	101.1
Індекс цін виробників (до грудня попереднього року)	101.4	105.3	106.9	118.4	109.3	110.3	115.8

Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва та індекс цін виробників промислової продукції

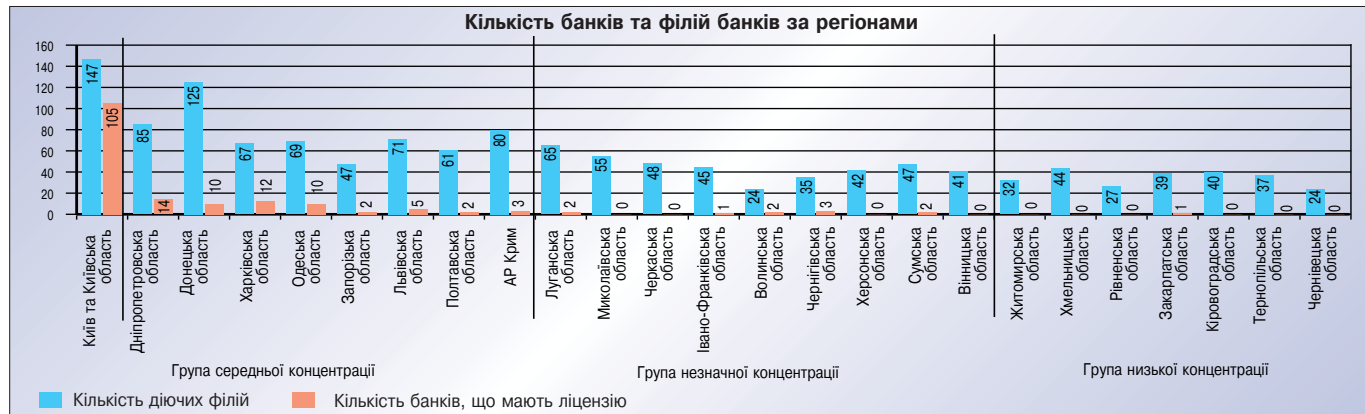
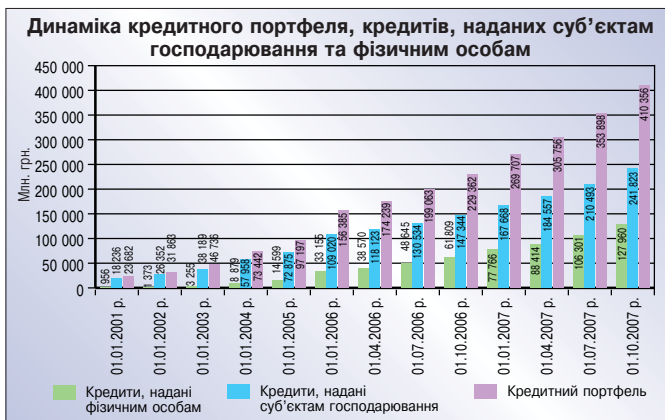
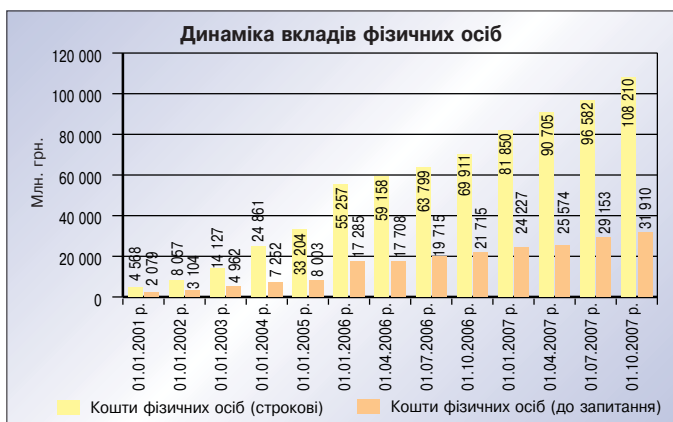
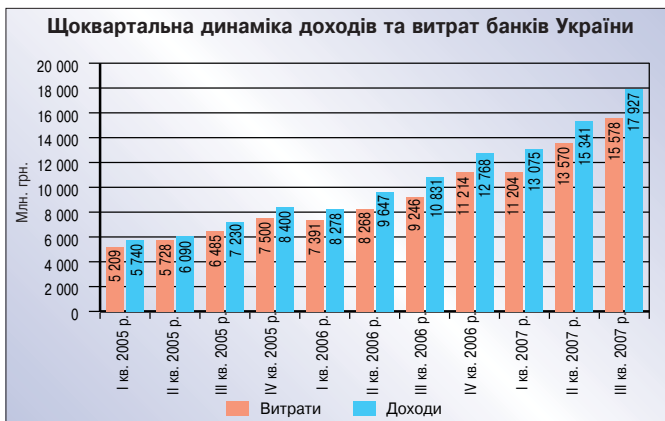
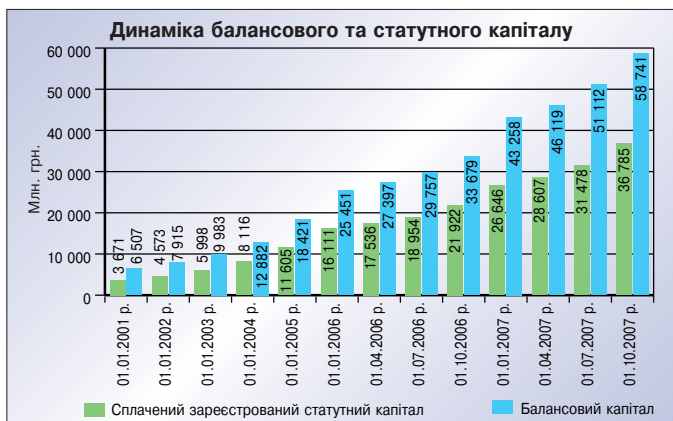
Реальний ВВП, індекс споживчих цін та цін виробників промислової продукції
у січні — вересні 2001—2007 років.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту статистики та звітності Національного банку України.

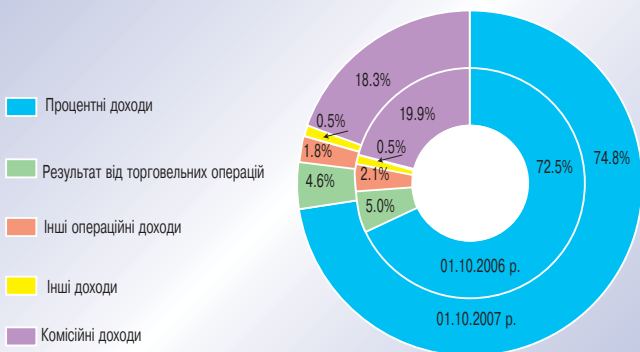
ЕКСКЛЮЗИВ

Динаміка фінансового стану банків України на 1 жовтня 2007 року*

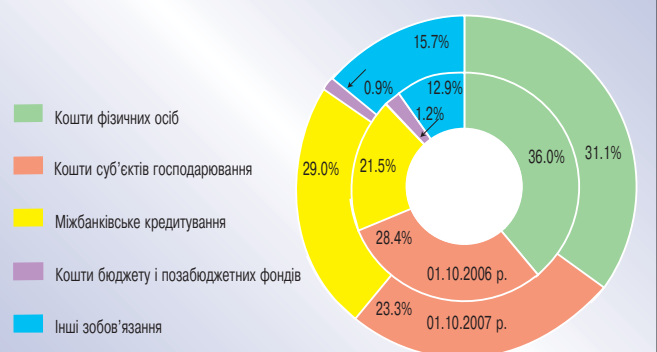

Дані на 01.10.2007 р. попередні.

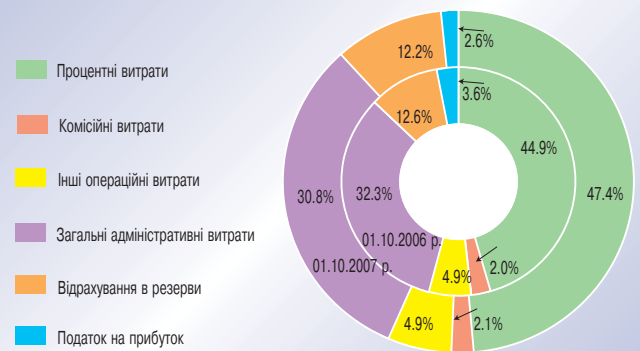
Структура доходів

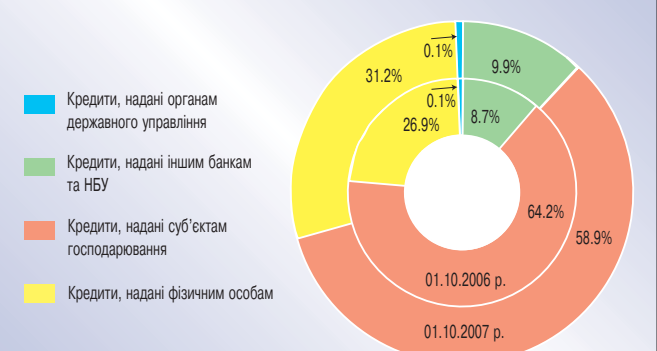
Структура зобов'язань

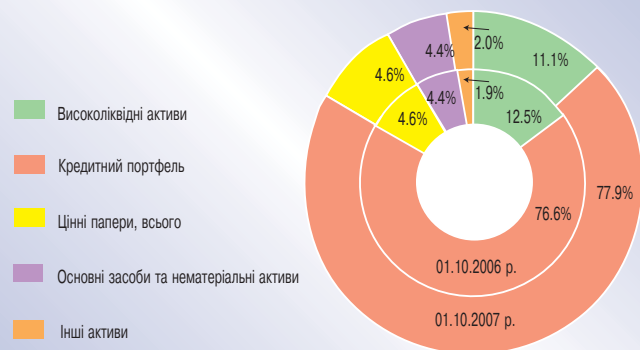
Структура витрат

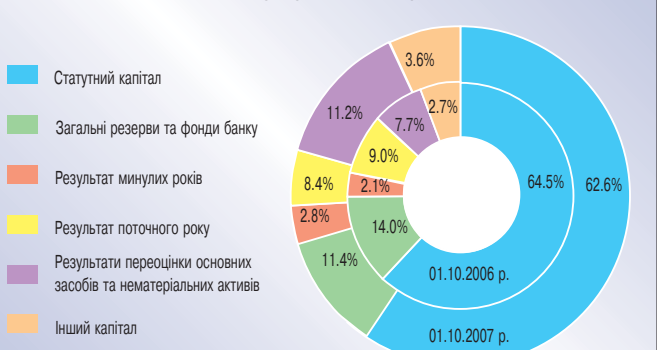
Структура кредитного портфеля

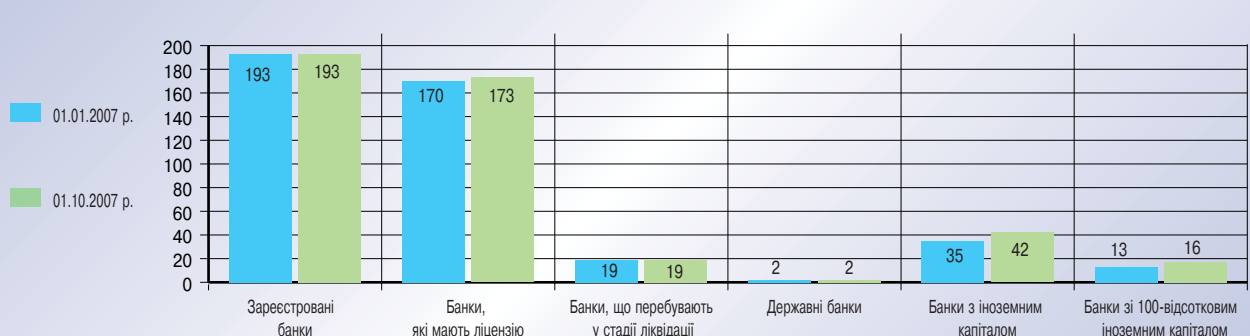
Структура активів

Структура капіталу

Кількість банків в Україні

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту методології банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Ринок державних цінних паперів України у вересні 2007 року

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик у вересні 2007 року									
Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція			Результати розміщення				Середньозважений рівень дохідності облігацій, %
		Встановлені обмеження на загальний обсяг розміщення облігацій, шт.	Номінал облігацій, грн.	Розмір купона на одну облігацію, грн.	Термін погашення облігацій	Обсяг розміщених облігацій, шт.	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. грн.	Встановлений рівень дохідності облігацій, %	
46	03.09.2007 р.	—	1 000	16.48	23.06.2010 р.	100 000	101 209.00	6.60	6.60
47	03.09.2007 р.	—	1 000	23.75	28.09.2011 р.	40 000	45 059.20	6.40	6.40
48	03.09.2007 р.	—	1 000	—	11.06.2014 р.	—	—	—	—
49	03.09.2007 р.	—	1 000	—	07.06.2017 р.	—	—	—	—
50	05.09.2007 р.	—	1 000	16.48	23.06.2010 р.	70 000	70 871.50	6.60	6.60
51	05.09.2007 р.	—	1 000	23.75	28.09.2011 р.	10 000	11 268.70	6.40	6.40
52	05.09.2007 р.	—	1 000	—	11.06.2014 р.	—	—	—	—
53	05.09.2007 р.	—	1 000	—	07.06.2017 р.	—	—	—	—
54	10.09.2007 р.	—	1 000	16.48	23.06.2010 р.	130 000	131 736.80	6.60	6.60
55	10.09.2007 р.	—	1 000	—	28.09.2011 р.	—	—	—	—
56	10.09.2007 р.	—	1 000	—	11.06.2014 р.	—	—	—	—
57	10.09.2007 р.	—	1 000	—	07.06.2017 р.	—	—	—	—
58	13.09.2007 р.	—	1 000	—	23.06.2010 р.	—	—	—	—
59	13.09.2007 р.	—	1 000	—	28.09.2011 р.	—	—	—	—
60	13.09.2007 р.	—	1 000	—	11.06.2014 р.	—	—	—	—
61	13.09.2007 р.	—	1 000	—	07.06.2017 р.	—	—	—	—
62	17.09.2007 р.	—	1 000	—	23.06.2010 р.	—	—	—	—
63	17.09.2007 р.	—	1 000	—	28.09.2011 р.	—	—	—	—
64	17.09.2007 р.	—	1 000	—	11.06.2014 р.	—	—	—	—
65	17.09.2007 р.	—	1 000	—	07.06.2017 р.	—	—	—	—
66	19.09.2007 р.	—	1 000	16.48	23.06.2010 р.	5 000	5 075.00	6.60	6.60
67	19.09.2007 р.	—	1 000	—	28.09.2011 р.	—	—	—	—
68	19.09.2007 р.	—	1 000	—	11.06.2014 р.	—	—	—	—
69	19.09.2007 р.	—	1 000	—	07.06.2017 р.	—	—	—	—
70	26.09.2007 р.	—	1 000	16.48	23.06.2010 р.	13 000	12 997.40	6.60	6.60
71	26.09.2007 р.	—	1 000	—	28.09.2011 р.	—	—	—	—
72	26.09.2007 р.	—	1 000	—	11.06.2014 р.	—	—	—	—
73	26.09.2007 р.	—	1 000	—	07.06.2017 р.	—	—	—	—
Разом						368 000	378 217.60		

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

(Закінчення на с. 69)

Погія/

Співпраця почалася з конференції

Асоціація українських банків та Університет банківської справи НБУ підписали угоду про співпрацю. Спільною метою обох сторін є підготовка висококваліфікованих кадрів для банківської системи України, перепідготовка і підвищення кваліфікації працівників банків, поширення професійних знань у галузі банківництва та використання консультативних механізмів для обговорення питань розвитку економіки. Як зазначили президент АУБ Олександр Сугоняко і ректор університету Тамара Смовженко, у їхніх планах — проведення спільних наукових досліджень і надання висновків з економічних, фінансових та інших питань на замовлення банківських установ; вивчення потреб банків стосовно підвищення кваліфікації їх працівників; розробка рекомендацій щодо найактуальніших навчальних програм з урахуванням індивідуальних потреб; залучення банківських спеціалістів до читання лекцій, проведення семінарських занять, керівництва виробничою практикою, дипломними роботами студентів університету, їх рецензування; стажування науково-педагогічних працівників університету в банківських установах; популяризація в банківському середовищі переваг навчання в університеті і навчання студентів та аспірантів, направлених в університет банками — членами асоціації.

Учасниками підписання цієї угоди були керівники багатьох банків, а також відомі в Україні економісти. Потому відбулася конференція "Фінансовий сектор України: час змін", яку організувала компанія "Standard & Poor's". Відкрив конференцію голова представництва цієї компанії в Росії та СНД Олексій Новиков. З доповіддю "Україна: ризики та міфи" виступив директор напрямку "Суверенні рейтинги" компанії "Standard & Poor's" Френк Гілл. Заступник директора напрямку "Рейтинг фінансових інститутів" Катерина Трофімова розповіла, які фактори впливають на рейтинги українських банків, проаналізувала кредитоспроможність українського банківського сектору, а також окреслила перспективи, що чекають банки України у 2008 році.

Її колега, також заступник директора цього ж напрямку компанії Олена Романова висвітлювала тему "Джерела та можливості фінансування для українських банків. Як фінансується зростання активів?"

Обидві доповіді викликали в залі жваве обговорення, яке переросло у справжню дискусію. Аналітики, науковці, банкіри-прак-

тики сперечалися на теми, які хвилювали всіх. Багато запитань як в іноземних, так і в українських фахівців викликав також виступ заступника директора напрямку "Структуровані фінанси" компанії "Standard & Poor's" Джерарда Бріна на тему "Угоди

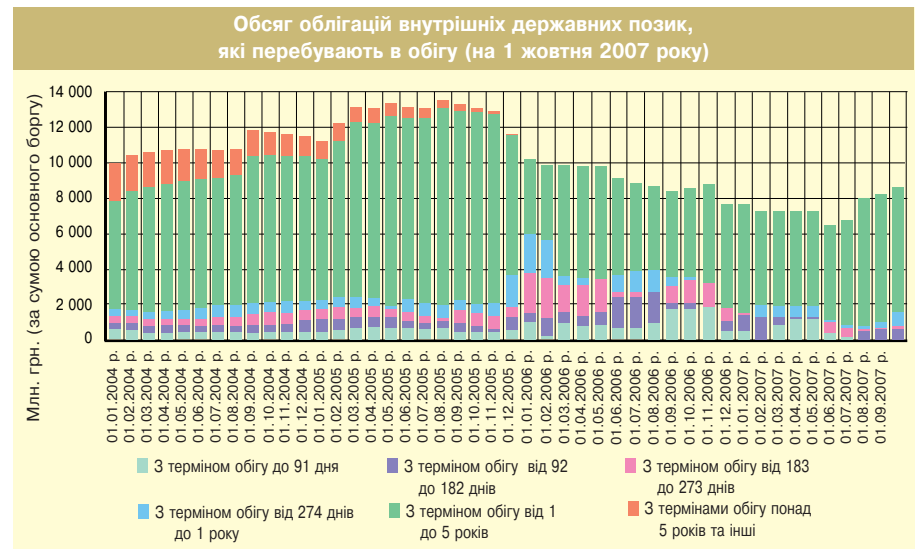
АВС: ключові висновки для угод RMBS".

Отже, перший спільний захід АУБ та Університету банківської справи дав старт дієвій діловій співпраці.

Ринок державних цінних паперів України у вересні 2007 року

(Закінчення. Початок на с. 68)

Обсяг розміщення облігацій внутрішніх державних позик за січень – вересень 2007 року*		
Період	Обсяг розміщених облігацій, шт.	Залучено коштів до держбюджету, тис. грн.
Січень	0.00	0.00
Лютий	0.00	0.00
Березень	0.00	0.00
I квартал	0.00	0.00
Квітень	0.00	0.00
Травень	0.00	0.00
Червень	801 000	801 237.25
II квартал	801 000	801 237.25
I півріччя	801 000	801 237.25
Липень	1 330 000	1 337 097.52
Серпень	105 000	110 589.15
Вересень	368 000	378 217.60
III квартал	1 803 000	1 825 904.27
Жовтень		
Листопад		
Грудень		
IV квартал		
Усього з початку року	2 604 000	2 627 141.52

*За станом на 01.10.2007 р.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

ЕКСКЛЮЗИВ

Основні показники діяльності банків України на 1 жовтня 2007 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2001 р.	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.10 2007 р.
1	Кількість зареєстрованих банків	195	189	182	179	181	186	193	196
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	9	9	12	8	4	1	6	0
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	38	35	24	20	20	20	19	19
4	Кількість діючих банків	153	152	157	158	160	165	170	174
4.1	із них: з іноземним капіталом;	22	21	20	19	19	23	35	44
4.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9	13	16
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	13.3	12.5	13.7	11.3	9.6	19.5	27.6	35.0
Активи, млн. грн.									
1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	39 866	50 785	67 774	105 539	141 497	223 024	353 086	526 976
1.1	Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	37 129	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	508 635
2	Високоліквідні активи	8 270	7 744	9 043	16 043	23 595	36 482	44 851	58 234
3	Кредитний портфель	23 637	32 097	46 736	73 442	97 197	156 385	269 688	410 350
3.1	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання;	18 216	26 564	38 189	57 957	72 875	109 020	167 661	241 809
3.2	кредити, надані фізичним особам	941	1 373	3 255	8 879	14 599	33 156	77 755	127 969
4	Довгострокові кредити	3 309	5 683	10 690	28 136	45 531	86 227	157 224	249 215
4.1	У тому числі довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	2 761	5 125	9 698	23 239	34 693	58 528	90 576	137 859
5	Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	2 679	1 863	2 113	2 500	3 145	3 379	4 456	6 304
6	Вкладення в цінні папери	2 175	4 390	4 402	6 534	8 157	14 338	14 466	24 469
7	Резерви за активними операціями банків	2 737	3 194	3 905	5 355	7 250	9 370	13 289	18 988
	Відсоток виконання формування резерву	61.5	85.4	93.3	98.2	99.7	100.05	100.1	100.02
7.1	У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	2 336	2 963	3 575	4 631	6 367	8 328	12 246	17 407
Пасиви, млн. грн.									
1	Пасиви, всього	37 129	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	508 635
2	Власний капітал	6 507	7 915	9 983	12 882	18 421	25 451	42 566	58 208
2.1	У тому числі: сплачений зареєстрований статутний капітал	3 665	4 575	6 003	8 116	11 648	16 144	26 266	36 809
2.2	частка капіталу в пасивах	17.5	16.6	15.6	12.9	13.7	11.9	12.5	11.4
3	Зобов'язання банків	30 622	39 676	53 913	87 352	115 927	188 427	297 613	450 427
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання;	13 071	15 653	19 703	27 987	40 128	61 214	76 898	105 121
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	2 867	4 698	6 161	10 391	15 377	26 807	37 675	46 192
3.2	Кошти фізичних осіб;	6 649	11 165	19 092	32 113	41 207	72 542	106 078	140 119
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	4 569	8 060	14 128	24 861	33 204	55 257	81 850	108 211
Довідково									
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	5 148	8 025	10 099	13 274	18 188	26 373	41 148	61 155
2	Адекватність регулятивного капіталу (H2)	15.53	20.69	18.01	15.11	16.81	14.95	14.19	13.89
3	Доходи, млн. грн.	7 446	8 583	10 470	13 949	20 072	27 537	41 645	46 549
4	Витрати, млн. грн.	7 476	8 051	9 785	13 122	18 809	25 367	37 501	42 327
5	Результат діяльності, млн. грн.	-30	532	685	827	1 263	2 170	4 144	4 222
6	Рентабельність активів, %	-0.09	1.27	1.27	1.04	1.07	1.31	1.61	1.38
7	Рентабельність капіталу, %	-0.45	7.50	7.97	7.61	8.43	10.39	13.52	11.61
8	Чиста процентна маржа, %	6.31	6.94	6.00	5.78	4.90	4.90	5.30	4.93
9	Чистий спред, %	7.10	8.45	7.20	6.97	5.72	5.78	5.76	5.22

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту методології банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у вересні 2007 року

Обсяги кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у вересні 2007 р. (в розрізі інструментів)

Відсотки		
Показники	2007 р.	У тому числі за вересень
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	100.00
У тому числі через:		
— кредити “овернайт”, надані через постійно діючу лінію рефінансування	16.64	21.07
— кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	77.05	78.93
— кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	6.31	—
— операції своп	—	—
— операції прямого РЕПО	—	—
— стабілізаційний кредит	—	—

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у вересні 2007 р.

		Відсотки
Показники	2007 р.	У тому числі за вересень
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, всього	9.21	8.91
У тому числі за:		
— кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	10.20	10.00
— кредитами, наданими шляхом проведення тендера	9.07	8.62
— кредитами рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	8.28	—
— операціями своп	—	—
— операціями прямого РЕПО (розрахунково)	—	—
— стабілізаційним кредитом	—	—

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у вересні 2007 р.*

		Відсотки річні
Показники	Вересень 2007 р.	
На міжбанківському ринку:		
за кредитами, наданими іншим банкам	1.7	
за кредитами, отриманими від інших банків	1.7	
за депозитами, розміщеними в інших банках	5.8	
за депозитами, залученими від інших банків	7.9	
На небанківському ринку:		
за кредитами**	13.8	
за депозитами	8.3	

* За щоденною звітністю банків; з урахуванням вартості пролонгованих кредитів (депозитів).

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у вересні 2007 р.

Агрегати грошової маси	01.01.2007 р.	01.02.2007 р.	01.03.2007 р.	01.04.2007 р.	01.05.2007 р.	01.06.2007 р.	01.07.2007 р.	01.08.2007 р.	01.09.2007 р.	01.10.2007 р.
Готівка. Гроші поза банками										
M0, % до початку року	100.0	94.2	95.7	98.7	104.2	104.7	112.0	116.9	122.6	129.1
M0 + переказані кошти в національній валюті										
M1, % до початку року	100.0	96.1	96.1	99.7	103.3	107.5	114.1	120.6	124.2	133.5
M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти										
M2, % до початку року	100.0	98.1	100.0	103.9	107.6	110.0	115.6	120.9	125.4	133.0
M2 + цінні папери власного боргу банків										
M3, % до початку року	100.0	98.1	100.1	104.4	108.2	110.4	116.1	121.4	126.0	133.4

Примітка. Облікова ставка Національного банку України у вересні 2007 року не змінювалася і починаючи з 1 червня 2007 року становить 8% річних.

Починаючи з 01.10.2006 р. встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів (постанова Правління Національного банку України від 15.09.2006 р. № 364): за строковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у національній валюті — 0.5; за строковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті — 4; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках — 1; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках — 5.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

АННОТАЦИИ

Павел Сенищ, Вера Ричаковская. *Реформа, по значимости не уступающая денежной.*

Аналитический обзор основных этапов внедрения в Украине международных стандартов бухгалтерского учета.

Анна Жигайло. *Отсроченные налоги: элементы финансовой отчетности.*

Раскрыта суть отсроченных налоговых активов и отсроченных налоговых обязательств; подчеркнута важность признания их в финансовой отчетности.

Людмила Снигурская. *Проблемные вопросы признания банками процентного дохода по финансовым инструментам.*

Продолжение статьи, опубликованной в № 10 “Вісника НБУ” за 2007 год. Изучаются положения новой редакции Международных стандартов бухгалтерского учета 39 “Финансовые инструменты: признание и оценка” и 18 “Доход”. Рассматривается реализация в учетной политике банков требований стандартов, касающихся учета процентных доходов по финансовым активам.

Андрей Гриценко, Татьяна Унковская. *Механизм валютной трансмиссии: институционально-поведенческий подход.*

Представлено новое понимание механизма валютной трансмиссии, которое позволяет учесть сложные институциональные и поведенческие особенности переходных экономик, нелинейные и сетевые эффекты, возникающие при изменениях валютного курса. Предложенный подход открывает возможности для более глубокого понимания природы валютных кризисов, законов их развития, повышения точности их прогнозирования и адекватности антикризисных мер.

О выпуске в обращение юбилейной монеты “Петро Григоренко”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номиналом 2 гривни, посвященной украинскому общественно-политическому деятелю, военному теоретику, правозащитнику Петру Григорьевичу Григоренко (1907—1987). Фотоизображение аверса и реверса монеты.

Елена Дяденко. *Научные разработки — в развитие банковской системы.*

Отчет о международной научно-практической конференции “Обеспечение устойчивого роста банковской деятельности”, состоявшейся в Киевском национальном экономическом университете имени Вадима Гетьмана.

Ольга Штейн. *Сущность и особенности стратегии банка на рынке банковских услуг.*

Исследуя роль маркетинга в деятельности банков Украины, автор статьи приходит к выводу о важности активного внедрения маркетинговых методов в банковскую практику.

У банка “Хрещатик” — собственный процессинговый центр.

Информация о внедрении собственного процессинга в ОАО КБ “Хрещатик”.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесенные в сентябре 2007 г.

Динамика финансового состояния банков Украины на 1 октября 2007 года.

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 октября 2007 года.

Владимир Корнеев. *Конкурентоспособность банков Украины в условиях либерализации рынков финансовых услуг.*

Рассмотрена проблематика оценки конкурентоспособности отечественных банков в условиях либерализации рынков финансовых услуг.

Роман Лысенко, Сергей Николайчук, Анжелика Сомик. *Монетарный трансмиссионный механизм в Украине. Статья 2. Анализ действия трансмиссионного механизма денежно-кредитной политики.*

Изложены результаты эмпирического исследования особенностей каналов монетарного трансмиссионного механизма в Украине.

Мария Билань. *Исследование влияния снижения налоговых ставок на бюджетные поступления с помощью имитационного моделирования.*

Рассматриваются основные пути создания инструментария, который позволял бы с достаточной степенью достоверности оценивать эффективность налоговой политики государства с точки зрения ее влияния на уровень деловой активности субъектов хозяйствования. Предлагается имитационная модель оценки влияния снижения уровня налоговых ставок на налоговые поступления в бюджет.

Основные макроэкономические показатели развития Украины в сентябре 2001—2007 годов.

Расширение сотрудничества в сфере банковского надзора.

Сообщение о подписании меморандума о сотрудничестве между Национальным банком Украины и Комиссией по банковскому надзору Республики Польша.

Информационные технологии в аспекте аудита.

Сообщение о семинаре, посвященном вопросам аудита информационных технологий, состоявшемуся в Учебном центре НБУ.

Светлана Липинская. *Международные стандарты — гарантия качества.*

Сообщение о семинаре на тему “Внедрение международных стандартов аудита”, проходившем 8—10 октября 2007 года в Учебном центре Национального банка Украины.

Михаил Крупка, Олег Скаска. *Тенденции и проблемы формирования рынка кредитных услуг в Украине.*

Исследуется динамика развития кредитных операций в Украине, анализируются проблемы, возникающие в процессе кредитования физических лиц банками.

Оксана Шитко. *Особенности структуры финансовых активов. Опыт США, ЕС и Украины.*

Рассмотрены актуальные вопросы разработки современных методов комплексной оценки количественных параметров финансовых систем. Представлены результаты анализа финансовой системы Украины, базирующегося на подходах, используемых в промышленно развитых странах.

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в сентябре 2007 года.

Объемы кредитов, предоставленных Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, средневзвешенная процентная ставка по кредитам, предоставленным Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, процентные ставки банков по кредитам и депозитам в национальной валюте, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.10.2007 г.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за сентябрь 2007 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за сентябрь 2007 года).

Наталья Кузьма. *Новый проект действует.*

Сообщение о подведении итогов работы Международной финансовой корпорации (IFC) и Университета банковского дела НБУ над общим проектом “Корпоративное управление в банковском секторе”.

Людмила Патрикац, Милана Бойчук. *Экономическая наука: слово — молодежи.*

Сообщение о X Всеукраинской научно-практической конференции, проходившей 10—13 октября 2007 года в Севастопольском национальном техническом университете.

Сотрудничество началось с конференции.

Сообщение о подписании соглашения между Ассоциацией украинских банков и Университетом банковского дела НБУ, цель которого — подготовка высококвалифицированных кадров для банковской системы.

Андрей Журков. *Национальная система массовых электронных платежей: обзор развития в третьем квартале 2007 года.*

Обзор развития НСМЭП в третьем квартале 2007 года в сравнении с аналогичными показателями 2006 года.

Рынок государственных ценных бумаг Украины в сентябре 2007 года.

ANNOTATIONS

Pavlo Senysch, Vira Rychakivska. *Reform equaling the currency one in importance.*

Analytical survey of the main stages of the application of the International Accounting Standards to Ukraine.

Hanna Zhyhailo. *Deferred taxes as a financial reporting element.*

Revealed is the essence of deferred tax assets and deferred tax liabilities. Emphasized is the importance of their reflecting in financial reporting.

Luidmyla Snihurska. *Problem questions of the acknowledgement of interest income on financial instruments by banks.*

The sequel to the article published in the "Herald of the NBU", 10/2007. Studied are the Provision 39 *Financial instruments: acknowledgement and assessment* and the Provision 18 *Income of the revision of the International Accounting Standards*. Considered is the realization of the requirements of standards concerning the accounting of interest income on financial assets in banks' accounting policy.

Andrii Hrytsenko, Tetiana Unkovska. *Currency transmission mechanism: institutional and behavioral approach.*

Given is a new understanding of the currency transmission mechanism that allows to take into account the complex institutional and behavioral peculiarities of transitional economies as well as the nonlinear effects produced during exchange rate fluctuations. The approach opens new possibilities of a deeper understanding of exchange crisis development principles, enhancing the accuracy of exchange crisis forecasting and adequacy of the crisis-proof measures.

Putting into circulation the commemorative coin "Petro Hryhorenko".

Official report on putting into circulation the 2 hryvnia commemorative coin dedicated to Ukrainian public figure, statesman, military theorist and human rights activist, Petro Hryhorenko (1907 – 1987). Obverse, reverse and numismatic description of the coin are enclosed.

Olena Diadenko. *Research and development in the banking system.*

Report on the international scientific conference *Ensuring the steady growth of banking activities* that took place in the Vadym Hetman Kyiv National Economic University.

Olha Shtein. *Peculiarities of bank's strategy on the banking market.*

The author discusses the role of marketing in the activities of Ukrainian banks and shows the importance of the implementation of marketing methods in banking practice.

The Bank "Khreschatyk" has its own processing center.

Information about implementation of its own processing center by the bank "Khreschatyk".

Amendments to the State Register of Banks made in September 2007.

Dynamics of financial performance of Ukrainian banks as of 1 October 2007.

Main indicators of activities of Ukrainian banks as of 1 October 2007.

Volodymyr Kornieiev. *Competitiveness of Ukrainian banks under the conditions of the liberalization of financial services markets.*

Considered are the problems with assessing the competitiveness of Ukrainian banks under the conditions of the liberalization of financial services markets.

Roman Lysenko, Serhii Nikolaichuk, Anzhelika Somyk. *Monetary transmission mechanism in Ukraine. Article 2. The analysis of monetary policy transmission mechanism operation.*

Given are the results of the empirical study of the peculiarities of monetary transmission mechanism channels in Ukraine.

Maria Bilan. *Study of the impact of tax rates decrease on budget receipts with the help of simulation.*

Considered are the ways of tools creation which would allow to evaluate

the effectiveness of the tax policy in respect to its influence on the business activity of economy agents. Given is the simulation of the impact of tax rates decrease on budget receipts.

Major macroeconomic indicators of the development of Ukraine in September 2001 – 2007.

Expansion of cooperation within the banking supervision sphere.

Information about the memorandum on cooperation signed between the National Bank of Ukraine and the Banking Supervision Commission of the Republic of Poland.

Information technologies in the context of audit.

Report on the seminar on information technologies audit held in the NBU Training Center.

Svitlana Lipinska. *International standards as a quality guarantee.*

Information about the seminar *Implementation of Audit International Standards* held on 8 – 10 October 2007 in the NBU Training Center.

Mykhailo Krupka, Oleh Skasko. *Tendencies and problems with creating the credit services market in Ukraine.*

Considered is the dynamics of credit operation development in Ukraine. Discussed are the problems arising in the process of crediting individuals by banks.

Oksana Shytko. *Peculiarities of financial asset structure. Experience of the USA, the EU, and Ukraine.*

Considered are the topical questions regarding the working-out of modern methods for the complex assessment of financial systems quantitative parameters. Given are the results of the analysis of the financial system of Ukraine based on the approaches used in developed countries.

Major monetary parameters of the monetary market of Ukraine in September 2006.

Volumes of NBU credits for support of banks' liquidity, average weighted interest rates on NBU credits for support of banks' liquidity, interest rates of banks on national currency credits and deposits, dynamics of money supply growth, obligatory provisions formed by banks as of 1 October 2007.

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established monthly by the National Bank of Ukraine (in September 2007).

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established daily by the National Bank of Ukraine (in September 2007).

Natalia Kuzma. *The new project works.*

Report on the results of the work of the International Financial Corporation (IFC) and the NBU Banking University on the joint project "Corporate management in the banking sector".

Liudmyla Patrikats, Mylana Boichuk. *Economic science: the youth have the floor.*

Report on the 10th All-Ukrainian scientific conference held on 10 – 13 October 2007 in the National Technical University of the City of Sevastopol.

Cooperation which began during the conference.

Information about the agreement signed between the Association of Ukrainian Banks and the NBU Banking University whose aim is to train highly skilled specialists for the banking system.

Andrii Zhurkov. *National System of Mass Electronic Payments: review of its development in the third quarter of 2007.*

The review of the NSMEP development in the third quarter of 2007 in comparison with the respective indicators of 2006.

Government securities market in Ukraine in September 2007.